

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ**

**ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ ΤΗΣ ΑΓΩΓΗΣ:
ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ, ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΕΣ & ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ
ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ & ΤΗΝ ΤΟΠΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ**

**ΤΟ ΠΟΤΑΜΙ ΠΑΛΙΑ ΚΑΙ ΣΗΜΕΡΑ:
ΕΡΕΥΝΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΚΑΤΑΝΟΗΣΗ ΤΩΝ
ΠΑΙΔΙΩΝ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗΣ ΚΑΙ ΠΡΩΤΗΣ ΣΧΟΛΙΚΗΣ
ΗΛΙΚΙΑΣ**

**Μεταπτυχιακή εργασία της
ΠΟΛΥΞΕΝΗΣ ΜΑΛΛΙΟΥ**

**Τριμελής επιτροπή:
Κασβίκης Κωνσταντίνος (επιβλέπων καθηγητής)
Ανδρέου Ανδρέας
Μαλανδράκης Γεώργιος**

Φλώρινα, Ιανουάριος 2021

Περιεχόμενα

Κατάλογος Εικόνων.....	5
Εισαγωγή	7
Κεφάλαιο 1ο : Ιστορική σκέψη και ιστορική κατανόηση σε παιδιά προσχολικής και πρώτης σχολικής ηλικίας	9
1.1 Εισαγωγή	9
1.2 Η σημασία της διδασκαλίας της ιστορίας.....	10
1.3 Οι έννοιες της ιστορικής σκέψης και της ιστορικής κατανόησης	13
1.4 Η διδασκαλία της ιστορίας σε παιδιά Προσχολικής ηλικίας.....	17
1.5 Η σημασία της τοπικής ιστορίας στην προσχολική εκπαίδευση	20
Κεφάλαιο 2ο : Το μάθημα της ιστορίας στην ελληνική προσχολική εκπαίδευση	25
2.1 Εισαγωγή	25
2.2 Ενδεικτική αναφορά στα Προγράμματα Σπουδών των Ευρωπαϊκών χωρών ...	25
2.3 Η ιστορία στα Προγράμματα Σπουδών του ελληνικού νηπιαγωγείου	27
2.4 Εφαρμοσμένα προγράμματα τοπικής ιστορίας.....	29
Κεφάλαιο 3ο : Η Φλώρινα και ο ποταμός Σακουλέβας.....	33
3.1 Εισαγωγή	33
3.2 Η προϊστορία της περιοχής της Φλώρινας.....	33
3.3 Το μυθολογικό παρελθόν και η ονομασία της Φλώρινας.....	35
3.4 Ο ποταμός Σακουλέβας	36
Κεφάλαιο 4ο: Μεθοδολογία έρευνας.....	39
4.1 Η ιδέα της έρευνας.....	39
4.2 Επιστημολογική και εννοιολογική διάσταση της έρευνας	39
4.3 Στόχοι της Έρευνας.....	40
4.4 Ερευνητικές υποθέσεις	41
4.5 Η μεθοδολογία της έρευνας	41

4.6 Εργαλεία της έρευνας	43
4.7 Περιορισμοί της έρευνας	44
4.8 Δεοντολογία της έρευνας.....	44
4.9 Ο ρόλος του ερευνητή.....	44
Κεφάλαιο 5ο: Σχεδιασμός και υλοποίηση εκπαιδευτικού προγράμματος	46
5.1 Γενικά στοιχεία	46
5.2 Αναλυτικός σχεδιασμός εκπαιδευτικού προγράμματος	47
5.2.1 Προετοιμασία επίσκεψης στον ποταμό Σακουλέβα : 6 ώρες	47
5.2.2 Η επίσκεψη στον ποταμό Σακουλέβα: 4 ώρες.....	49
5.2.3 Μετά την επίσκεψη στον ποταμό Σακουλέβα : 4 ώρες	50
5.2.4 Αξιολόγηση.....	52
5.3 Η υλοποίηση του εκπαιδευτικού προγράμματος	54
5.3.1 Προκαταρτικές ενέργειες.....	54
5.3.2 Επίσκεψη στο ποτάμι.....	58
5.3.3 Η παρουσίαση του τελικού προϊόντος.....	64
Κεφάλαιο 6ο : Αποτελέσματα έρευνας.....	73
6.1 Εισαγωγή	73
6.2 Ανάλυση και ερμηνεία των εργασιών των μαθητών	74
6.2.1 Εισαγωγή	74
6.2.1.1 Ερμηνευτική ανάλυση του υλικού που έφεραν τα παιδιά στην τάξη	74
6.2.1.2 Ερμηνευτική ανάλυση του πρώτου φύλλου εργασίας αντιστοιχίσης(Παράρτημα I και II).....	75
6.2.1.3 Ερμηνευτική ανάλυση του δεύτερου φύλλου εργασίας (Παράρτημα III)	75
6.2.1.4 Ερμηνευτική ανάλυση της επίσκεψης στον ποταμό (Παράρτημα IV)	76
6.2.1.5 Ερμηνευτική ανάλυση της παραγωγής λόγου και της εικονιστικής αναπαράστασης.....	78
Κεφάλαιο 7ο : Συζήτηση – Αποτίμηση - Προτάσεις.....	79

Βιβλιογραφία	81
Ελληνόγλωσση.....	81
Ξενόγλωσση.....	84
Ιστότοποι.....	86
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι.....	87
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙ.....	93
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙΙ.....	98
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙV	99

Κατάλογος Εικόνων

Εικόνα 1. Τα παιδιά επεξεργάζονται τις εικόνες των κτιρίων (1η ομάδα).....	55
Εικόνα 2. Τα παιδιά επεξεργάζονται τις εικόνες των κτιρίων (2η ομάδα).....	55
Εικόνα 3. Η διαδικασία της αντιστοίχισης των κτιρίων παρελθόντος - παρόντος (1η ομάδα).....	56
Εικόνα 4. Η αντιστοίχιση των κτιρίων (1η ομάδα)	56
Εικόνα 5. Η αντιστοίχιση των κτιρίων και των δύο ομάδων.....	57
Εικόνα 6. Τα παιδιά παρακολουθούν τα βίντεο.....	57
Εικόνα 7. Ο περίπατος της πρώτης ομάδας	58
Εικόνα 8. Η είσοδος στο 3ο Γυμνάσιο (α΄ ομάδα)	59
Εικόνα 9. Στην αυλή του 3ου Γυμνασίου (α΄ ομάδα).....	59
Εικόνα 10. Στην είσοδο του μεγάλου Εξάρχου (α΄ ομάδα).....	60
Εικόνα 11. Είσοδος στο μέγαρο Εξάρχου (α΄ ομάδα)	60
Εικόνα 12. Έξω από το μέγαρο Εξάρχου (α΄ ομάδα)	61
Εικόνα 13. Ο χώρος που βρισκόταν η οικία Πείου (α΄ ομάδα)	61
Εικόνα 14. Ο περίπατος της δεύτερης ομάδας.....	62
Εικόνα 15. Έξω από την οικία Ντόβα - Νικολαΐδη (β΄ ομάδα).....	62
Εικόνα 16. Στο δρόμο προς το κόκκινο σπίτι (β΄ ομάδα).....	63
Εικόνα 17 Έξω από την οικία Βογιατζή	63
Εικόνα 18 Έξω από την οικία που σήμερα βρίσκεται η καφετέρια Rivo.....	64
Εικόνα 19. Η ζωγραφιά του κόκκινου κτιρίου	65
Εικόνα 20. Ζωγραφιά που απεικονίζει την ζωή στο παρελθόν	66
Εικόνα 21. Το μέγαρο Εξάρχου.....	66
Εικόνα 22. Απεικόνιση της ζωής των κατοίκων στο παρελθόν	67
Εικόνα 23. Απεικόνιση της ζωής των κατοίκων στο παρελθόν	67
Εικόνα 24. Απεικόνιση της οικίας Ντόβα - Νικολαΐδη	68
Εικόνα 25. Απεικόνιση της καθημερινότητας των κατοίκων στο παρελθόν.....	68
Εικόνα 26. Απεικόνιση του μεγάλου Εξάρχου.....	69
Εικόνα 27. Απεικόνιση της οικίας Βογιατζή	69
Εικόνα 28. Απεικόνιση της ζωής των κατοίκων στο παρελθόν	70
Εικόνα 29. Ομαδική εργασία της 1ης ομάδας	70
Εικόνα 30. Ομαδική εργασία της 2ης ομάδας	71
Εικόνα 31. Η αφίσα - κολάζ	71

Εικόνα 32. Το 3ο Γυμνάσιο Φλώρινας.....	87
Εικόνα 33. Το 3ο Γυμνάσιο Φλώρινας.....	87
Εικόνα 34. Το 1ο και 2ο Δημοτικό Φλώρινας.....	88
Εικόνα 35. Το 1ο (αριστερά) και το 2ο (στο βάθος) Δημοτικό Φλώρινας.....	88
Εικόνα 36. Η έξοδος του Μεγάρου Εξάρχου το 1935.....	89
Εικόνα 37. Το Μέγαρο Εξάρχου στο παρελθόν.....	90
Εικόνα 38. Οικία (Rivo).....	90
Εικόνα 39. Περιοχή Βαρόσι.....	91
Εικόνα 40. Οικία Πείου.....	91
Εικόνα 41. Οικία Βογιατζή.....	92
Εικόνα 42. Οικία Ντόβα - Νικολαΐδη.....	92
Εικόνα 43. Το 3ο Γυμνάσιο Φλώρινας σήμερα.....	93
Εικόνα 44. Το 3ο Γυμνάσιο Φλώρινας σήμερα.....	93
Εικόνα 45. Το 2ο Δημοτικό Φλώρινας σήμερα.....	94
Εικόνα 46. Το Μέγαρο Εξάρχου σήμερα.....	94
Εικόνα 47. Οικία (Rivo).....	95
Εικόνα 48. Οικία (Rivo) σήμερα.....	95
Εικόνα 49. Περιοχή Βαρόσι σήμερα.....	96
Εικόνα 50. Κατοικία Πείου σήμερα.....	96
Εικόνα 51. Οικία Βογιατζή σήμερα.....	97
Εικόνα 52. Οικία Ντόβα και Νικολαΐδη σήμερα.....	97

Εισαγωγή

Βάση των σύγχρονων εκπαιδευτικών προγραμμάτων αποτελεί η κατανόηση των ιστορικών εννοιών από τη προσχολική ηλικία, προκειμένου οι μαθητές να έρχονται σε επαφή με το παρελθόν του τόπου τους. Στην παρούσα έρευνα, λοιπόν, οργανώθηκε, σχεδιάστηκε, υλοποιήθηκε και αξιολογήθηκε, ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα, μέσω του οποίου μαθητές προσχολικής αγωγής, ηλικίας 4 έως 6 ετών, επιχείρησαν να γνωρίζουν την ιστορία του τόπου τους, μέσω της διερεύνησης των ιστορικών αρχιτεκτονικών μνημείων. Πιο συγκεκριμένα, κέντρο του εκπαιδευτικού προγράμματος αποτέλεσε ο ποταμός Σακουλέβας, ο οποίος διέρχεται από το κέντρο της Φλώρινας και γύρω του, κατά το παρελθόν, δημιουργήθηκε μια γειτονιά με αρχοντικά σπίτια. Πολλά από αυτά τα σπίτια διατηρήθηκαν μέχρι σήμερα και αποτελούν μέρος της λαϊκής παράδοσης της Φλώρινας. Αυτή την λαϊκή παράδοση κλήθηκαν να μελετήσουν οι μικροί μαθητές, προσαρμόζοντας βέβαια, το εκπαιδευτικό πρόγραμμα στις απαιτήσεις τους και στις δυνατότητες τους.

Η παρούσα εργασία διαρθρώθηκε σε επτά κεφάλαια, εκ των οποίων τα τρία πρώτα αποτελούν τη βιβλιογραφική τεκμηρίωση, ενώ στα πέντε τελευταία περιγράφεται η μεθοδολογία του ερευνητικού προγράμματος, καθώς και οι διαδικασίες που ακολουθήθηκαν. Πιο συγκεκριμένα, στο πρώτο κεφάλαιο αποσαφηνίζονται οι έννοιες της ιστορικής σκέψης και της ιστορικής κατανόησης, διευκρινίζονται οι τρόποι διδασκαλίας της ιστορίας στην προσχολική ηλικία, καθώς επίσης επισημαίνεται η σημασία της τοπικής ιστορίας.

Στο δεύτερο κεφάλαιο περιγράφεται η διδασκαλία του μαθήματος της ιστορίας μέσω της μελέτης των Προγραμμάτων Σπουδών, καθώς και μέσω αναφοράς σε εφαρμοσμένα προγράμματα διδασκαλίας της τοπικής ιστορίας. Στο τρίτο κεφάλαιο γίνεται αναφορά στα ιστορικά στοιχεία που αφορούν την περιοχή της Φλώρινας, καθώς στην ιστορική σημασία του ποταμού Σακουλέβα.

Στο τέταρτο κεφάλαιο περιγράφεται το ερευνητικό μέρος της εργασίας και συγκεκριμένα γίνεται αναφορά στη μεθοδολογία της έρευνας, στους στόχους, στον τρόπο διάρθρωσης της, καθώς και στα εργαλεία που χρησιμοποιήθηκαν. Στο πέμπτο κεφάλαιο ακολουθεί ο αναλυτικός σχεδιασμός του εκπαιδευτικού προγράμματος, ενώ παράλληλα περιγράφεται η υλοποίησή του.

Στο έκτο κεφάλαιο γίνεται παρουσίαση των αποτελεσμάτων της έρευνας και προκύπτουν συμπεράσματα, τα οποία σχολιάζονται στο έβδομο κεφάλαιο, σχετικά με την επιτυχή εκπλήρωση των εκπαιδευτικών στόχων του προγράμματος. Τέλος, στο έβδομο κεφάλαιο γίνεται αναφορά και στις προτάσεις για περαιτέρω διερεύνηση του ζητήματος της διδασκαλίας της τοπικής ιστορίας.

Κεφάλαιο 1ο : Ιστορική σκέψη και ιστορική κατανόηση σε παιδιά προσχολικής και πρώτης σχολικής ηλικίας

1.1 Εισαγωγή

Η διδασκαλία της ιστορίας σε παιδιά προσχολικής και πρώτης σχολικής ηλικίας φαντάζει ως ένα δύσκολο εγχείρημα, το οποίο θα επιφέρει περισσότερη σύγχυση στο μυαλό των παιδιών, παρά θα τα βοηθήσει να αναπτύξουν το πνευματικό τους επίπεδο. Ίσως στην παραπάνω άποψη να συνηγορεί το γεγονός ότι για ένα παιδί είναι δύσκολο να αποσαφηνίσει τις διαφορές μεταξύ της πραγματικής και μιας φανταστικής ιστορίας, ενώ παράλληλα είναι λογικό να μην μπορεί να αντιληφθεί χρονικές έννοιες, πράξεις, αίτια και αποτελέσματα ενεργειών (Cooper, 2002: 7-9).

Ωστόσο, οι απόψεις του Bruner και του Vygotsky, καθώς και οι έρευνες των Seixas και Cooper μετέβαλαν την ισχύουσα αντίληψη και έδειξαν ότι τα παιδιά της νηπιακής ηλικίας μπορούν να διδαχθούν ιστορία, αρκεί η διδασκαλία να γίνει με συγκεκριμένους όρους. Πιο συγκεκριμένα, ο Bruner θεωρούσε ότι η διδασκαλία αντικειμένου με κάποιο βαθμό αβεβαιότητας μπορεί να προκαλέσει το ενδιαφέρον των μαθητών, ενώ οι θεωρίες του Vygotsky με τη Ζώνη Εγγύτερης Ανάπτυξης προκρίνουν την κοινωνική διάσταση στη μάθηση, τη δοκιμή και την έκθεση του μαθητή στο λάθος (Takaya, 2008: 1; Παπαδοπούλου, 2009).

Με το πέρασμα του χρόνου φάνηκε, ότι η ιστορία είναι ένα μάθημα το οποίο μπορεί να διδαχθεί σε παιδιά προσχολικής ηλικίας με πολλαπλά οφέλη στην κριτική ικανότητα, στην ανάληψη ευθυνών και στην ένταξη τους στην κοινωνία. Αυτό μπορεί να καταστεί εφικτό, όταν η διδασκαλία προσανατολίζεται στην κατανόηση του ιστορικού χώρου. Ο ιστορικός χώρος προσφέρει στο παιδί τη δυνατότητα να αντιληφθεί τις αλλαγές που συνέβησαν και να κατανοήσει τη διαχρονικότητα των κοινωνικών εκδηλώσεων, των ηθών και των εθίμων. Έτσι, λοιπόν, το μάθημα της ιστορίας δεν αποτελεί ένα διδακτικό αντικείμενο στείρας εκμάθησης, αλλά δίνει την ευκαιρία στους μαθητές να βιώσουν την Ιστορία, να αισθανθούν τις ιστορικές πηγές και να ζωντανέψουν τον κόσμο των προγόνων τους (Λεοντσίνης, 2003:28).

1.2 Η σημασία της διδασκαλίας της ιστορίας

Στην Ελλάδα, η ιστορία είναι ένα επιστημονικό αντικείμενο που ξεκίνησε να διδάσκεται στο δεύτερο μισό του 19ου αιώνα. Ο σκοπός της διδασκαλίας της ιστορίας είναι πρωτίστως η διαμόρφωση της εθνικής ταυτότητας των νέων παιδιών, ενώ παράλληλα αποσκοπεί στην ηθική τους διαπαιδαγώγηση (Ρεπούση, 2004: 206). Ωστόσο, αν και το ζητούμενο της διδακτικής της ιστορίας αρχικά είχε το χαρακτήρα της διαμόρφωσης εθνικής ταυτότητας, στη συνέχεια, προς το τέλος του 20ου αιώνα άρχισε να μελετάται η σύνδεση με την παιδαγωγική, την ψυχολογία και την κοινωνιολογία, στο πλαίσιο ένταξης στο ευρύτερο πρόγραμμα ανθρωπιστικών και κοινωνικών σπουδών. Στην Ελλάδα, το μάθημα της ιστορίας εντάχθηκε στο πλαίσιο των φιλολογικών μαθημάτων και από τη δεκαετία του 1980, μέσω της διδακτικής της ιστορίας, μελετώνται οι τρόποι επίτευξης καλύτερων αποτελεσμάτων στη διδασκαλία της (Ρεπούση, 2004: 279).

Στο πλαίσιο της διερεύνησης της διδακτικής της ιστορίας, προτάθηκαν αλλαγές, οι οποίες έστρεψαν το ιστορικό ενδιαφέρον σε τομείς, όπως η τοπική ιστορία, η ιστορία της τέχνης, της καθημερινότητας και της οικονομίας. Βάσει αυτών των αλλαγών αποτέλεσε η προσέγγιση της διδασκαλίας της ιστορίας, με γνώμονα την ανθρώπινη δραστηριότητα και το ενδιαφέρον για τον τρόπο με τον οποίο τα ιστορικά γεγονότα επηρέασαν τη ζωή των απλών καθημερινών ανθρώπων. Παράλληλα, στη συγκεκριμένη προσέγγιση του ιστορικού παρελθόντος, η ιστορία δεν προσεγγίζεται γραμμικά, αλλά διδάσκεται σταδιακά με αρχή τα βιώματα και τις εμπειρίες του μαθητή (Ρεπούση, 2004: 294).

Από την δεκαετία του 1990 και έπειτα, η διδασκαλία της Ιστορίας έχει συμπεριληφθεί στα αναλυτικά προγράμματα πολλών χωρών, σε μία προσπάθεια να συνδεθεί το έργο του σχολείου με την κοινωνία και να επιτευχθεί αποδοτικότερα η συνεργασία μεταξύ εκπαιδευτικών, γονέων και μαθητών. Η διαθεματική διδασκαλία της Ιστορίας και τα σχέδια εργασίας (project) συμβάλλουν στους παραπάνω στόχους, καθώς θα υπάρξει επαφή με πολλά γνωστικά πεδία και ως εκ τούτου, οι μαθητές θα έχουν τη δυνατότητα να εξετάσουν το γνωστικό αντικείμενο από διαφορετικές οπτικές γωνίες, με τη καθοδήγηση των εκπαιδευτικών και τη διακριτική βοήθεια των γονέων (Λεοντσίνης, 2003, 22).

Στο πλαίσιο αυτό η διδασκαλία της Ιστορίας σε συνδυασμό με την ανάπτυξη της δημιουργικότητας και της φαντασίας, καθώς και με τις γλωσσικές και μαθηματικές επιστήμες μπορεί να οδηγήσει στη βελτίωση της κριτικής σκέψης και σε πνευματική εξέλιξη (Cooper, 2013). Ωστόσο, καθώς η ηλικία είναι απαγορευτική για την απομνημόνευση και αποστήθιση ιστορικών γεγονότων, προκρίνεται η λύση της εμπλοκής των μαθητών στην ιστορική έρευνα. Με αυτόν τον τρόπο, τα παιδιά της προσχολικής αγωγής θα αποκτήσουν ένα από τα βασικά στοιχεία του ιστορικού γραμματισμού, δηλαδή θα αποκτήσουν την ικανότητα «να προσανατολίζονται στο χρόνο, μέσα από τις κατάλληλες διασυνδέσεις παρελθόντος – παρόντος – μέλλοντος» (Lee, 2001).

Μέσα από τη διδασκαλία της Ιστορίας σε παιδιά προσχολικής αγωγής θα αναπτυχθεί, εκτός των άλλων, η δημιουργικότητα, καθώς θα πρέπει να χρησιμοποιηθούν ευέλικτοι και καινοτόμοι τρόποι που θα παρακινούν τα παιδιά να συμμετέχουν στην ιστορική έρευνα. Η ιστορία και η δημιουργικότητα είναι δύο έννοιες, οι οποίες συνδέονται και αλληλοεξαρτώνται, οδηγώντας σε αξιόλογα μαθησιακά αποτελέσματα (Von Heyking, 2004). Η δημιουργική προσέγγιση της Ιστορίας προϋποθέτει την έρευνα, τη μελέτη, τη δημιουργία και την επίλυση νέων ερωτημάτων, την πολυφωνία των απόψεων και γενικότερα την ανάπτυξη κριτικής σκέψης. Ο ρόλος των εκπαιδευτικών πρέπει να είναι καθοδηγητικός, ώστε να συνδυάζουν τα γεγονότα του παρελθόντος με την προσωπική εμπειρία. Σύμφωνα με την Turner-Bisset, οι τρόποι που μπορεί να επιτευχθεί κάτι τέτοιο είναι πολλοί, ενώ η διαχείριση τους επαφίεται στην ευθύνη του εκπαιδευτικού. Ο εκπαιδευτικός μπορεί να προτείνει στους μαθητές να μελετήσουν ένα ιστορικό γεγονός μέσα από ένα παιχνίδι ρόλων, από μία παντομίμα, ή τη δημιουργία ενός εικαστικού έργου. Έτσι, με τρόπους καινοτόμους και διαφορετικούς από τα καθιερωμένα, οι μαθητές θα προσεγγίσουν την ιστορική γνώση με δημιουργικότητα και πρωτοτυπία (Turner-Bisset, 2013: 7).

Η σημαντικότητα της διδασκαλίας της Ιστορίας στα παιδιά της προσχολικής ηλικίας προβάλλεται, άλλωστε, σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες, μεταξύ των οποίων, ξεχωρίζουν η Αγγλία, η οποία, όπως θα φανεί στο επόμενο κεφάλαιο, έχει προχωρήσει εδώ και πολλά χρόνια σε έναν προσεκτικό σχεδιασμό της κατάκτησης της ιστορικής γνώσης στα παιδιά προσχολικής αγωγής. Η Εθνική Συμβουλευτική Επιτροπή για τη Δημιουργική και Πολιτισμική Εκπαίδευση της Αγγλίας (NACCCE) πρότεινε ήδη από το 1999 στο Υπουργείο Παιδείας της Αγγλίας την ανάπτυξη της δημιουργικής μάθησης

με σκοπό την επίτευξη βελτιωμένων μαθησιακών αποτελεσμάτων. Μέσω της δημιουργικής διδασκαλίας, οι μαθητές αυτενεργούν, προσπαθούν να συλλάβουν έννοιες και να κατανοήσουν γεγονότα με τα συναισθήματα και με το νου τους. Έτσι, μέσω ενδιαφερουσών δραστηριοτήτων, αποκτούν νέες εμπειρίες, νέα βιώματα, παρατηρούν, πειραματίζονται και μαθαίνουν με τρόπο αποτελεσματικό και περισσότερο παραγωγικό (Craft, 2004: 79).

Παράλληλα, η διδασκαλία της Ιστορίας στα παιδιά προσχολικής αγωγής μπορεί να συμβάλει στην ορθή προετοιμασία των μελλοντικών πολιτών της κοινωνίας. Η Ιστορία είναι μια από τις κοινωνικές επιστήμες, η γνώση της οποίας οδηγεί στην αυτογνωσία, στη γνώση της πολιτιστικής κληρονομιάς του εκάστοτε λαού και στην γενικότερη πνευματική καλλιέργεια. Όταν ένα παιδί γνωρίσει την Ιστορία του τόπου του, θα αναγνωρίσει τις ευθύνες που έχει ο ίδιος απέναντι στην κοινωνία, ως μέλος αυτής. Αυτό συμβαίνει μέσω της σταδιακής κατάκτησης της Τοπικής Ιστορίας, καθώς αρχικά μαθαίνει ήθη, έθιμα και αξίες του τόπου, και στη συνέχεια, μέσω αυτών, ανακαλύπτει την έννοια της συλλογικότητας (National Council for History Education, 2002).

Επιπρόσθετα, μέσω της διδασκαλίας της Ιστορίας και συγκεκριμένα της Τοπικής Ιστορίας, τα παιδιά μπορούν να αντιληφθούν καλύτερα τη χωρική διάσταση του κοινωνικού τους περιβάλλοντος. Συνεπώς, η Ιστορία και η Γεωγραφία αποτελούν επιστημονικά πεδία που μπορούν να διδαχθούν διαθεματικά (Δημητριάδου, 2002). Μία ιδιαίτερα σημαντική δραστηριότητα είναι η άσκηση με χάρτη, καθώς με αυτόν τον τρόπο το παιδί αντιλαμβάνεται το χωρικό του περιβάλλον, τη θέση του στο χώρο και έτσι δημιουργεί το τοπικό και γενικό πλαίσιο που θα το βοηθήσει να κατανοήσει τα ιστορικά γεγονότα (National Council for History Education, 2002). Είναι χαρακτηριστικό ότι τα παιδιά από μικρή ηλικία μπορούν να αντιληφθούν την έννοια του χώρου και όταν ο ιστορικός χώρος γίνεται αντικείμενο μελέτης και παιχνιδιού, τότε υπάρχει εξοικείωση που οδηγεί στη μάθηση. Η κατανόηση του ιστορικού χώρου οδηγεί τα παιδιά στην ανάπτυξη της δημιουργικότητας και της φαντασίας, ενώ μπορούν να μπορούν να συγκρίνουν το παρελθόν με το παρόν, εντοπίζονται ομοιότητες και διαφορές, που τελικά τους οδηγούν στο συμπέρασμα της διαχρονικής παρουσίας του ανθρώπου στον πλανήτη (Δημητριάδου, 2002: 86- 89).

1.3 Οι έννοιες της ιστορικής σκέψης και της ιστορικής κατανόησης

Η ανάπτυξη της ιστορικής σκέψης και η ανάπτυξη της ιστορικής συνείδησης προϋποθέτει ουσιαστική γνώση και μάθηση, ώστε οι μαθητές να καταφέρουν να αξιοποιήσουν την ιστορική γνώση. Παράλληλα, θα πρέπει να μπορούν να αντιληφθούν τις έννοιες του παρόντος, του παρελθόντος και του μέλλοντος, καθώς και τις έννοιες της αλλαγής και της συνέχειας μέσα στο χρόνο (Σολωμού, 2017: 137).

Η κατάκτηση της ιστορικής σκέψης απαιτεί από τους μαθητές να αξιοποιήσουν το διαισθητικό και τον αναλυτικό τρόπο σκέψης τους. Ο πρώτος ενεργοποιείται όταν οι μαθητές διατυπώνουν ιστορικά ερωτήματα, για να προσεγγίσουν τη γνώση των γεγονότων του παρελθόντος. Ο δεύτερος ενεργοποιείται όταν οι μαθητές, προκειμένου να διερευνήσουν τα ιστορικά γεγονότα, καταφεύγουν στη μελέτη ιστορικών πηγών. Μέσω αυτής της διαδικασίας, οι μαθητές αναπτύσσουν την κριτική τους ικανότητα, ενώ το μάθημα της ιστορίας αντιμετωπίζεται ως ένα γνωστικό αντικείμενο, το οποίο βρίσκεται σε μία αέναη αναθεώρηση (Σολωμού, 2017: 137).

Οι μαθητές, μέσω της ανάπτυξης της ιστορικής σκέψης, αναπτύσσουν ιστορική ενσυναίσθηση, δηλαδή αποκτούν την ικανότητα πρόσληψης του κόσμου με μια άλλη οπτική ματιά και τη δυνατότητα ερμηνείας σκέψεων και συναισθημάτων των ανθρώπων του παρελθόντος. Η ιστορία χαρακτηρίζεται ένα μάθημα που ευνοεί δραστηριότητες ενσυναίσθησης, διότι βάζει τον μαθητή στη διαδικασία να ξαναζήσει την εποχή, να μπει στη θέση και στη σκέψη των ανθρώπων του παρελθόντος, να ενεργοποιήσει εμπειρίες, έτσι ώστε να επιτύχει την κατανόηση των ιστορικών γεγονότων. Η ιστορική ενσυναίσθηση έχει ταυτόχρονα χαρακτήρα γνωστικό και θυμικό. Ο γνωστικός χαρακτήρας επιτρέπει την κατανόηση του ιστορικού περιβάλλοντος που μπορεί να έχει οδηγήσει σε παρερμηνείες και παρεξηγήσεις ιστορικών πράξεων, ενώ ο θυμικός επιτρέπει την ευκολότερη διαχείριση των διλημάτων του παρελθόντος (Σολωμού, 2017: 137).

Βασικό στοιχείο της ιστορικής εκπαίδευσης αποτελεί η ιστορική σκέψη ως διαδικασία που λαμβάνει χώρα εντός και εκτός σχολικού περιβάλλοντος. Σύμφωνα με τις νέες εκπαιδευτικές προσεγγίσεις, η ιστορική εκπαίδευση θεωρείται μια πολύσυνθετη μαθησιακή διαδικασία (Νάκου, 2000: 222-223). Η ιστορική κατανόηση και η δημιουργία ιστορικής σκέψης προϋποθέτει την κατανόηση και την επίλυση προβλημάτων του παρόντος με τη αξιοποίηση του παρελθόντος. Αυτό μπορεί να

επιτευχθεί κατά τη διδακτική διαδικασία με την αξιοποίηση ιστορικών πηγών, ώστε οι μαθητές να αποκτήσουν την ικανότητα να αναλύουν και να ερμηνεύουν πολύπλοκες καταστάσεις. Με αυτόν τον τρόπο, οι μαθητές αποκτούν έναν πολυπρισματικό τρόπο προσέγγισης και κατάκτησης της ιστορικής γνώσης, ο οποίος τους βοηθά να συσχετίσουν διαφορετικές οπτικές και εμπειρίες (Κάββουρα, 2013: 152).

Πιο συγκεκριμένα, ο πολυπρισματικός τρόπος προσέγγισης της ιστορικής γνώσης, θεωρείται ότι ανταποκρίνεται στη σύγχρονη κοινωνική πραγματικότητα, στην οποία ο μαθητής αντιμετωπίζει ένα περιβάλλον με διαφοροποιήσεις σε όλους τους τομείς, κοινωνικό, πολιτιστικό, εθνικό και οικονομικό. Με την πολυπρισματική διδασκαλία του μαθήματος της ιστορίας, ο μαθητής κατακτά την ιστορική σκέψη που θα του επιτρέψει να αποδεχτεί το διαφορετικό και να κατανοήσει τις αντίθετες οπτικές (Αποστολίδου, 2013: 14).

Παράλληλα, σημαντική συνιστώσα για την κατάκτηση της ιστορικής σκέψης είναι να αντιληφθούν οι μαθητές τους λόγους για τους οποίους μπορεί να είναι χρήσιμη η ιστορική γνώση, για το παρόν και το μέλλον. Είναι γεγονός ότι η γνώση του παρελθόντος δεν αφορά τόσο το ίδιο το παρελθόν, όσο το παρόν και το μέλλον. Η κατανόηση των ιστορικών γεγονότων δίνει νόημα στα γεγονότα του παρόντος και συμβάλλει στο σχεδιασμό του μέλλοντος (Lee, 2001).

Σύμφωνα με τον Shemilt (2011: σ. 70-71) όταν στο μάθημα της ιστορίας ακολουθηθεί η διαδικασία κατανόησης των ιστορικών εννοιών, όπως την έννοια του χρόνου ή της κοινωνικής αλλαγής, γίνεται αντιληπτό στους ανθρώπους του παρόντος ότι υπάρχουν κοινά στοιχεία με τους ανθρώπους του παρελθόντος. Το γεγονός αυτό δημιουργεί στους μαθητές τη δυνατότητα να αντιληφθούν, να κατανοήσουν και να εξηγήσουν ιστορικά γεγονότα.

Προκειμένου να μπορέσουν οι μαθητές να αντιπαρέλθουν στις δυσκολίες κατανόησης των ιστορικών εννοιών, θα πρέπει να αποκτήσουν ουσιαστική γνώση του ιστορικού αντικειμένου και των ιστορικών δεδομένων. Παράλληλα, θα πρέπει να αντιληφθούν δεδομένα στοιχεία και ιδέες στη βάση ενός εννοιολογικού πλαισίου, σύμφωνα με το οποίο θα οργανώνουν την ιστορική γνώση με τέτοιο τρόπο που θα μπορούν να την ανακαλέσουν και να την εφαρμόσουν (Ashby, Lee&Shemilt, 2005: 31).

Σύμφωνα με τους Barton και Levstik (1996, σελ. 7-9), υπάρχουν τέσσερις συγκεκριμένες ενέργειες που αναμένονται από τους μαθητές, κατά την ενασχόληση τους με το μάθημα της ιστορίας οι οποίες οδηγούν στην ιστορική κατανόηση και στη διαμόρφωση ιστορικής σκέψης, και συμβάλλουν στη διαμόρφωση της δημοκρατικής τους πολιτείας. Αρχικά, η πρώτη ενέργεια είναι οι μαθητές να κάνουν ταυτίσεις με τους ανθρώπους και τα γεγονότα του παρελθόντος. Η δεύτερη είναι να αναλύουν τα γεγονότα, ώστε να αντιλαμβάνονται ότι υπάρχουν αιτιώδεις σχέσεις μεταξύ παρόντος και παρελθόντος. Τρίτον, οι μαθητές θα πρέπει να προβαίνουν σε ηθικές κρίσεις σχετικά με πράξεις των ιστορικών προσώπων. Η διαδικασία αυτή συμβάλλει στην κατανόηση της ιστορικής γνώσης, καθώς καλούνται να ασκήσουν κριτική, αφού πρώτα συνθέσουν τους κανόνες και τον κώδικα αξιών της κάθε εποχής. Τέλος, οι μαθητές θα πρέπει να εκθέτουν ιστορικά δεδομένα και πληροφορίες σχετικά με το παρελθόν, σε οποιοδήποτε στάδιο της διδασκαλίας και αν συμβαίνει αυτή η διαδικασία. .

Σύμφωνα με τον P. Seixas τα παιδιά από πολύ μικρή ηλικία έρχονται σε επαφή με την ιστορία και το παρελθόν, καθώς τα βιώνουν μέσω των συνηθειών, ηθών και εθίμων του κοινωνικού τους περιβάλλοντος. Στο πλαίσιο αυτό, ο Seixas εντοπίζει έξι στοιχεία, τα οποία θα πρέπει να εμπεριέχονται στη διδακτική διαδικασία της ιστορικής επιστήμης, προκειμένου να δημιουργηθεί ιστορική σκέψη. Τα στοιχεία αυτά είναι η έννοια της ιστορικής σημασίας, η προσέγγιση των πηγών με επιστημονικό τρόπο, η αναγνώριση της ιστορικής συνέχειας και των ιστορικών αλλαγών, η συσχέτιση αιτιών και αποτελεσμάτων, η ιστορική οπτική και η κατανόηση των ηθικών ζητημάτων στην ιστορία (Seixas, 2006: 1-2).

Μέσω της διαμόρφωσης ιστορικής σκέψης, τα παιδιά μπορούν να κατανοήσουν την έννοια της ιστορικής σημασίας, δηλαδή των ιστορικών γεγονότων που θεωρούνται σημαντικά, λόγω των συνεπειών που επέφεραν στην ανθρωπότητα για ένα μεγάλο χρονικό εύρος (Seixas, 2006: 2). Σύμφωνα με την Cooper, η σπουδαιότητα των ιστορικών γεγονότων για ένα παιδί, μπορεί να διαμορφωθεί στο τοπικό πλαίσιο του περιβάλλοντος τους. Αυτό που μπορεί να αντιληφθεί ένα παιδί προσχολικής ηλικίας είναι αυτό που βιώνει. Συνεπώς, κατά την επίσκεψή του σε έναν ιστορικό χώρο, θα αντιληφθεί τη σπουδαιότητα ενός μνημείου που βρίσκεται σε περίοπτη θέση σε σχέση με τα υπόλοιπα εκθέματα (Cooper, 2002:23-24).

Στην κατάκτηση της ιστορικής σκέψης θα συμβάλλει σε μεγάλο βαθμό η αναζήτηση, η επεξεργασία και η ερμηνεία των ιστορικών πηγών. Μπορεί για ένα παιδί νηπιακής ηλικίας η διαδικασία αυτή να φαντάζει δύσκολη, ωστόσο, μπορεί να οδηγήσει στην κατανόηση της διαδικασίας της ιστορικής έρευνας. Όπως προαναφέρθηκε, η διαδικασία αυτή θα πρέπει να είναι δημιουργική και να στηρίζεται στο παιχνίδι, ώστε η ιστορική πηγή να αποτελέσει αντικείμενο προβληματισμού, συζήτησης και υποθέσεων. Ακόμα και αν η προσέγγιση των μαθητών είναι άστοχη σε πρώτο στάδιο, σύμφωνα με την Cooper, η αλληλεπίδραση των παιδιών με πηγές θα οδηγήσει στην ουσιαστική κατανόηση, στην βαθύτερη επικοινωνία, στην αλληλεπίδραση και στον αλληλοσεβασμό, αρετές που βρίσκονται στο επίκεντρο της ιστορίας (Cooper, 2002:80-81).

Αναφορικά με το τρίτο στοιχείο στην πορεία της κατάκτησης της ιστορικής σκέψης, δηλαδή την αναγνώριση της ιστορικής συνέχειας και των ιστορικών αλλαγών, πρέπει να γίνει αντιληπτή από τα παιδιά προσχολικής αγωγής η χρονική ακολουθία και τα γεγονότα του παρόντος εξαρτώνται από γεγονότα του παρελθόντος. Στόχος των εκπαιδευτικών είναι να καταδείξουν στους μαθητές τους ότι το περιβάλλον και ο κόσμος στον οποίο ζουν, βρίσκεται σε αέναη κίνηση και ότι οι ίδιοι αποτελούν μέρος αυτών των αλλαγών. Παράλληλα, σε αυτό το πλαίσιο, οι μαθητές οξύνουν την κριτική τους σκέψη, καθώς καλούνται να προβληματιστούν σχετικά με το αν η αλλαγή ταυτίζεται με την πρόοδο ή όχι. Μέσω της διδασκαλίας της Τοπικής Ιστορίας, η έννοια της ιστορικής αλλαγής και συνέχειας μπορεί να κατακτηθεί με την παρατήρηση της αλλοίωσης που έχουν υποστεί κτίρια με το πέρασμα του χρόνου (Hoodless, 2008: 15).

Η σχέση αιτίου και αποτελέσματος είναι ιδιαίτερος σημαντική για την ιστορία και τις κοινωνικές επιστήμες γενικότερα, καθώς καταδεικνύει τις συνέπειες των πράξεων του ανθρώπου στον ίδιο τον άνθρωπο. Στο ιστορικό πλαίσιο η σχέση αιτίου – αποτελέσματος αποκτά βαρύνουσα σημασία και ξεχωριστή δυσκολία, διότι οι αποφάσεις των ανθρώπων του παρελθόντος επηρεάζονται από το περιβάλλον, τις συνθήκες της εκάστοτε περιόδου, από τις προσδοκίες και από τις ιστορικές τους καταβολές. Συνεπώς, οι μαθητές θα πρέπει να κατανοήσουν ότι η ερμηνεία των ιστορικών αποφάσεων αποτελεί δύσκολη υπόθεση, η οποία προϋποθέτει σφαιρική γνώση των γεγονότων που καθόρισαν τη λήψη της τελικής απόφασης (Andrews&Burke, 2007).

Η κατάκτηση της ιστορικής οπτικής συμβάλλει στην διαμόρφωση της ιστορικής σκέψης, καθώς μέσω αυτής μπορούν να γίνουν αντιληπτές οι κοινωνικές, πολιτισμικές, συναισθηματικές και νοητικές συνθήκες που διαμόρφωσαν τα ιστορικά γεγονότα του παρελθόντος. Ο εκπαιδευτικός θα πρέπει να οδηγήσει το μαθητή στην κατανόηση των ιστορικών γεγονότων κάθε εποχής, καταδεικνύοντας την οπτική γωνία των ηρώων κατά την εποχή εκείνη. Αυτό σημαίνει ότι οι μαθητές θα πρέπει να προσεγγίσουν τα ήθη, τις αντιλήψεις και τις συνήθειες που καθορίζουν μια ιστορική εποχή, προκειμένου να μπορούν να ερμηνεύσουν και να κατανοήσουν μια ενέργεια ή απόφαση (Seixas, 2006: 10)

Σύμφωνα με τον Seixas δεν είναι δυνατή η διαμόρφωση της ιστορικής σκέψης χωρίς την εμπλοκή της ηθικής κρίσης. Κάθε ιστορικό γεγονός του παρελθόντος ενέχει την ηθική διάσταση του παρόντος, αν και αυτή δεν θα πρέπει να επηρεάζει την αντικειμενική επιστημονική οπτική γωνία. Ωστόσο, η ανάλυση της ηθικής πλευράς των ιστορικών γεγονότων μπορεί να συμβάλει στην αντιμετώπιση των ηθικών ζητημάτων του παρόντος (Seixas, 2006:11). Παράλληλα, οι ηθικές κρίσεις των ιστορικών πράξεων έχει ως στόχο την ενθάρρυνση ή αποθάρρυνση πράξεων του παρόντος, αφού πρώτα οι μαθητές καταλήξουν σε ηθικά συμπεράσματα για την εκάστοτε ιστορική εποχή (Barton&Levstik, 2009).

1.4 Η διδασκαλία της ιστορίας σε παιδιά Προσχολικής ηλικίας

Μέχρι πριν από μερικές δεκαετίες, η κατανόηση της ιστορίας και η αντίληψη του χρόνου ήταν δύο έννοιες αλληλένδετες, καθώς υπήρχε η άποψη ότι δεν μπορεί να μελετηθεί η ιστορία από κάποιον που δεν αντιλαμβάνεται το χρόνο. Παράλληλα, ο τρόπος που τα παιδιά προσχολικής αγωγής αντιλαμβάνονται το χρόνο παρουσιάζει διαφορές. Είναι χαρακτηριστικό ότι δεν είναι σε θέση να κατανοήσουν τις έννοιες του ιστορικού, του φυσικού ή του βιωμένου χρόνου. Ως εκ τούτου, παρατηρούνταν στο παρελθόν περιορισμοί και δυσκολίες στην κατανόηση του ιστορικού χρόνου και της ιστορίας κατ' επέκταση, από παιδιά ηλικίας κάτω των πέντε ετών (Van Middendorp & Lee, 1994: σ. 117 - 119).

Ωστόσο, σε έρευνες που εκπονήθηκαν από τη δεκαετία του 1980 και έπειτα, καταγράφηκε διαφορετικός προσανατολισμός σκέψης, καθώς το αντικείμενο δεν ήταν κατά πόσο τα παιδιά μπορούν να αντιληφθούν συγκεκριμένα γεγονότα και χρονολογίες, αλλά ο τρόπος με τον οποίο θα μπορούσαν να αναπτύξουν την ιστορική

τους σκέψη. Βάσει των ερευνών, έχει διαπιστωθεί ότι τα παιδιά προσχολικής αγωγής έχουν τη δυνατότητα να κατανοήσουν την ιστορική χρονολόγηση, αλλά δεν μπορούν να την κατηγοριοποιήσουν, όπως και δεν μπορούν να χρησιμοποιήσουν την ιστορική ορολογία που χρησιμοποιεί ένας ενήλικας. Αυτό, βέβαια, δεν θα πρέπει να αποτελεί εμπόδιο στη διδασκαλία της ιστορίας, διότι η κατανόηση της ιστορίας δεν αφορά τόσο στην εκμάθηση χρονολογιών και γεγονότων, όσο την αιτιοκρατική στάση των γεγονότων και την γενικότερη κατανόηση του ιστορικού περιεχομένου (Barton & Levstik, 1994: 2-8).

Στο πλαίσιο αυτό έχουν διεξαχθεί έρευνες και μελέτες, οι οποίες κατέδειξαν ότι τα παιδιά της προσχολικής ηλικίας μπορούν να παρακολουθήσουν το μάθημα της ιστορίας, αρκεί να διαχωριστούν πρωτίστως οι έννοιες του «χθες» και του «σήμερα», οι οποίες θα πρέπει να συνδεθούν με το «παρελθόν» και το «παρόν» αντίστοιχα. Με αυτό τον τρόπο, γίνονται κατανοητές οι ιστορικές αφηγήσεις του παρελθόντος, ενώ εξάπτεται το ενδιαφέρον των παιδιών. Αν, λοιπόν, τα παιδιά, με τη βοήθεια των εκπαιδευτικών, καταφέρουν να διαχωρίσουν τις έννοιες του παρελθόντος με το παρόν, τότε θα επιτύχουν αρχικά τη διάκριση στιγμών της δικής τους οικογενειακής ζωής, βασιζόμενοι στη χρονική ακολουθία, ενώ στη συνέχεια αυτή η ακολουθία θα επεκταθεί στα γεγονότα της σχολικής κοινότητας, της γειτονιάς και τέλος θα λάβουν πιο γενικό χαρακτήρα (Office for Standards in Education, 2011).

Κατά τη δεκαετία του 1990, ο τρόπος ενσωμάτωσης της διδασκαλίας του ιστορικού χρόνου στα παιδιά της προσχολικής ηλικίας ήταν η ενασχόληση με γεγονότα και πρόσωπα, χωρίς να υπάρχουν αναφορές σε συγκεκριμένες ημερομηνίες. Για παιδιά μικρότερα της ηλικίας των 12 ετών ένα αυστηρά χρονολογικό πλαίσιο αποτελούμενο από ημερομηνίες, δεν θα μπορούσε να γίνει εύκολα κατανοητό. Συνεπώς, προκειμένου να γνωρίσουν τα παιδιά τον ιστορικό χρόνο, έπρεπε ο εκπαιδευτικός να χρησιμοποιήσει το κατάλληλο λεξιλόγιο, χρονικές γραμμές και να κατευθύνει χρονικά το μαθητή σε ένα γενικότερο πλαίσιο (Thorton, 1988: 79).

Κατά την ίδια χρονική περίοδο, ο Donalson (1991: 166) ισχυρίστηκε ότι η σκέψη του ανθρώπου και συγκεκριμένα ενός παιδιού θα μπορούσε να οργανωθεί και να εξοικειωθεί με τον ιστορικό χρόνο, αρκεί πρωτίστως, να οργανωθεί με τον ανάλογο τρόπο η διδασκαλία και ο τρόπος μάθησης. Έτσι, θεωρεί ότι παιδιά προσχολικής αγωγής θα μπορούσαν να αποκτήσουν την κατάλληλα αφηρημένη σκέψη, ώστε να

διδασκούν την ιστορία. Παράλληλα, την ίδια περίπου χρονική περίοδο οι Barton και Levstik, μέσω των ερευνών τους, κατέδειξαν ότι μαθητές προσχολικής αγωγής μπορούν να αντιληφθούν γενικές έννοιες του χρόνου, όπως το «πριν από πολλά χρόνια» ή «πριν από λίγο καιρό» (Barton & Levstik, 1994: 2 - 8).

Από το 2000, με αφορμή τις διδακτικές προτάσεις του Εθνικού Κέντρου για τη Σχολική Ιστορία των Η.Π.Α. (National Center for History in the School–UCLA) και κατόπιν της εφαρμογής τους σε πολλές πολιτείες της, έχει δημιουργηθεί μια σύγχρονη βάση για την κατάκτηση και την προσέγγιση του ιστορικού χρόνου σε παιδιά προσχολικής ηλικίας. Πιο συγκεκριμένα από το UCLA προτείνεται ως βασική αρχή για την πρώτη επαφή των παιδιών με την ιστορία, να δημιουργηθούν οι κατάλληλες εκπαιδευτικές συνθήκες, οι οποίες θα επιτρέψουν τη σταδιακή κατάκτηση της ιστορικής σκέψης. Στο πλαίσιο αυτό, η χρονολογική σκέψη θα πρέπει να προσεγγίζεται μέσω της διερεύνησης και ανάλυσης των ιστορικών γεγονότων. Θα πρέπει να προωθείται η ενεργητική συμμετοχή των μαθητών στη διδασκαλία, δίνοντας τους τη δυνατότητα να αναρωτηθούν, να ερευνήσουν και να ανακαλύψουν τον τρόπο με τον οποίο ζούσαν οι άνθρωποι κατά το παρελθόν. Εκεί λοιπόν, δίνεται έμφαση, στην κατανόηση του περιβάλλοντος στο παρελθόν και όχι στη στεία απομνημόνευση ημερομηνιών και συγκεκριμένων γεγονότων (Φαρδή, 2013: 65)

Μέσω της προαναφερθείσας διαδικασίας, οι μαθητές της προσχολικής αγωγής θα μπορέσουν να αναπτύξουν το αίσθημα του ιστορικού χρόνου, να ξεχωρίσουν τις έννοιες του παρελθόντος, του παρόντος και του μέλλοντος, καθώς και να αντιλαμβάνονται τη γραμμικότητα μιας ιστορικής αφήγησης, με αρχή, μέση και τέλος. Όταν ένας μαθητής κατακτήσει αυτά τα βασικά στοιχεία, στην πορεία θα είναι σε θέση να κατανοεί και να ερμηνεύει τα γεγονότα μιας χρονικής γραμμής, ενώ στη συνέχεια θα προσεγγίσει τον τρόπο με τον οποίο προσμετράται ο ημερολογιακός χρόνος και θα αντιληφθεί τις αλλαγές που καταγράφονται στην ιστορική αφήγηση.

Για τη διδασκαλία της ιστορίας στα παιδιά προσχολικής ηλικίας, η Hilary Cooper προτείνει την αξιοποίηση της γλώσσας για την κατανόηση του παρελθόντος και της χρονολογικής διαδοχής. Παράλληλα, αναφέρει ότι η διάρκεια είναι ένα βασικό στοιχείο του ιστορικού χρόνου, το οποίο τα παιδιά μικρής ηλικίας μπορούν να το κατανοήσουν μέσω της σύγκρισης μεγάλων ή μικρών χρονικών περιόδων στο πλαίσιο της χρονικής γραμμής. Επιπρόσθετα, μέσω της σύγκρισης

ιστορικών γεγονότων, οι μαθητές μπορούν να εντοπίσουν ομοιότητες και διαφορές, δηλαδή τη συνέχεια και την αλλαγή, ενώ εξοικειώνονται με τις ιστορικές έννοιες του παλαιού και του νέου (Cooper, 2002: 11-17).

Μία άλλη οπτική στην προσέγγιση της έννοιας του ιστορικού χρόνου αποτελεί η βιωματική προσέγγιση της ιστορίας μέσω των αλλαγών που συμβαίνουν στην καθημερινή ζωή ενός μικρού παιδιού. Πιο συγκεκριμένα, είναι εύκολο για ένα παιδί να προσέξει την καθημερινή εναλλαγή της ημέρας με τη νύχτα, καθώς και το πέρασμα των ημερών και εβδομάδων, και είναι εύκολο να αντιληφθεί τον τρόπο με τον οποίο οργανώνει τον δικό του, ατομικό χρόνο στο νηπιαγωγείο σε σχέση με το συλλογικό χρόνο της οικογένειας του. Έτσι, είναι δυνατή η προσέγγιση και η αντίληψη του χρόνου και κατ' επέκταση του ιστορικού χρόνου (Φαρδή, 2013: 70).

Σύμφωνα με τον Σολωμού στο πλαίσιο του προβληματισμού που ενυπάρχει σχετικά με τη διδασκαλία της ιστορίας, θεωρεί ότι θα πρέπει να εισαχθούν στοιχεία αμφισβήτησης, τα οποία θα λειτουργήσουν με επωφελή τρόπο στη γνωστική διαδικασία. Αρχικά, σημαντικό στοιχείο θεωρείται η αφήγηση, μέσω της οποίας παρουσιάζεται με ανανεωτικό τρόπο η ιστορική πραγματικότητα. Η αφήγηση οδηγεί στην κατάκτηση της γνώσης με τρόπο μαιευτικό, αξιοποιώντας την προηγούμενη γνώση και την ανάλυση των ιστορικών πηγών (Σολωμού, 2017: 139).

Ιδιαίτερα σημαντικός θεωρείται ο ρόλος των πηγών στη διερευνητική διαδικασία διδασκαλίας της ιστορίας. Μέσω αυτού του τρόπου, ο εκπαιδευτικός μπορεί να παρουσιάσει τον προβληματισμό στους μαθητές και αυτοί με τη σειρά τους, να διατυπώσουν τις υποθέσεις τους, τις απόψεις και την εκδοχή του για το ιστορικό γεγονός. Έπειτα, με τη χρήση των ιστορικών πηγών αποκαλύπτεται η απάντηση και έτσι δίνεται στους μαθητές η ευκαιρία να γίνουν οι ίδιο ιστορικοί ερευνητές και να δημιουργήσουν το ιστορικό κείμενο. Η διαδικασία αυτή διδάσκει στους μαθητές να διασταυρώνουν πηγές, να επιχειρηματολογούν, να αναζητούν, να εξακριβώνουν και να οδηγούνται με επιμέλεια και συνέπεια στην εξαγωγή συμπερασμάτων. Ως εκ τούτου, αναπτύσσουν την κριτική τους σκέψη και μετατρέπουν τις ιστορικές πληροφορίες σε ιστορική γνώση (Σολωμού, 2017: 139-140).

1.5 Η σημασία της τοπικής ιστορίας στην προσχολική εκπαίδευση

Προκειμένου να εξοικειωθούν οι μαθητές με το μάθημα της ιστορίας και με την ιστορική έρευνα θα πρέπει να κατανοήσουν πρωτίστως τον ιστορικό χώρο. Ωστόσο, η

κατανόηση του ιστορικού χώρου σε ένα γενικό πλαίσιο είναι μια δύσκολη διαδικασία για ένα μαθητή προσχολικής αγωγής. Στην επίτευξη, λοιπόν, αυτού του στόχου συμβάλλει η Τοπική Ιστορία, καθώς οι μαθητές μπορούν πιο εύκολα να έρθουν σε επαφή και να κατανοήσουν την ιστορικότητα των τοπικών μνημείων και χώρων. Έτσι, μέσω αυτής της διαδικασίας, μπορούν εν συνεχεία να αντιληφθούν πληρέστερα την Γενική Ιστορία (Σακκής, 1999: 5).

Πιο συγκεκριμένα, η διδακτική της Τοπικής Ιστορίας θεωρείται πλεονέκτημα για την ανάπτυξη της ιστορικής σκέψης και την απόκτηση ιστορικών δεξιοτήτων. Το ζητούμενο σε κάθε περίπτωση, είναι η διδασκαλία να γίνει με τις κατάλληλες μεθόδους, ώστε να καταστεί αποδοτική. Οι μαθητές, μέσω της διδασκαλίας την Τοπικής Ιστορίας, μυσούνται στην ιστορική αναζήτηση και αποκτούν ερευνητική διάθεση. Οι διδακτικοί σκοποί της διδασκαλίας της Τοπικής Ιστορίας θα μπορούσαν να κατηγοριοποιηθούν στις τρεις βασικές κατηγορίες, των γνωστικών, συναισθηματικών και ψυχοκινητικών στόχων (Λεοντσίνης – Ρεπούση, 2001: 30).

Η επίτευξη των διδακτικών στόχων της Τοπικής Ιστορίας έχει έντονο κοινωνικοποιητικό ρόλο. Οι μικροί μαθητές αναπτύσσουν ενδιαφέρον και αγάπη για την ιστορία του τόπου του και ευαισθητοποιούνται σε ζητήματα που αφορούν την τοπική κοινωνία. Επίσης, γίνονται πιο υπεύθυνοι και ενεργοί πολίτες, ενώ σταδιακά δημιουργείται ο σεβασμός και η επιθυμία διαφύλαξης, ανάδειξης και αξιοποίησης της τοπικής πολιτιστικής κληρονομιάς. Παράλληλα, αίρονται τα τοπικιστικά και εθνοθησκευτικά στερεότυπα και κατανοείται η διαφορετικότητα (Λεοντσίνης – Ρεπούση, 2001: 33- 35).

Η Τοπική Ιστορία περιγράφεται ως η ιστορία ενός τόπου, κοινωνική, οικονομική και πολιτική, σε σχέση με την ευρύτερη περιοχή στην οποία βρίσκεται, αλλά και σε σχέση με την εθνική και την παγκόσμια ιστορία (Παπαδάκης και συν, 2003). Για κάποιους Αμερικάνους ιστορικούς η Τοπική Ιστορία γίνεται αντιληπτή μέσω της μελέτης των ιστορικών εγγράφων και πηγών, καθώς έτσι μπορούν να διερευνηθούν παρελθούσες στάσεις και αντιλήψεις ανθρώπων και ομάδων, σε σύγκριση με την εθνική και τη γενική ιστορία (Pasternak, 2009: 19).

Άλλες απόψεις που έχουν κατατεθεί για την Τοπική Ιστορία υποστηρίζουν ότι αποτελεί μια μορφή παραγωγικής μεθόδου διδασκαλίας. Αυτό σημαίνει ότι ο μαθητής εστιάζει από τα μεγάλα ιστορικά γεγονότα στα μικρότερης εμβέλειας. Έτσι μειώνεται

η κλίμακα παρατήρησης και από την παγκόσμια ιστορία επικεντρώνεται στην τοπική, ως ένας μέρος αυτής. Για έναν μαθητή προσχολικής αγωγής είναι ευκολότερη η παρατήρηση και η κατανόηση των γεγονότων που αφορούν γνώριμες εικόνες, όπως ένας γνωστός άνδρας της περιοχής ή ένα μνημείο το οποίο έχει δει πολλές φορές το παιδί στον κοινωνικό του περίγυρο (Dean, 2008: 22-23).

Στο πλαίσιο αυτό θα μπορούσε να αναφερθεί η σπουδαιότητα της σύνδεσης των μουσείων με τα στοιχεία του παρελθόντος, ως μέσο εκπαιδευτικής διαδικασίας. Τα μουσεία αποτελούν ένα εναλλακτικό περιβάλλον μάθησης, πλην της σχολικής αίθουσας, τα οποία θα πρέπει να μπουν στο κέντρο της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Πρόκειται για χώρους με ιστορικά αντικείμενα και συλλογές, που θα προωθήσουν την ανάπτυξη ιστορικής σκέψης και συνείδησης των μαθητών (Κασβίκης & Ανδρέου, 2008: 126).

Αναφορικά με την Τοπική Ιστορία και τη Γενική Ιστορία περιγράφονται τρία μοντέλα θεώρησης της μεταξύ τους συσχέτισης. Σύμφωνα με το πρώτο μοντέλο η Τοπική Ιστορία είναι κατώτερη, καθώς μελετάται ένα περιορισμένο μέρος της λαϊκής ιστορίας και του υλικού πολιτισμού. Βάσει του δεύτερου μοντέλου, η Τοπική Ιστορία μελετάται να μεν στο πλαίσιο του υλικού πολιτισμού, αλλά παράλληλα, λαμβάνει υπόψη το κοινωνικό περιβάλλον. Στο τρίτο μοντέλο, υπάρχει αποστασιοποίηση από τα δύο προηγούμενα και τονίζεται η συσχέτιση της Τοπικής Ιστορίας με τις κοινωνικές επιστήμες και η αναγκαιότητα της παράλληλης διδασκαλίας τους και μελέτης στο σχολικό περιβάλλον (Τάχου, 2006: 92-94).

Στο προαναφερθέν πλαίσιο θα πρέπει να τονιστεί ότι η Τοπική Ιστορία, σε καμία περίπτωση δεν έχει στόχο να υποβιβάσει τη Γενική Ιστορία. Δεν τίθεται θέμα ανταγωνισμού, ούτε σύγκρισης σχετικά με τη σπουδαιότητα της πρώτης ή της δεύτερης, αλλά μεταξύ τους υπάρχει μια σχέση αμοιβαίας και παραγωγικής συνεργασίας και ανταλλαγής. Άλλωστε σύμφωνα με τον Λεοντσίνη στο ευρύτερο επιστημονικό και ερευνητικό πλαίσιο, ο σκοπός της Τοπικής και Γενικής Ιστορίας είναι ίδιος, ενώ ο διαχωρισμός εξυπηρετεί μονάχα εκπαιδευτικές και πρακτικές ανάγκες (Λεοντσίνης, 2003: 216). Παράλληλα, δεν θα πρέπει να θεωρηθεί ότι η Τοπική Ιστορία στοχεύει στην ανάδειξη τοπικών γεγονότων, τα οποία θα μπορούσαν να εγείρουν τοπικές διαμάχες ή στερεοτυπικές αντιλήψεις. Η μελέτη της Τοπικής Ιστορίας πρέπει

να γίνεται με σεβασμό στο διαφορετικό και με σκοπό την κατάκτηση της ευρύτερης ιστορικής γνώσης (Παληκίδης, 2010: 14).

Εξάλλου, κατά μία έννοια, δεν είναι δυνατή η διάκριση της Τοπικής και Γενικής Ιστορίας. Αυτό συμβαίνει διότι, η Τοπική Ιστορία αποτελεί ένα μεθοδολογικό εργαλείο, μέσω του οποίου οι μαθητές διερευνούν το παρελθόν ενός συγκεκριμένου τόπου, προσεγγίζοντας, όμως, ένα γενικότερο ιστορικό πλαίσιο. Άλλωστε, η Τοπική Ιστορία θα μπορούσε να αφορά είτε τη διδασκαλία της Ιστορίας μιας συγκεκριμένης περιοχής (ένα χωρίο ή μια γειτονιά μιας πόλης), είτε μιας ευρύτερης περιοχής (ενός νομού ή μιας γεωγραφικής περιφέρειας). Συνεπώς, δεν μπορεί να ειπωθεί ότι είναι δυνατή η ξεχωριστή διδασκαλία Γενικής και Τοπικής Ιστορίας. Δεν είναι δυνατή η διδασκαλία της Ιστορίας χωρίς τοπική ιστορική θεώρηση, χωρίς τοπική αναφορά (Βαϊνά, 1997: 59).

Η Τοπική Ιστορία μπορεί να συμβάλει στη δημιουργία της συλλογικής ιστορικής μνήμης. Οι μαθητές μελετώντας την ιστορία στον χώρο που διαδραματίστηκαν τα ιστορικά γεγονότα είναι σε θέση να παρατηρούν, να περιγράφουν, να φαντάζονται, να κρίνουν και να συγκρίνουν πρόσωπα και ιστορικά γεγονότα με αποτέλεσμα να μπορούν να κατανοήσουν καλύτερα το παρόν. Ακόμα οι μαθητές μέσω της τοπικής ιστορίας μπορούν να αντιληφθούν καλύτερα την ιστορία όπως αυτή διδάσκεται στις σχολικές αίθουσες, αλλά και να κοινωνικοποιηθούν ερχόμενοι σε επαφή με κατοίκους και φορείς της περιοχής τους. Όταν ο μαθητής αντιληφθεί το παρελθόν, τότε μπορεί να κατανοήσει το παρόν και τη θέση που έχει ο ίδιος στο σύγχρονο κοινωνικό περιβάλλον. Έτσι πορεύεται στο μέλλον και ακολουθεί τη δική του πορεία ως κομμάτι της τοπικής, εθνικής και παγκόσμιας ιστορίας (Dixon&Hales, 2014: 13).

Επίσης, η διδασκαλία της Τοπικής Ιστορίας συμβάλλει στην ενδυνάμωση της περιβαλλοντικής τους συνείδησης, καθώς το περιβάλλον σχετίζεται με ιστορικά γεγονότα και ενισχύεται η αντίληψη που έχουν για το χρόνο καθώς μπορεί να γίνει πιο εύκολα αντιληπτός σε τοπικό επίπεδο. Οι μαθητές κατά την ενασχόλησή τους με την τοπική ιστορία καλούνται να απαντήσουν μέσω δικής τους έρευνας σε ερωτήματα όπως για ποιο λόγο η περιοχή έχει αυτό το όνομα, ποιος ο λόγος ύπαρξης ενός μνημείου, καθώς και τον τρόπο που ένα ποτάμι ή μια λίμνη ή ένα δάσος επηρεάζει την τοπική κοινωνία (Λεοντσίνης, 2003: 218).

Πλέον το μάθημα της ιστορίας στις μικρές ηλικίες εντάσσεται στο πλαίσιο της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης. Συνεπώς απαιτείται από τους νηπιαγωγούς και τους δασκάλους να έχουν γνώσεις τόσο ιστορίας όσο και περιβάλλοντος. Οι μαθητές μπορούν να αντλήσουν πληροφορίες για την τοπική ιστορία από τον περιβάλλοντα χώρο, τη μυθολογία, την τέχνη, τα αρχαιολογικά στοιχεία, τη θρησκεία, τα μνημεία, την οικονομία και την κοινωνική οργάνωση της περιοχής, τον πολιτισμό(Λεοντσίνης, 2003: 219).

Κεφάλαιο 2ο : Το μάθημα της ιστορίας στην ελληνική προσχολική εκπαίδευση

2.1 Εισαγωγή

Όπως αναφέρθηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο, για πολλές δεκαετίες η διδασκαλία του μαθήματος της Ιστορίας έμοιαζε αδύνατη για την προσχολική ηλικία. Η μόνη επαφή των νηπίων με την Ιστορία γινόταν κατά την οργάνωση και διεξαγωγή των σχολικών εορτών για τις εθνικές επετείες, κυρίως με την πληροφόρηση και διήγηση των βασικών ιστορικών γεγονότων της εκάστοτε εποχής ή την αποστήθιση ποιημάτων και τραγουδιών. Με αυτόν τον τρόπο, βέβαια, δεν αφήνεται το περιθώριο στους μαθητές να κρίνουν και να συνθέσουν την ιστορική γνώση. Η αλλαγή στην προαναφερθείσα διαδικασία επήλθε μετά το 2002 με την έκδοση του νέου Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών (ΔΕΠΠΣ) και του νέου Αναλυτικού Προγράμματος Σπουδών για το νηπιαγωγείο. Με αυτά τα δύο κείμενα άλλαξε ουσιαστικά η εκπαιδευτική διαδικασία της προσχολικής αγωγής, καθώς εισήχθη μία καινοτόμος εκπαιδευτική φιλοσοφία για τα ελληνικά εκπαιδευτικά δρώμενα. Επρόκειτο για τη δυνατότητα υλοποίησης καινοτόμων πολιτιστικών προγραμμάτων και προγραμμάτων περιβαλλοντικής αγωγής, τα οποία επιτρέπουν στους εκπαιδευτικούς την προσέγγιση θεμάτων με διαθεματικό τρόπο, ξεφεύγοντας από τα στενά όρια που έθετε μέχρι εκείνη την περίοδο το αναλυτικό πρόγραμμα (Πρόγραμμα Σπουδών Νηπιαγωγείου, 2014).

2.2 Ενδεικτική αναφορά στα Προγράμματα Σπουδών των Ευρωπαϊκών χωρών

Στις χώρες του εξωτερικού και συγκεκριμένα στην Ευρώπη στην οποία θα γίνει αναφορά, η διδασκαλία της ιστορίας κατά την νηπιακή ηλικία, έχει ιδιαίτερη σημασία και θεωρείται σημαντική για τη μαθησιακούς στόχους και τη φιλοσοφία που θα διαμορφώσουν τα παιδιά κατά τα πρώτα χρόνια της εκπαίδευσης τους. Συγκεκριμένα, λοιπόν, στη Γαλλία, η διδασκαλία της ιστορίας γίνεται διαθεματικά, με την αξιοποίηση του μαθήματος της γεωγραφίας. Στο Αναλυτικό Πρόγραμμα της Γαλλίας υπάρχει το μάθημα «Ανακαλύπτω τον κόσμο», στο οποίο οι μικροί μαθητές γίνονται εξερευνητές του περιβάλλοντος τους, της σχολικής τάξης και της γειτονιά τους. Έτσι ανακαλύπτουν και παρατηρούν τα γνώριμα σε αυτούς στοιχεία, ενώ σταδιακά προσεγγίζουν και πιο

απομακρυσμένα περιβάλλοντα. Μέσω αυτής της διαδικασίας, οι μαθητές κατανοούν το χρόνο και τη χρονική ακολουθία, ενώ παράλληλα αντιλαμβάνονται το χώρο στον οποίο ζουν (Programme d'enseignement de l'écolematernelle, 2015).

Στο ίδιο πλαίσιο οργανώνονται εκπαιδευτικά προγράμματα από δήμους, φορείς και μουσεία, στα οποία συντονίζονται δραστηριότητες ιστορικής και γεωγραφικής εκπαίδευσης. Η ιστορική και γεωγραφική εκπαίδευση δίνουν τη δυνατότητα συνδυασμού γνώσεων τοπικής ιστορίας και τοπικού πολιτισμού και έτσι, με αυτόν τον τρόπο, οι μαθητές κατανοούν τον ιστορικό χρόνο μέσα από τις διηγήσεις του παρελθόντος, ενώ παράλληλα μαθαίνουν να ξεχωρίζουν το άμεσο από το μακρινό παρελθόν (Programme d'enseignement de l'écolematernelle, 2015).

Στις χώρες της Σκανδιναβίας, το εκπαιδευτικό πρόγραμμα, εμπεριέχει σχέδια εργασίας στα οποία διδάσκεται η γενική και η τοπική ιστορία. Σύμφωνα με έρευνα που διεξήχθη στη Νορβηγία το 2017, τα αποτελέσματα των σχετικών με την ιστορική γνώση δραστηριοτήτων ήταν ιδιαίτερα θετικά και ενθαρρυντικά για το μέλλον. Όπως προέκυψε, τα περισσότερα παιδιά έκαναν σημαντική πρόοδο στην κατάκτηση της ιστορικής σκέψης και στην ανάπτυξη ιστορικής συνείδησης. Παράλληλα, με αυτόν τον τρόπο, υπήρξε τόνωση του ιστορικού ενδιαφέροντος των παιδιών με αποτέλεσμα να δημιουργείται το κατάλληλο υπόβαθρο για την κατάκτηση της ιστορικής γνώσης στην μετέπειτα σχολική πορεία (Skjævel and, 2017).

Στα αναλυτικά προγράμματα της Αγγλίας η διδασκαλία της Γενικής και Τοπικής ιστορίας διαδραματίζει πρωτεύοντα ρόλο και θεωρείται ιδιαίτερος σημαντική για την ανάπτυξη των παιδιών. Ενδεικτικό στοιχείο της σημασίας που αποδίδουν οι Άγγλοι στην ιστορία είναι η συνεχής επικαιροποίηση και η οργάνωση της προσπάθειας με την έκδοση βιβλίων, βίντεο και του κατάλληλου υποστηρικτικού υλικού. Είναι χαρακτηριστικό ότι το υλικό των προγραμμάτων ανανεώνεται κάθε τέσσερα χρόνια, με αποτέλεσμα η Αγγλία, να έχει την πλουσιότερη βιβλιογραφία και την μεγαλύτερη πείρα σε σχέση με τις υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες (DfEE/QCA, 2000).

Τέλος, στο Βέλγιο, εισήχθη το 2015 το πρόγραμμα «Εκπαίδευση στη Μνήμη», του οποίου στόχος είναι να βοηθήσει τους μαθητές όλων των βαθμίδων να γνωρίσουν τα δεινά του παρελθόντος, και με αφορμή αυτά να αποκτήσουν σεβασμό για τη σύγχρονη κοινωνία. Η προσπάθεια αυτή βασίζεται στην κριτική μελέτη του παρελθόντος και του παρόντος, αποσκοπώντας στην απόκτηση ιστορικής συλλογικής

μνήμης από τους μαθητές. Ειδικότερα, για τους μαθητές της νηπιακής ηλικίας προτείνεται η προσέγγιση της ιστορίας, μέσω των προσωπικών ιστοριών και βιωμάτων, των τοπικών ιστορικών γεγονότων καθώς και της διαθεματικότητας (Schepers&Verplancke, 2015).

2.3 Η ιστορία στα Προγράμματα Σπουδών του ελληνικού νηπιαγωγείου

Είναι, λοιπόν, γεγονός ότι από το 2002 και έπειτα, στο πλαίσιο του νέου ΔΕΠΠΣ και των ΑΠΣ διαμορφώθηκε μια νέα πραγματικότητα που έδωσε την ευκαιρία σε εκπαιδευτικούς και μαθητές να προσεγγίσουν τη γνώση με πρωτότυπο και καινοτόμο τρόπο. Οι προτάσεις του 2006 εξελίχθηκαν με το πέρασμα των χρόνων και έτσι, το 2011, εκδόθηκε από το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο ένα νέο Πρόγραμμα Σπουδών Νηπιαγωγείου. Ως συνέχεια αυτής της προσπάθειας, το 2014, το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής, πρώην Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, εξέδωσε ένα αναθεωρημένο Πρόγραμμα Σπουδών, θέλοντας να προσαρμόσει τα εκπαιδευτικά προγράμματα στις απαιτήσεις του 21ου αιώνα.

Οι βασικές ικανότητες που θα πρέπει να αποκτήσουν τα νέα παιδιά, σύμφωνα με το αναθεωρημένο πρόγραμμα σπουδών, θα τους επιτρέψουν να διαχειριστούν και να αντιμετωπίσουν την πληθώρα των αλλαγών που χαρακτηρίζουν τον 21ο αιώνα, ο οποίος χαρακτηρίζεται από ραγδαίες τεχνολογικές εξελίξεις, πολυπολιτισμικότητα, απαξίωση της γνώσης και άλλα. Ως εκ τούτου, η μάθηση δεν μπορεί να βασίζεται μονάχα στην κατάκτηση γνώσεων, αλλά θα πρέπει να προωθεί την ανάπτυξη ικανοτήτων και δεξιοτήτων που θα επιτρέψουν στους μικρούς μαθητές να ολοκληρωθούν, να ενταχθούν και να συνεισφέρουν στις σύγχρονες κοινωνίες (Πρόγραμμα Σπουδών Νηπιαγωγείου, 2014: 9).

Στόχος, λοιπόν, του αναθεωρημένου Προγράμματος Σπουδών του Νηπιαγωγείου είναι να αποκτήσουν οι μαθητές προσχολικής αγωγής γνώσεις, σε συνδυασμό με δεξιότητες, αξίες και στάσεις ζωής. Οι ικανότητες που θεωρούνται στοιχειώδεις για την μετέπειτα εξέλιξη και πρόοδο των μαθητών είναι η επικοινωνία, η ανάπτυξη δημιουργικής και κριτικής σκέψης, η απόκτηση αυτονομίας και

προσωπικής ταυτότητας και τέλος η ενίσχυση των κοινωνικών ικανοτήτων των παιδιών (Πρόγραμμα Σπουδών Νηπιαγωγείου, 2014: 9).

Πιο συγκεκριμένα, στο Πρόγραμμα Σπουδών του 2014 δίνεται μεγαλύτερη βαρύτητα στην ένταξη των Κοινωνικών Επιστημών στην εκπαιδευτική διαδικασία και στα προγράμματα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης και Αειφόρου Ανάπτυξης. Στο πλαίσιο των Κοινωνικών Επιστημών προτάσσεται η διδασκαλία της Ιστορίας, διότι θεωρείται ένα μάθημα ανθρωποκεντρικό, το οποίο ασχολείται τόσο με το περιβάλλον, όσο και με τη λειτουργία του ανθρώπου στην κοινωνία. Ο μαθητής της προσχολικής ηλικίας έρχεται σε επαφή με τις έννοιες του χρόνου, του περιβάλλοντος, του χώρου, του πολίτη ως μέλος της κοινωνίας, καθώς και με όλα τα πολιτικά, κοινωνικά και οικονομικά συστήματα (Οδηγός Εκπαιδευτικού για το Πρόγραμμα Σπουδών του Νηπιαγωγείου, 2014).

Παράλληλα, στο Πρόγραμμα Σπουδών του νηπιαγωγείου δίνεται ιδιαίτερα έμφαση στον τρόπο με τον οποίο, οι μαθητές θα εισαχθούν στην ιστορική έρευνα και στην ιστορική ερμηνεία, και στον τρόπο με τον οποίο θα κατανοήσουν και θα προσεγγίσουν την ιστορική γνώση, μέσω της εμπειρίας και των βιωμάτων. Στο πλαίσιο αυτό προτείνεται από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής η αφήγηση ιστοριών από τους παππούδες και τις γιαγιάδες των παιδιών, εντός της εκπαιδευτικής διαδικασίας, ώστε οι μικροί μαθητές να κατακτήσουν μια «δημιουργική συνομιλία με το παρελθόν» (Οδηγός Εκπαιδευτικού για το Πρόγραμμα Σπουδών του Νηπιαγωγείου, 2014: 264).

Σημαντικό στοιχείο που αναφέρεται στο Πρόγραμμα Σπουδών είναι ότι προβλέπονται δραστηριότητες που κινούνται στο πλαίσιο της διδασκαλίας της Τοπικής Ιστορίας. Κάθε είδους τοπική, θρησκευτική ή εθνική εορτή αντιμετωπίζεται ως μία ευκαιρία να έρθουν οι μαθητές σε επαφή με την ιστορία του τόπου τους και του κοινωνικού του περιβάλλοντος. Παράλληλα, με τη διδασκαλία της Τοπικής Ιστορίας, οι μαθητές γνωρίζουν το παρελθόν μέσα από προσωπικά βιώματα, ενώ ενισχύεται η πολυπολιτισμική εκπαίδευση στο πλαίσιο των σύγχρονων κοινωνιών (Οδηγός Εκπαιδευτικού για το Πρόγραμμα Σπουδών του Νηπιαγωγείου, 2014: 81).

Έτσι, λοιπόν, η διδασκαλία στην προσχολική αγωγή αποκτά χαρακτήρα διαθεματικό και πολυπολιτισμικό. Τα νήπια καλούνται να διηγηθούν μια ιστορία ή ένα βίωμα του παρελθόντος. Η ιστορία αυτή αγγίζει και άλλες μαθησιακές περιοχές, όπως τα μαθηματικά, όταν οι μαθητές κληθούν να βάλουν στην σωστή σειρά τις εικόνες της

ιστορίας, ή όπως την τέχνη, όταν οι μαθητές κληθούν να γνωρίσουν την ιστορία μέσω ενός έργου τέχνης. Η εξιστόρηση μιας προσωπικής ιστορίας ή ενός προσωπικού βιώματος αποτελεί κίνητρο για την ανάπτυξη της πολυπολιτισμικής εκπαίδευσης. Άλλωστε, όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται στο ΠΣΣ του Νηπιαγωγείου «η ιστορία της κοινότητας, οι αξίες, οι διαφορετικές ταυτότητες και τα διαφορετικά οικογενειακά, κοινωνικά, πολιτισμικά περιβάλλοντα των παιδιών και των ενηλίκων που συμβιώνουν σε αυτό, αποτυπώνονται στο χώρο του νηπιαγωγείου και γίνονται σεβαστά» (ΠΠΣ Νηπιαγωγείου: 42).

2.4 Εφαρμοσμένα προγράμματα τοπικής ιστορίας

Με βάση τα προαναφερθέντα δεδομένα, φαίνεται ότι η εφαρμογή εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων με εκπαιδευτικό περιεχόμενο σε μία τάξη νηπιαγωγείου μπορεί να έχει πολλά θετικά οφέλη στη διανοητική ανάπτυξη των μαθητών. Ωστόσο, στοιχείο που προβληματίζει είναι ο τρόπος με τον οποίο θα μπορούσε να εφαρμοστεί μια τέτοια δραστηριότητα, καθώς, ανάλογα με τη θεματολογία, καταγράφονται πολλά θεμελιώδη ζητήματα, τα οποία μπορούν να επηρεάσουν την εκπαιδευτική προσέγγιση των ιστορικών γεγονότων.

Στη συνέχεια θα γίνει αναφορά σε δύο εκπαιδευτικά προγράμματα με ιστορικό χαρακτήρα, τα οποία διενεργήθηκαν σε παιδιά δημοτικού και στα οποία εφαρμόστηκαν θεωρίες μάθησης και προσέγγισης της ιστορικής γνώσης. Στο πρώτο πρόγραμμα της Αθηνάς Καγιαδάκη περιγράφεται ο τρόπος με τον οποίο, παιδιά του δημοτικού προσέγγισαν την τοπική ιστορία μέσω της ιστορικής αναζήτησης της δημιουργίας ενός μικρού χωριού, της Αγίας Τριάδας. Το δεύτερο πρόγραμμα, στο οποίο θα γίνει αναφορά, υλοποιήθηκε από την νηπιαγωγό Κυριακή Φαρδή και μελετά πτυχές της σύγχρονης ελληνικής και ευρωπαϊκής ιστορίας, μέσα από επίκαιρα θέματα που σχετίζονται με σχολική ζωή.

Πιο συγκεκριμένα, στην εργασία της Αθηνάς Καγιαδάκη με τίτλο «Ιστορία και τοπική ιστορία στο Νηπιαγωγείο. Θεωρητικά ζητήματα, μεθοδολογικά ερωτήματα και πρακτική εφαρμογή» παρουσιάζεται ένα πρόγραμμα τοπικής ιστορίας το οποίο πραγματοποιήθηκε το 2016– 2017 στο Νηπιαγωγείο Αγίας Τριάδας στο Δήμο Θερμαϊκού. Η ονομασία του προγράμματος ήταν «Αγία Τριάδα, η γένεση ενός χωριού» και στόχος ήταν να γνωρίσουν οι μικροί μαθητές τον τόπο τους, την ιστορία των προγόνων τους, τα ήθη και τα έθιμα του παρελθόντος. Η διαθεματικότητα του

προγράμματος καλύφθηκε επαρκώς, με την παράλληλη χρήση της επιστήμης των μαθηματικών, της γλώσσας, της κοινωνιολογίας, των καλλιτεχνικών και των ΤΠΕ (Καγιαδάκη, 2018: 93).

Για την υλοποίηση του προγράμματος και την προσέγγιση της ιστορίας χρησιμοποιήθηκαν αντικείμενα, φωτογραφίες, άλλα στοιχεία πολιτισμού, διηγήσεις και επισκέψεις σε λαογραφικά μουσεία. Έτσι, οι μαθητές είχαν την ευκαιρία να εκφραστούν γλωσσικά για να δημιουργήσουν ιστορίες, να κατανοήσουν μαθηματικές έννοιες, όπως τη χρονική ακολουθία και τους αριθμούς, να εκφραστούν καλλιτεχνικά με την παραγωγή δραστηριοτήτων, να αναπτύξουν κοινωνική ενσυναίσθηση και να εξοικειωθούν με τη χρήση της τεχνολογίας (Καγιαδάκη, 2018: 93).

Πιο συγκεκριμένα, ο σχεδιασμός του προγράμματος ήταν να γνωρίσουν οι μαθητές τη διαδικασία ίδρυσης της Αγίας Τριάδας από τους πρόσφυγες της Ανατολικής Θράκης μετά την ανταλλαγή των πληθυσμών και τον τρόπο με τον οποίο, οι πρόσφυγες έφτιαζαν και πάλι τη ζωή τους στο νέο τους τόπο, κατά τα επόμενα χρόνια. Στο πλαίσιο του προγράμματος σχεδιάστηκαν δραστηριότητες, με τις οποίες τα παιδιά γνώρισαν και κατανόησαν τις δραστηριότητες της καθημερινότητας των ανθρώπων που έζησαν τον 19ο αιώνα. Στις δραστηριότητες αυτές αξιοποιήθηκε φωτογραφικό υλικό, μαρτυρίες, αντικείμενα, ιστορίες, αφηγήσεις και λαογραφικά στοιχεία. Ο τρόπος προσέγγισης των δραστηριοτήτων ήταν παιγνιώδης, με δραματοποιήσεις, μεταμφιέσεις, παιχνίδια ρόλων και άλλα, ώστε να υπάρχει ενδιαφέρον από την πλευρά των μαθητών (Καγιαδάκη, 2018: 93).

Το πρόγραμμα που υλοποιήθηκε στο σχολείο της Αγίας Τριάδας προσέγγισε την ιστορία από την ανθρώπινη πλευρά της, δίνοντας μεγαλύτερη βαρύτητα στην καθημερινότητα των απλών ανθρώπων και στον τρόπο που κατάφεραν να ορθοποδήσουν στο νέο χωριό που ίδρυσαν μετά τον ερχομό τους στην Ελλάδα. Στο πλαίσιο αυτό, οι δραστηριότητες που υλοποιήθηκαν βασίστηκαν στις αρχές της βιωματικής, ανακαλυπτικής και διερευνητικής διδασκαλίας με σκοπό να αναπτύξουν τις δυνατότητες, την ενσυναίσθηση και τη συνθετική ικανότητα των παιδιών. Τα αποτελέσματα των δραστηριοτήτων και της εργασίας κατ' επέκταση ήταν θετικά και ενθαρρυντικά, καθώς διαπιστώθηκε ότι τα παιδιά προσχολικής ηλικίας μπορούν να προσεγγίσουν θέματα ιστορίας, αρκεί να ακολουθείται ο κατάλληλος τρόπος

προσέγγισης και να υπάρχουν οι ανάλογες με την ηλικία των παιδιών προσδοκίες (Καγιαδάκη, 2018: 119).

Στη διδακτορική διατριβή της Κυριακής Φαρδή, με τίτλο «Ιστορία και προσχολική αγωγή: από τα αναλυτικά προγράμματα στις εκπαιδευτικές εφαρμογές» πραγματοποιήθηκε μια εκπαιδευτική δράση με ετήσιο προγραμματισμό, η οποία χωρίστηκε σε τέσσερις δραστηριότητες με κεντρικό άξονα την προσέγγιση του καθημερινού και ιστορικού χρόνου. Αρχικά, υπήρξε προσέγγιση του χρόνου μέσω της επαφής των παιδιών με τις καθημερινές χρονικές έννοιες, όπως τις αντιλαμβάνονται από βιωματικές ή βιωμένες καταστάσεις. Έπειτα, μέσω των δράσεων προσεγγίστηκε το πρόσφατο παρελθόν και σταδιακά οι μαθητές οδηγήθηκαν σε πιο μακρινές ιστορικές περιόδους(Φαρδή, 2013: 405).

Πιο συγκεκριμένα, το εκπαιδευτικό πρόγραμμα που υλοποιήθηκε στο πλαίσιο της διδακτορικής διατριβής, χωρίστηκε σε δράσεις. Οι τρεις πρώτες δράσεις είχαν ως αντικείμενο τις καθημερινές έννοιες του χρόνου και η προσέγγιση τους από τα παιδιά στο βιωμένο χρόνο από το οικογενειακό τους περιβάλλον. Στο στάδιο αυτό δεν υπήρξε το σκέλος της δηλωτικής ιστορικής γνώσης, το οποίο εντάχθηκε στις επόμενες δραστηριότητες και διαμορφώθηκε με βάση τα ενδιαφέροντα των ίδιων των παιδιών. Τα ιστορικά θέματα που προσεγγίστηκαν αφορούσαν την μεταπολεμική εποχή, την εποχή του Πολυτεχνείου, αλλά και την περίοδο της Ελληνικής Επανάστασης (Φαρδή, 2013: 407).

Είναι ενδιαφέρον ότι δεν υπήρξε προσχεδιασμός των ιστορικών περιόδων που προσεγγίστηκαν, αλλά προέκυψαν στην πορεία του προγράμματος, βάσει θεμάτων που σχετίζονταν με τη σχολική ζωή, όπως εθνικές εορτές. Παράλληλα, στο πλαίσιο αυτό η δηλωτική γνώση της ιστορίας επικεντρώθηκε κυρίως στην καθημερινή ζωή των ηρώων, δηλαδή στην τοπική ιστορία. Σημαντικό στοιχείο του συγκεκριμένου εκπαιδευτικού προγράμματος υπήρξε η διερεύνηση των πηγών. Οι γραπτές πηγές φάνηκε να έχουν υψηλό βαθμό δυσκολίας για τα παιδιά, ωστόσο, οπτικοακουστικές πηγές, αντικείμενα τέχνης ή καθημερινότητας και πληροφοριακό υλικό διευκόλυνε αρκετά την διερεύνηση των ιστορικών στοιχείων(Φαρδή, 2013: 408).

Στο τρίτο σκέλος του εκπαιδευτικού προγράμματος αναπτύχθηκε η εννοιολογική γνώση της ιστορίας. Σε αρκετά σημεία των δράσεων, τα παιδιά κλήθηκαν να χρησιμοποιήσουν τις έννοιες της σύγκρισης, της συνέχειας και της αλλαγής του

χρόνου, του ιστορικού χώρου, της αρχής, του τέλους, αλλά και έννοιες όπως η ελευθερία και η δημοκρατία. Τα παιδιά φάνηκαν να ανταποκρίνονται θετικά και να αντιλαμβάνονται το επιστημολογικό μέρος της διδακτικής της ιστορίας, καθώς ο εκπαιδευτικός αξιοποίησε τα βιώματα τους, τις εμπειρίες τους και τα ενδιαφέροντα τους(Φαρδή, 2013: 410).

Συνεπώς, από τις δύο έρευνες γίνεται αντιληπτό ότι η ιστορία μπορεί να προσεγγιστεί από μαθητές της προσχολικής ηλικίας. Οι τρόποι προσέγγισης που αναδεικνύονται για την επιτυχή εφαρμογή αντίστοιχων προγραμμάτων είναι πολλοί και μπορούν να επιφέρουν θετικά αποτελέσματα στην κατανόηση της ιστορίας και στην βελτίωση των εκπαιδευτικών ικανοτήτων των μικρών μαθητών.

Κεφάλαιο 3ο : Η Φλώρινα και ο ποταμός Σακουλέβας

3.1 Εισαγωγή

Ο νομός Φλώρινας χαρακτηρίζεται από ένα πλούσιο γεωμορφολογικό ανάγλυφο με πλήθος λιμνών, ρεμάτων και ποταμών. Τα όρη Βαρνούς, Βέρνον, Βόρας και Βέρμιο πλαισιώνουν τη λεκάνη της Φλώρινας και του Αμυνταίου και οριοθετούν τα όρια του νομού. Παράλληλα, οι λίμνες και τα ποτάμια της περιοχής, όπως η Μικρή και Μεγάλη Πρέσπα, η Βεγορίτιδα και άλλες, δημιουργούν έναν πλούσιο βιότοπο, στον οποίο εντοπίζονται πολλά ενδημικά και μεταναστευτικά πτηνά. Σημαντικό στοιχείο της περιοχής της Φλώρινας αποτελεί η προϊστορία της και η ανθρώπινη δραστηριότητα, η οποία τοποθετείται από τη μέση Νεολιθική περίοδο, όπως καταμαρτυρεί το πλήθος των προϊστορικών οικισμών.

3.2 Η προϊστορία της περιοχής της Φλώρινας

Όπως αναφέρθηκε, οικισμοί στην περιοχή της Φλώρινας υπήρχαν ήδη από τη μέση Νεολιθική περίοδο (5800 – 5300 π.Χ.) και συγκεκριμένα αναφέρονται οι οικισμοί του Αρμενοχωρίου, της Μελίτης, του Αγίου Παντελεήμονα, των Αγίων Αναργύρων και του Βαρικού. Η ανθρώπινη δραστηριότητα συνεχίζεται, ακόμη εντονότερη, και τα επόμενα χρόνια, κατά την νεότερη Νεολιθική περίοδο (5300 – 3100 π.Χ.) με οικισμούς στο Λιμνοχώρι, στη Βεγόρα, στον Ρόδωνα και στον Φανό. Από το 3100 έως το 1050 π.Χ. στην πρώιμη και ύστερη εποχή του Χαλκού εμφανίζονται νέοι οικισμοί στις Άνω Κλείνες, στη Νίκη, στην Κλαδοράχη, στο Πέρασμα, στα Βαλτόνερα, στο Νεοχώρι, στη Φλώρινα, στις Πέτρες και αλλού. Παράλληλα, κατά την μετέπειτα εποχή του Σιδήρου παρατηρείται αύξηση της κατοίκησης και του εποικισμού των προαναφερθεισών οικισμών (Αλιμπάκη – Ακαμάτη & Αδάμ – Βελένη, 2002).

Από τις πιο ερευνημένες περιοχές στη Φλώρινα είναι το Αρμενοχώρι, το οποίο βρίσκεται 5 χιλιόμετρα στα βορειοανατολικά της Φλώρινας και κατοικείται για περίπου 3,5 χιλιάδες χρόνια. Η θέση του Αρμενοχωρίου κρίνεται ιδιαίτερα σημαντική, καθώς βρίσκεται σε νευραλγικό σημείο της ευρύτερης περιοχής. Από τις αρχαιολογικές έρευνες στην περιοχή προκύπτουν πολύτιμες πληροφορίες για την οργάνωση, την οικονομία και την λειτουργία της καθημερινότητας κατά τα προϊστορικά χρόνια, οι οποίες απεικονίζονται στο Αρχαιολογικό Μουσείο της Φλώρινας (Αλιμπάκη – Ακαμάτη & Αδάμ – Βελένη, 2002).

Μετά την εποχή του Σιδήρου υπάρχει ένα ερευνητικό κενό, το οποίο καλύπτεται από τις βιβλιογραφικές αναφορές του Ηρόδοτου και του Θουκυδίδη. Σύμφωνα με τους τελευταίους, κατά την κλασική περίοδο η περιοχή της Άνω Μακεδονίας κατοικούταν από ελληνικά φύλα σε μικρούς οικισμούς, οι οποίοι βασιζόνταν στην αγροτική οικονομία. Οι πληθυσμοί αυτοί ενοποιήθηκαν υπό τον Φίλιππο το Β΄ στο μακεδονικό κράτος μετά το 358 π.Χ. Κατά την περίοδο αυτή δημιουργούνται και οι πρώτοι οργανωμένοι οικισμοί και δημιουργούνται δύο σημαντικές για την περιοχή πόλεις, η Λεβαΐα και η Άρνισσα. Επίσης, ανάμεσα στις λίμνες των Πετρών και της Βεγορίτιδας, τοποθετείται μία ακόμη σημαντική πόλη, η Κέλλη, ενώ κατά την ύστερη αρχαιότητα αναφέρεται η ύπαρξη της εξίσου σημαντικής, Εορδαίας. Οι ανασκαφές στην περιοχή της λίμνης των Πετρών και του λόφου του Αγίου Παντελεήμωνος της Φλώρινας, μαρτυρούν την ύπαρξη οργανωμένων αστικών οικισμών, ωστόσο, φαίνεται ότι δεν γνώρισαν μεγάλη ανάπτυξη, καθώς οι στρατιώτες του Μεγάλου Αλεξάνδρου χρησιμοποιούν το όνομα της ευρύτερης περιοχής, για να προσδιορίσουν την προέλευση τους, και όχι το όνομα μια πόλης (Αλιμπάκη – Ακαμάτη & Αδάμ – Βελένη, 2002).

Όπως προκύπτει από τα ανασκαφικά ευρήματα, κατά την εποχή του Μεγάλου Αλεξάνδρου, υπήρχε μια σημαντική οργανωμένη εγκατάσταση, κατά μήκος του ποταμού Σακούλεβα, στο λόφο του Αγίου Παντελεήμονα, στην πόλη της Φλώρινας. Ο οικισμός αυτός φαίνεται να ανήκει στην ελληνιστική περίοδο, ενώ ο ανασκαμμένος χώρος έχει αποκαλύψει ένα σύστημα οδών και οικοδομικών τετραγώνων, με σπίτια, νεκροταφείο, κεραμικά εργαστήρια, ιερά και εργαστήρια υφαντουργίας. Ο οικισμός του Αγίου Παντελεήμονα καταστράφηκε εξαιτίας μια πυρκαγιάς, στις αρχές του 1ου αιώνα π.Χ. και τα ευρήματα των ανασκαφών εκτίθενται στο Αρχαιολογικό Μουσείο της Φλώρινας (Αλιμπάκη – Ακαμάτη & Αδάμ – Βελένη, 2002).

Κατά την ελληνιστική και ρωμαϊκή περίοδο, οι συνθήκες ευνοούν τη δημιουργία και ανάπτυξη πόλεων στην περιοχή της Άνω Μακεδονίας, καθώς αποτελούσε κόμβο κυκλοφορίας μεταξύ Ανατολής και Δύσης, τόσο για στρατιωτικούς, όσο και για εμπορικούς λόγους. Εκτός από την περιοχή των Πετρών και του Αγίου Παντελεήμονα υπήρξαν αρκετοί σημαντικοί οικισμοί, όπως το Αμμοχώρι, η Παλαίστρα, η Πρώτη και η Βεγόρα. Αν και κατά την περίοδο του ρωμαϊκού εμφυλίου πολέμου (48-42 π.Χ), η Άνω Μακεδονία ερημώθηκε, τα επόμενα χρόνια η περιοχή γνώρισε εκ νέου άνθηση, είτε με την αναδιοργάνωση παλαιών οικισμών, όπως της

Πέτρας, τα Βεγόρας, είτε με την ανάδειξη νέων, όπως τη Μελίτη και τη Σιταριά (Ακαμάτη – Αλιμπάκη & Ακαμάτης, 2006).

Για τον οικισμό στο λόφο των Πετρών, οι ανασκαφές έδειξαν ότι πρόκειται για ένα σημαντικό μέρος της Φλώρινας, το οποίο γνώρισε σπουδαία ανάπτυξη μέχρι και την εποχή του ρωμαϊκού εμφυλίου πολέμου (48 – 42 π.Χ.). Η θέση του οικισμού αποτελεί ένα φυσικό οχυρό μεταξύ δύο ημιορεινών όγκων, που περιβάλλεται από δύο χειμάρρους. Η ακμή του οικισμού τίθεται κατά το 2ο αιώνα π.Χ., και όπως προκύπτει από τις ανασκαφές, υπάρχει ένα οργανωμένο πολεοδομικό σύστημα με αμαξιτούς δρόμους και οικοδομικά τετράγωνα. Τα σπίτια είναι ευρύχωρα και άνετα, κατά κανόνα δύο ορόφων, και στο ισόγειο υπήρχαν αποθηκευτικοί χώροι ή εργαστήρια κατασκευής κεραμικών. Μαρτυρείται σημαντική οικονομική πρόοδος, καθώς υπάρχουν μεγάλα δημόσια κτίρια και πολυτελείς κατοικίες, ενώ αξιομνημόνευτο είναι το δημόσιο ιερό προς τιμήν του Διός (Ακαμάτη – Αλιμπάκη & Ακαμάτης, 2006).

3.3 Το μυθολογικό παρελθόν και η ονομασία της Φλώρινας

Η αρχαιοελληνική ονομασία της Φλώρινας ήταν Λυγκηστίς ή Λύγκος, με τις εκδοχές για τη σημερινή ονομασία να είναι πολλές και διαφορετικές. Μία εξ αυτών σχετίζεται με τη ρωμαϊκή θεότητα Flora, η οποία υπήρξε προστάτις της άνοιξης, των λουλουδιών και της βλάστησης. Καθώς, λοιπόν, η Φλώρινα είναι μια περιοχή με πλούσια βλάστηση, η ονομασία της συνδέεται με τη θεά των Ρωμαίων. Παράλληλα, βάσει της ελληνικής μυθολογίας, στην περιοχή υπήρξε ένας βασιλιάς με το όνομα Φλώριν, στον οποίο ίσως να αποδίδεται η ονοματοδοσία της πόλης (Σαραντάκης, 2010).

Επίσης, σύμφωνα με τον ιστορικό Καντακουζηνό, ο οποίος ζει κατά τα υστεροβυζαντινά χρόνια, η περιοχή της Φλώρινας αποκαλείται Φλερηνόν ή Χλερηνόν, ενώ μερικά χρόνια αργότερα, στην εποχή της Τουρκοκρατίας, ονομάζεται πλέον Φλώρινα. Κατά τον περιηγητή Εβλίγια Τσεμπελή, το 1684, αποδίδεται το όνομα Φιλόρινα, δηλαδή η πόλη των φλουριών ή των πουλιών φλώρων (Κασκαμανίδης, 2004). Περίπου ίδια ονομασία καταγράφεται από το Ρήγα Φεραίο στη Χάρτα του, ο οποίος την αποκαλεί Φιλουρίνα. Επί τουρκοκρατίας είχαν επικρατήσει τα ονόματα Φιλορίνα, Φιλουρίνα ή Φολορίνα, τα οποία φέρεται να έχουν τη ρίζα τους στο λατινομακεδονικό όνομα Χλερηνός. Όταν στα βυζαντινά χρόνια χτίστηκε η πόλη της

Φλώρινας δόθηκε ίσως το όνομα Χλωρός, αλλά επικράτησε η ονομασία Φλωρός ή Φλωρινός και τελικά διατηρήθηκε το όνομα Φλώρινα (Σαραντάκης, 2010).

Σύμφωνα με τις μυθολογικές παραδόσεις, γενάρχη της πόλης της Φλώρινας υπήρξε ο Ηρακλής. Όταν ο Ηρακλής επισκέφτηκε τον Κάστορα, θέλησε και ο ίδιος να χτίσει μια πόλη στην περιοχή. Ο χρησμός του μαντείου των Δελφών του είχε υποδείξει να κινηθεί βόρεια και όταν έφτασε στην πεδιάδα της Λυγκηστίδας, ο βασιλιάς Φλώρης και οι κάτοικοι, τον υποδέχθηκαν ως ήρωα, ζητώντας να τους βοηθήσει να απαλλαγούν από τα άγρια θηρία και από τις επιδρομές των βάρβαρων λαών. Ο Ηρακλής τους βοήθησε, οι κάτοικοι τον ανακήρυξαν προστάτη της πόλης, την οποία μετονόμασαν σε Ηράκλεια. Αργότερα ο Ηρακλής έφυγε από την πόλη και έχτισε μια νέα Ηράκλεια στην Πελαγονία, κοντά στο σημείο που βρίσκεται σήμερα το Μοναστήρι. Σύμφωνα με μια άλλη παραλλαγή του μύθου ο Κάστορας μετά την ίδρυση της πόλης Καστοριά, ίδρυσε επίσης, την πόλη Λύγκος, τη σημερινή Φλώρινα και την πόλη Ηράκλεια, το σημερινό Μοναστήρι. Βασιλιά της πόλης Λύγκος όρισε τον Φλώρη, από τον οποίο προήλθε το όνομα, ενώ ο ίδιος βρισκόταν υπό την προστασία του Ποσειδώνα και της Αρτεμης και για αυτό η περιοχή έχει πολλά νερά και πλούσιο κυνήγι (Σαραντάκης, 2010).

Στη σύγχρονη εποχή, η Φλώρινα είναι μία μικρή πόλη, η οποία χαρακτηρίζεται από πλούσια βλάστηση. Την πλαισιώνουν τα ολοπράσινα βουνά του Βόρα, του Βαρνούντα και του Βέρνου, ενώ η πόλη απλώνεται στις δύο όχθες του ποταμού Σακουλέβα. Η ορεινή γεωμορφολογία της περιοχής έχει συμβάλλει στην ύπαρξη σημαντικών οικοσυστημάτων, τα οποία έχουν ενταχθεί στο Ευρωπαϊκό Δίκτυο Natura, και στα οποία αναπτύσσονται πολλά είδη λουλουδιών και ζουν πολλά αποδημητικά πουλιά και άγρια ζώα (Γεωργιάδης, 2002).

3.4 Ο ποταμός Σακουλέβας

Ο Σακουλέβας είναι ένας ποταμός, ο οποίος πηγάζει από το όρος Βαρνούντας και διέρχεται την πόλη της Φλώρινας. Το μεγαλύτερο μέρος του ποταμού ρέει στο Νομό Φλώρινας, καθώς η ροή του αρχίζει από τη Βίγλα, περνά από τα Άλωνα, από την Μοτέσνιτσα, την Φλώρινα και κατευθύνεται προς τον κάμπο και το Μοναστήρι. Εκεί ενώνεται με τον Υδραγόρα ή Ντράγο, όπως ονομάζεται και σχηματίζουν ένα νέο ποτάμι, τον Εριγώνα, ο οποίος στη συνέχεια εκβάλλει στον Αξιό ποταμό. Το μήκος του Σακουλέβα στην Ελλάδα είναι περίπου 13 χιλιόμετρα, ενώ η ποσότητα του νερού

θεωρείται αρκετή κατά τους χειμερινούς μήνες, αλλά ελαττώνεται σημαντικά τους θερινούς (Μεκάσης, 2003).

Κατά μήκος του ποταμού Σακουλέβα υπάρχουν πολλές γέφυρες, οι οποίες ενώνουν τις δύο πλευρές της πόλης. Στις εκατέρωθεν όχθες του ποταμού υπάρχουν πολλά μακεδονίτικα και νεοκλασικά αρχοντικά σπίτια, καθώς και εργαστήρια Φλωρινιωτών καλλιτεχνών, τα οποία προσδίδουν στην πόλη την αίσθηση μιας παλαιότερης εποχής, του προηγούμενου αιώνα, κατά την οποία η παραποτάμια αυτή περιοχή διαδραμάτισε σπουδαίο ιστορικό, εμπορικό και κοινωνικό ρόλο για την πόλη (Σαραντάκης, 2010).

Στα αρχαία κείμενα δεν υπάρχει ιδιαίτερη αναφορά στον ποταμό Σακουλέβα. Ωστόσο, σύμφωνα με διασωθείσες προφορικές μαρτυρίες, κατά την αρχαιότητα, ονομαζόταν Λύγκος ή Λυγκήτσα. Όταν ο Στέφανος Ντουσάν, κατά τον 14ο αιώνα, κυριεύσε τη Φλώρινα επικράτησε η ονομασία Μοτίτσκα, η οποία αποδίδεται στο όνομα του χωριού Μοτεσνίτσα. Στη συνέχεια, όταν ο τουρκικός στρατός κατέλαβε την περιοχή της Φλώρινας, κατά την περίοδο της Οθωμανικής εξάπλωσης, ο ποταμός απέκτησε το όνομα Σακουλέβας, με το οποίο είναι γνωστός μέχρι και σήμερα. Η ονομασία, κατά την παράδοση, οφείλεται στις τουρκικές λέξεις «sakul» και «en», που σημαίνουν «στάθμη» και «σπίτι» αντίστοιχα, συνεπώς «Sakulev» σημαίνει η στάθμη που φτάνει μέχρι το σπίτι. Η ερμηνεία αυτή έχει βάση, καθώς ο ποταμός δεν είχε εκείνη την εποχή, ούτε βαθιά κοίτη ούτε τοίχους και όταν η στάθμη του νερού ανέβαινε, κατά τους χειμερινούς μήνες, έφτανε μέχρι τα σπίτια (Κασκαμανίδης, 2004).

Σύμφωνα με πηγές, τα παλαιότερα χρόνια στις όχθες του ποταμού υπήρχαν πολλά δένδρα σκλήθρων και φλαμουριών. Ωστόσο, το 1905, για πρώτη φορά επιχειρήθηκε η εμβάθυνση του ποταμού με την κατασκευή τοίχους από τον τούρκο Καϊμακάμη, τον Ταχσίν Ουζέρ και έκτοτε το ποτάμι δενδροφυτεύτηκε με ιτιές. Στη συνέχεια, οι παραποτάμιοι δρόμοι φυτεύτηκαν με λεύκες, οι οποίες μεγάλωσαν και πλέον δεν επιτρέπουν την ορατότητα του ποταμού από το βουνό. Από το 1905 και έπειτα, οι τοπικοί άρχοντες επιμήκυναν συνεχώς το τοίχο του ποταμού, ενώ παράλληλα βάθαιναν την κοίτη, ώστε να αποφεύγουν τις ανοιξιάτικες πλημμύρες. Παρ' όλ' αυτά, κατά τα έτη 1928 και 1929 ο ποταμός Σακουλέβας υπερχειλίσε με αποτέλεσμα να πλημμυρίσουν σπίτια και να πνιγούν πολλοί άνθρωποι και ζώα (Μεκάσης, 2003).

Ο Σακουλέβας, στο μήκος που διασχίζει την περιοχή της Φλώρινας, πλαισιώνεται από ένα παραποτάμιο δάσος, το οποίο αποτελείται από σκλήθρα, ιτιές, αγριοπλάτανους και πυκνά βάτα. Παράλληλα, έχει συμβάλει στην ανάπτυξη πλούσιας χλωρίδας, με πλήθος σημαντικών φυτών και σημαντική πανίδα, καθώς αποτελεί καταφύγιο για πολλά είδη πτηνών και ερπετών (Γεωργιάδης, 2002).

Κεφάλαιο 4ο: Μεθοδολογία έρευνας

4.1 Η ιδέα της έρευνας

Κίνητρο για την υλοποίηση της έρευνας αποτέλεσε η αναζήτηση του τρόπου με τον οποίο, παιδιά νηπιακής και προσχολικής ηλικίας, θα μπορούσαν να γνωρίσουν και να κατανοήσουν την ιστορία. Όπως κατέστη σαφές σε προηγούμενο κεφάλαιο, η διδασκαλία της τοπικής ιστορίας και η βιωματική προσέγγιση της αποτελεί τον ιδανικότερο τρόπο για την κατανόηση της ιστορίας από τα παιδιά αυτής της ηλικίας. Ως εκ τούτου, προέκυψε η ιδέα σχεδιασμού ενός εκπαιδευτικού προγράμματος, το οποίο θα στοχεύει στην επαφή με την ιστορική γνώση, μέσω της προσωπικής τους μελέτης και της διερεύνησης των ιστορικών κτιρίων της Φλώρινας.

Η υλοποίηση της παρούσας έρευνας βασίζεται στους προβληματισμούς για τη διδασκαλία της ιστορίας, όπως αυτή διατυπώθηκε στο θεωρητικό μέρος της εργασίας. Πιο συγκεκριμένα, σχεδιάστηκε ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα τοπικής ιστορίας, του οποίου η διαδικασία έχει ως επίκεντρο την ιστορία του ποταμού Σακουλέβα και τον τρόπο με τον οποίο διαμόρφωσε τις ιστορικές εξελίξεις της Φλώρινας και των γύρω περιοχών. Ως εκ τούτου, το θέμα του προγράμματος είναι η τοπική ιστορία της Φλώρινας και ο ρόλος που ιστορικά διαδραμάτισε ο ποταμός Σακουλέβας, από την αρχαιότητα, έως σήμερα σε οικονομικό, κοινωνικό, εμπορικό και πολιτιστικό επίπεδο προσαρμοσμένο στις απαιτήσεις των μαθητών της προσχολικής ηλικίας.

4.2 Επιστημολογική και εννοιολογική διάσταση της έρευνας

Η ένταξη της πολιτισμικής κληρονομιάς στην εκπαιδευτική διαδικασία, η κατανόηση των ιστορικών εννοιών και η ιστορική έρευνα αποτελούν επιτακτική ανάγκη για την ολόπλευρη ανάπτυξη της προσωπικότητας των παιδιών. Πιο συγκεκριμένα, ένα παιδί θα μπορέσει να κατανοήσει τις έννοιες του παρελθόντος, του παρόντος και του μέλλοντος, θα διευρύνει τη φαντασία του, θα αποκτήσει βιωματικές γνώσεις και θα αντιληφθεί την αξία της πολιτισμικής κληρονομιάς. Ως εκ τούτου, τα οφέλη θα είναι μακροπρόθεσμα, καθώς τα παιδιά που συμμετέχουν σε ανάλογα προγράμματα, αναπτύσσουν τις ιστορικές τους δεξιότητες, ολοκληρώνονται συναισθηματικά, αποκτούν αξίες και ιδανικά, μαθαίνουν να συνεργάζονται και καλλιεργούν την καλλιτεχνική τους φύση. Εξάλλου, όπως έχει ήδη αναφερθεί, η σύνδεση του παρελθόντος με διαχρονικά στοιχεία του παρόντος θα πρέπει να αποτελέσει άξονα της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Η προσέγγιση της τοπικής ιστορίας αποτελεί ένα

εναλλακτικό περιβάλλον μάθησης, το οποίο κινεί το ενδιαφέρον των μαθητών και προωθεί την ανάπτυξη της ιστορικής σκέψης και συνείδησης των μαθητών (Κασβίκης & Ανδρέου, 2008).

4.3 Στόχοι της Έρευνας

Σκοπός της συγκεκριμένης έρευνας είναι να εξετασθεί αν, και σε ποιο βαθμό, παιδιά ηλικίας τεσσάρων έως έξι ετών μπορούν να προσεγγίσουν και να κατανοήσουν βασικές ιστορικές έννοιες, και συγκεκριμένα αυτές της ιστορικής σημασίας και της ιστορικής αιτιότητας. Επιμέρους στόχοι της έρευνας αποτελούν οι εξής:

1. Σε τι βαθμό μπορούν τα παιδιά προσχολικής ηλικίας να κατανοήσουν το παρελθόν μέσω της βιωματικής προσέγγισης;
2. Κατά πόσο μπορεί να συμβάλλει η υλοποίηση ενός εκπαιδευτικού προγράμματος στην κατανόηση ιστορικών εννοιών, όπως την ιστορική ενσυναίσθηση, τον ιστορικό χρόνο, τη συνέχεια και την αλλαγή, ή τη διάκριση μεταξύ παρελθόντος και παρόντος;
3. Κατά πόσο είναι εφικτό για τους μαθητές προσχολικής αγωγής να παρατηρήσουν τις αλλαγές στα κτίρια, να συγκεντρώσουν τις απαραίτητες πληροφορίες και στη συνέχεια να τις συνθέσουν ιστορικά, ώστε να κατανοήσουν το ιστορικό παρελθόν;
4. Σε τι βαθμό μπορούν οι μαθητές προσχολικής ηλικίας να συμμετέχουν σε ομαδικές εργασίες, ώστε να προκύψουν χρήσιμα συμπεράσματα;

Για τη διεξαγωγή της έρευνας, όπως αναφέρθηκε ήδη προτείνεται η εφαρμογή ενός εκπαιδευτικού προγράμματος με θέμα τον τρόπο με τον οποίο η γεωγραφική θέση της πόλης της Φλώρινας και ο ρους του ποταμού Σακουλέβα, διαμόρφωσε την αρχιτεκτονική της πόλης, κατά την περίοδο από τα τέλη του 19ου αιώνα μέχρι σήμερα. Η ανάπτυξη και υλοποίηση του εκπαιδευτικού προγράμματος θα γίνει με βάση τις θεωρίες του Seixas και τις τέσσερις «ενέργειες» των Barton και Levstik. (Seixas, 2006· Barton & Levstik, 1996) που αναπτύχθηκαν στο θεωρητικό μέρος.

Για τη συλλογή των δεδομένων της έρευνας, θα υλοποιηθεί ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα που θα έχει ως στόχο την προσέγγιση της ιστορίας μέσω των καταγραφών και των λεπτομερειών που αφορούν την αρχιτεκτονική κληρονομιά του ποταμού, γεγονός που θα συμβάλλει στην ανάπτυξη κριτικής σκέψης των μικρών μαθητών..

Συνοψίζοντας, στόχος της έρευνας είναι, μέσω του εκπαιδευτικού προγράμματος, να κατανοήσουν οι μαθητές την τοπική ιστορία και να διατυπώσουν

ηθικές κρίσεις, κυρίως για την κατάσταση των κατοίκων της Φλώρινας, οι οποίοι αναπτύχθηκαν στον οικονομικό, κοινωνικό και πολιτιστικό τομέα, έχοντας ως κέντρο αναφοράς τον ποταμό Σακουλέβα.

4.4 Ερευνητικές υποθέσεις

Οι ερευνητικές υποθέσεις, οι οποίες αποτέλεσαν τον άξονα της παρούσης έρευνας αφορούσαν κυρίως τους σκοπούς του μαθήματος της Ιστορίας, όπως αυτοί διατυπώνονται στα αναλυτικά προγράμματα και όπως αναφέρονται στις σύγχρονες θεωρίες της ιστοριογραφίας. Βάσει των ερευνητικών υποθέσεων διαρθρώθηκε το ερευνητικό project των μαθητών του ΚΔΑΠ Φλώρινας, με το οποίο προσεγγίστηκε η ιστορία των κτιρίων που βρίσκονται στις όχθες του ποταμού Σακουλέβα.

Πιο συγκεκριμένα, οι ερευνητικές υποθέσεις, οι οποίες καθόρισαν την πορεία της παρούσης έρευνας είναι οι εξής:

1. Η βιωματική προσέγγιση συμβάλλει στην ιστορική κατανόηση στις ηλικίες 4 έως 6 ετών.
2. Οι μαθητές ηλικίας 4 έως 6 ετών μπορούν να κατανοήσουν και να επιχειρηματολογήσουν για την αιτιότητα αλλά ενδεχομένως να έχουν σοβαρές δυσκολίες στην κατανόηση της ιστορικής σημασίας.
3. Οι μαθητές ηλικίας 4 έως 6 ετών μπορούν να εμπλακούν με επιτυχία σε ομαδικές και συνεργατικές διαδικασίες.

4.5 Η μεθοδολογία της έρευνας

Όπως αναφέρθηκε ήδη, οι δράσεις που επιλέχθηκε να συμμετάσχουν οι μαθητές, αποσκοπούν στην κατανόηση της ιστορίας του τόπου της Φλώρινας και στη συνακόλουθη ανάπτυξη της ιστορικής τους σκέψης στο πλαίσιο της παρούσας έρευνας. Για την υλοποίηση της έρευνας επιλέχθηκε δείγμα ανήλικων μαθητών, οι οποίοι συμμετέχουν στο Κέντρο Δημιουργικής Απασχόλησης (ΚΔΑΠ) της πόλης της Φλώρινας. Πιο συγκεκριμένα, το ΚΔΑΠ Φλώρινας επισκέπτονται παιδιά ηλικίας από 4 έως 6 ετών, προκειμένου να αξιοποιήσουν παραγωγικά και δημιουργικά το χρονικό διάστημα της ημέρας που δεν βρίσκονται στο σχολείο. Στο ΚΔΑΠ οργανώνονται δραστηριότητες, μέσω των οποίων οι μαθητές θα αναπτύξουν και θα καλλιεργήσουν τις δεξιότητες τους, θα ανακαλύψουν τις κλίσεις τους και θα αποκτήσουν νέες γνώσεις (www.kediflo.gr). Στο πλαίσιο αυτό, λοιπόν, και καθώς, το Κέντρο Δημιουργικής

Απασχόλησης μπορεί να συνεργαστεί και να διασυνδεθεί με τις υπηρεσίες της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, προτάθηκε η υλοποίηση ενός προγράμματος τοπικής ιστορίας, με επίκεντρο την ιστορία του ποταμού Σακουλέβα και τον τρόπο με τον οποίο διαμόρφωσε τις ιστορικές εξελίξεις της Φλώρινας και των γύρω περιοχών.

Για την υλοποίηση της έρευνας προκρίθηκε μια εκπαιδευτική διαδικασία στον ποταμό Σακουλέβα, για την οποία σχεδιάστηκαν ποικίλες διδακτικές εφαρμογές, που αξιοποιήθηκαν στο ΚΔΑΠ, πριν την επίσκεψη στον ποταμό, κατά τη διάρκεια της επίσκεψης και μετά το πέρας αυτής. Έτσι, γίνεται αντιληπτό ότι ο η έρευνα κινήθηκε σε τρία επίπεδα, στον προ – έλεγχο της διαδικασίας, στον έλεγχο κατά τη διάρκεια και στον μετά – έλεγχο. Οι διδακτικές εφαρμογές που σχεδιάστηκαν είχαν ως στόχο να προσεγγίσουν οι μαθητές την τοπική ιστορία και το περιβάλλον, να γνωρίσουν τον λαϊκό πολιτισμό, να κατανοήσουν το παρελθόν και να καλλιεργήσουν την ιστορική τους σκέψη (Λεοντσίνης, 2003: 34-35).

Στη διδακτική παρέμβαση συμμετείχαν 12 παιδιά του ΚΔΑΠ, ηλικίας 4-6 ετών, τα οποία χωρίστηκαν σε δύο ομάδες και στο πρώτο στάδιο οργανώθηκαν δραστηριότητες, οι οποίες υλοποιήθηκαν εντός του χώρου του ΚΔΑΠ. Το περιεχόμενο των δραστηριοτήτων του πρώτου σταδίου αποσκοπούσαν στη γνωριμία των μαθητών με τον ποταμό Σακουλέβα, με τα παλαιά επαγγέλματα και με τοπική ιστορία της Φλώρινας. Στο δεύτερο στάδιο έγινε η επίσκεψη των μαθητών στις περιοχές γύρω από τον ποταμό Σακουλέβα, όπου υλοποιήθηκαν οι ανάλογες δραστηριότητες και στον τρίτο στάδιο, τις επόμενες ημέρες μετά την επίσκεψη, έγινε η παρουσίαση των τελικών συμπερασμάτων, στα οποία κατέληξε η κάθε ομάδα μαθητών.

Η μεθοδολογία που ακολουθήθηκε ήταν ποιοτική με συνδυασμό της παρατήρησης, της συζήτησης και της ανάλυσης περιεχομένου (Ισάρη & Πούρκος, 2015). Ο χωρισμός των μαθητών σε δύο ομάδες των έξι ατόμων συνέβαλε στην αποδοτικότερη έκβαση της έρευνας και στην καλύτερη αξιολόγηση των αποτελεσμάτων της.

Καθ' όλη τη διάρκεια του πρώτου σταδίου της έρευνας, ο ρόλος του ερευνητή ήταν κυρίως ρόλος παρατηρητή, με παρεμβατικό και καθοδηγητικό χαρακτήρα, προκειμένου να μην παρεκκλίνουν οι μαθητές από τη στοχοθεσία του προγράμματος (Καπανιάρης, 2017). Στο σημείο αυτό, θα πρέπει να αναφερθεί ότι η ερευνήτρια που είχε την ευθύνη της εκπόνησης του εκπαιδευτικού προγράμματος, ζήτησε και έλαβε τη βοήθεια ενός ακόμη εκπαιδευτικού, προκειμένου να υπάρξει μεγαλύτερη προσοχή αναφορικά με τη διαχείριση των παιδιών. Παράλληλα, κρίθηκε απαραίτητη η βοήθεια

ενός ακόμη εκπαιδευτικού για την υλοποίηση της εκπαιδευτικής παρέμβασης στον ποταμό Σακουλέβα. Έτσι, λοιπόν, κατά τη διάρκεια του πρώτου σταδίου, η ερευνήτρια και ο συμμετέχων εκπαιδευτικός προσπάθησαν να μην επηρεάσουν ενεργά την πορεία της έρευνας, ενώ η εμπλοκή τους ήταν πιο άμεση στο δεύτερο στάδιο του προγράμματος, δηλαδή κατά την επίσκεψη στον ποταμό Σακουλέβα, καθώς ήταν απαραίτητο να διαφυλάξουν την ασφάλεια των μαθητών. Μετά το πέρας της επίσκεψης, στο τρίτο στάδιο της έρευνας, οι εκπαιδευτικοί ζήτησαν από τους μαθητές να συζητήσουν και να αξιολογήσουν τα δύο πρώτα στάδια, δίνοντας έμφαση στην απάντηση των ερευνητικών ερωτημάτων. Πιο συγκεκριμένα, οι μαθητές συζήτησαν τον τρόπο με τον οποίο επηρέασε την ανάπτυξη της περιοχής ο ποταμός Σακουλέβας, τα επαγγέλματα, τα οποία άνθισαν στο παρελθόν, καθώς και την πορεία τους μέχρι τη σύγχρονη εποχή. Επίσης, ζητήθηκε από τους μαθητές να διατυπώσουν γενικότερες κρίσεις, βασισμένες στις ηθικές αξίες, και να σχολιάσουν τις διαφορές και τις ομοιότητες μεταξύ παρελθόντος και παρόντος.

Για τη ολοκλήρωση της διαδικασίας της έρευνας χρησιμοποιήθηκε υλικό, το οποίο είτε έφεραν στο ΚΔΑΠ οι μαθητές, είτε το προετοίμασε η ερευνήτρια που ανέλαβε τη συγκεκριμένη δράση. Αρχικά, μετά από αναζήτηση στο οικογενειακό περιβάλλον, οι μαθητές έφεραν στο ΚΔΑΠ αντικείμενα και φωτογραφίες του παρελθόντος. Έπειτα, η ερευνήτρια οργάνωσε τις δράσεις και τα φυλλάδια εργασιών που ήταν απαραίτητα για την υλοποίηση του προγράμματος, ενώ παράλληλα σχεδίασε όλες τις δράσεις που θα καλούσαν τους μαθητές να διεκπεραιώσουν, πριν, κατά τη διάρκεια, και μετά την επίσκεψη στον ποταμό Σακουλέβα.

4.6 Εργαλεία της έρευνας

Για την υλοποίηση της έρευνας αξιοποιήθηκαν τα παρακάτω εργαλεία συλλογής δεδομένων:

- Η συζήτηση για τις εντυπώσεις και την εικόνα που έχουν τα παιδιά για τα ιστορικά κτίρια της περιοχής, με βάση το υλικό τα αντικείμενα που έφεραν τα παιδιά στην τάξη.
- Η συμπλήρωση του φυλλαδίου με τα επαγγέλματα.
- Η συμμετοχική παρατήρηση – παρέμβαση της ερευνήτριας και το ημερολόγιο κατά την διδακτική παρέμβαση.
- Τα φύλλα εργασίας κατά την διάρκεια της επίσκεψης.
- Η παραγωγή λόγου και εικονιστικές αναπαραστάσεις των παιδιών.

- Η συζήτηση με τα παιδιά για την εμπειρία τους.

4.7 Περιορισμοί της έρευνας

Οι εκπαιδευτικές δραστηριότητες με τη συμμετοχή πολλών μαθητών μικρής ηλικίας ενέχουν πάντοτε πολλούς κινδύνους, οι οποίοι σχετίζονται με τον αστάθμητο ανθρώπινο παράγοντα. Οι μαθητές είναι πολλές φορές απρόβλεπτοι και δεν είναι δυνατόν να ακολουθήσουν κατά γράμμα τις οδηγίες των διδασκόντων. Παράλληλα, ενδέχεται να μην επιτευχθεί η προσέλευση του ενδιαφέροντος όλων των μαθητών, ενώ είναι πολύ πιθανό να υπάρξουν φαινόμενα απροθυμίας και αδιαφορίας. Επιπλέον, στη παρούσα περίπτωση, έναν κίνδυνο αποτελεί το γεγονός ότι οι μαθητές παρακολουθούν μαθήματα σε ένα Κέντρο Δημιουργικής Απασχόλησης, συνεπώς απαιτείται η οικειοθελής ενασχόληση με οποιαδήποτε δραστηριότητα, καθώς δεν υπάρχει ο υποχρεωτικός χαρακτήρας που του σχολείου. Ωστόσο, οι μαθητές που συμμετείχαν στην παρούσα εκπαιδευτική δραστηριότητα δεν αντιμετώπισαν κανέναν από τους προαναφερθέντες κινδύνους. Εξάλλου, όπως αναφέρθηκε, η δραστηριότητα αυτή εμπνεύστηκε από τις ερωτήσεις των ίδιων των παιδιών και ως εκ τούτου, το ενδιαφέρον ήταν αμείωτο από την πρώτη στιγμή μέχρι και την ολοκλήρωση της.

4.8 Δεοντολογία της έρευνας

Στην παρούσα ερευνητική διαδικασία χρησιμοποιήθηκαν ερευνητικά εργαλεία, στα οποία δεν αναγράφονταν πουθενά τα στοιχεία και τα προσωπικά δεδομένα των μαθητών. Πιο συγκεκριμένα, η δεοντολογία της έρευνας δεν επιτρέπει τη συλλογή προσωπικών δεδομένων των μαθητών και για αυτό το λόγο δεν ζητείται πουθενά κανένα προσωπικό στοιχείο, όπως ηλικία ή ονοματεπώνυμο. Ακόμη, στις περιπτώσεις που ελήφθησαν φωτογραφίες, οι οποίες τεκμηριώνουν την ερευνητική διαδικασία, τα πρόσωπα των μαθητών καλύφθηκαν, ώστε να μην υπάρξει παραβίαση των προσωπικών τους δεδομένων (Cohen, Manion & Morrison, 2007).

4.9 Ο ρόλος του ερευνητή

Η παρουσία του ερευνητή καθ' όλη τη διάρκεια του εκπαιδευτικού προγράμματος είχε χαρακτήρα παρατήρησης και καθοδήγησης. Μαζί με τους συνεργαζόμενους εκπαιδευτικούς του ΚΔΑΠ Φλώρινας, η ερευνήτρια της παρούσης εκπαιδευτικής διαδικασίας έθεσε εξ αρχής τους άξονες υλοποίησης του προγράμματος

και έπειτα παρενέβη όπου θεωρούσε ότι ήταν απαραίτητο για να εξασφαλιστεί η ομαλή διεξαγωγή. Επίσης, η ερευνήτρια, καθ' όλη τη διάρκεια του προγράμματος παρατηρούσε προσεκτικά τις δράσεις των παιδιών, ώστε να διασφαλιστεί ότι τα δεδομένα της έρευνας θα είναι ποιοτικά και θα οδηγήσουν σε ασφαλή συμπεράσματα

Κεφάλαιο 5ο: Σχεδιασμός και υλοποίηση εκπαιδευτικού προγράμματος

5.1 Γενικά στοιχεία

Το εκπαιδευτικό πρόγραμμα, το οποίο απευθύνθηκε σε μαθητές που φοιτούν στο ΚΔΑΠ της Φλώρινας υλοποιήθηκε σε 14 ώρες, κατά τις οποίες οι 12 μαθητές, ηλικίας 4 έως 6 ετών δούλεψαν είτε ως σύνολο, είτε χωρισμένοι σε δύο ομάδες. Η πρώτη φάση του εκπαιδευτικού προγράμματος περιλάμβανε την προετοιμασία των μαθητών για την επίσκεψη στον ποταμό Σακουλέβα, αναφορικά με τα κτίρια που επρόκειτο να συναντήσουν. Στη συνέχεια, η επόμενη φάση αφορούσε την επίσκεψη που οργανώθηκε στις κοίτες του ποταμού, προκειμένου οι μαθητές να εξερευνήσουν δια ζώσης τα κτίρια και το φυσικό περιβάλλον. Τέλος στην τρίτη φάση του προγράμματος, οι μαθητές ανά ομάδες παρουσίασαν στους συμμαθητές τους τα αποτελέσματα της έρευνας τους και της συλλογής πληροφοριών.

Στόχο του συγκεκριμένου εκπαιδευτικού προγράμματος αποτέλεσε η κατανόηση του ιστορικού τοπίου και της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς της πόλης της Φλώρινας, μέσα από τη μελέτη των κτιρίων που είναι χτισμένα στις κοίτες του ποταμού Σακουλέβα. Επίσης, στόχο αποτέλεσε η κατανόηση της ιστορικής πορείας της περιοχής, ο ρόλος που διαδραμάτισε ο ποταμός Σακουλέβας στην ανάπτυξη της περιοχής, καθώς και τα προβλήματα που δημιούργησε, όπως καταστροφές και παρακμή σε περιόδους υπερχειλίσης (Μεκάσης, 2003). Πιο συγκεκριμένα, η μελέτη επικεντρώθηκε σε κτίρια τα οποία έχουν ανακαινιστεί και χρησιμοποιούνται μέχρι σήμερα, καθώς και σε κτίρια, τα οποία έχουν ερημώσει με το πέρασμα του χρόνου. Μέσω αυτής της μελέτης, αναμένεται ότι οι μαθητές θα αναπτύξουν την ιστορική τους σκέψη, θα συνδέσουν το παρελθόν με το παρόν και θα κατανοήσουν τη συνέχεια των ιστορικών κτιρίων στο χρόνο.

Όπως αναφέρθηκε ήδη, για την υλοποίηση της έρευνας επιλέχθηκε η ποιοτική μέθοδος, καθώς ο σχεδιασμός της εκπαιδευτικής δραστηριότητας εστίασε στην παρατήρηση και στην αφήγηση των βιωμάτων των μαθητών. Παράλληλα, αξιοποιήθηκαν παιδαγωγικά εργαλεία, όπως ο διάλογος, η αφήγηση και η επιχειρηματολογία, προκειμένου οι μαθητές να συμμετέχουν με ενεργό τρόπο στις εκπαιδευτικές δράσεις. Στο πλαίσιο αυτό, λοιπόν, οι μαθητές ενεπλάκησαν ενεργά,

συμμετείχαν και άσκησαν την κριτική τους σκέψη, ώστε να οδηγηθούν σε συμπεράσματα (Λεοντσίνης, 2003: 23-24).

5.2 Αναλυτικός σχεδιασμός εκπαιδευτικού προγράμματος

5.2.1 Προετοιμασία επίσκεψης στον ποταμό Σακουλέβα : 6 ώρες

Δραστηριότητα 1

Αρχικά, ως πρώτη δραστηριότητα, ζητήθηκε από το σύνολο των 12 συμμετεχόντων παιδιών, σε συνεργασία με τους γονείς τους, να αναζητήσουν και να φέρουν στο χώρο του ΚΔΠΑ φωτογραφίες από παλαιότερες εποχές της Φλώρινας, που να αναδεικνύουν το ιστορικό τοπίο και την αρχιτεκτονική οπτική των σπιτιών που ήταν χτισμένα στις όχθες του ποταμού Σακουλέβα.

Δραστηριότητα 2

Οι **στόχοι** της δεύτερης δραστηριότητας είναι:

- Να ασκηθούν τα παιδιά να παρατηρούν και να περιγράφουν ένα κτίριο.
- Να συγκρίνουν τις εικόνες του παρελθόντος και του παρόντος, εντοπίζοντας τις ομοιότητες και τις διαφορές.
- Να αντιληφθούν το ιστορικό τοπίο μέσα από την αρχιτεκτονική κληρονομιά του ποταμού Σακουλέβα.

Εκπαιδευτικό υλικό: Δύο φυλλάδια με τα σημαντικότερα αρχιτεκτονικά κτίσματα στις όχθες του ποταμού, όπως ήταν στο παρελθόν (Παράρτημα Ι), και τα ίδια κτίρια σε πρόσφατες φωτογραφίες (Παράρτημα ΙΙ). Δύο βίντεο διαθέσιμα στο Youtube. Το πρώτο βίντεο, διάρκειας 3:36 λεπτών είναι φτιαγμένο με εικόνες και στοιχεία για τον ποταμό Σακουλέβα και τα παρόχθια κτίρια (<https://www.youtube.com/watch?v=4OIBuKyUseQ>), ενώ το δεύτερο βίντεο, διάρκειας 8:00 λεπτών αποτελεί ένα οδοιπορικό στην πόλη της Φλώρινας, το οποίο εστιάζει σε πολλά σημεία στον ποταμό και τα ιστορικά κτίρια (https://www.youtube.com/watch?v=3qBk_nslo1c).

Περιγραφή: Η δεύτερη δραστηριότητα, η οποία διενεργήθηκε στο χώρο του ΚΔΑΠ, περιλάμβανε παρουσίαση των εικόνων που έφεραν οι μαθητές, καθώς και σχετική συζήτηση. Πιο συγκεκριμένα, το κάθε παιδί παρουσίασε στους υπόλοιπους

συμμαθητές του, τη φωτογραφία που έφερε, αναλύοντας επιμέρους στοιχεία και δίνοντας όσες το δυνατόν, περισσότερες πληροφορίες. Προκειμένου να παρακινηθούν τα παιδιά, η ερευνήτρια είχε προσχεδιασμένες ερωτήσεις που τους απηύθυνε. Ενδεικτικά, αναφέρονται οι εξής ερωτήσεις: «Αυτό το κτίριο που βρίσκεται σήμερα;», «Ξέρεις ποια είναι η χρήση του σήμερα; Είναι σχολείο; Είναι σπίτι; Είναι μουσείο;». Το εύρος και το περιεχόμενο των ερωτήσεων τροποποιήθηκε ανάλογα με το κάθε παιδί. Στη συνέχεια, ακολούθησε συζήτηση σχετικά με τις πληροφορίες που αντλήθηκαν και οι μαθητές συνέκριναν, συσχέτισαν και κατέληξαν σε συγκεντρωτικά συμπεράσματα.

Όπως αναφέρθηκε, στο πρώτο φυλλάδιο που δόθηκε στους μαθητές, συγκεντρώθηκαν τα σημαντικότερα αρχιτεκτονικά κτίσματα στις όχθες του ποταμού, όπως ήταν στο παρελθόν (Παράρτημα Ι), ενώ στο δεύτερο απεικονίζονταν τα ίδια κτίσματα σε πρόσφατες φωτογραφίες (Παράρτημα ΙΙ). Στη συνέχεια, ζητήθηκε από τους μαθητές να αντιστοιχίσουν τις εικόνες των δύο φυλλαδίων, αναζητώντας τα αρχιτεκτονικά στοιχεία που έχουν μείνει αναλλοίωτα στο πέρασμα των χρόνων. Προκειμένου οι μαθητές να κατανοήσουν ακόμη καλύτερα το ιστορικό τοπίο, στη φάση αυτή, παρουσιάστηκαν στα παιδιά τα δύο βίντεο τα οποία είναι διαθέσιμα στο Youtube. Το οπτικοακουστικό υλικό των δύο βίντεο θεωρείται ότι θα προσελκύσει το ενδιαφέρον των μαθητών, ενώ θα αποτελέσει μια πολύ καλή ευκαιρία να παρατηρήσουν και να δώσουν περισσότερη προσοχή στα ιστορικά κτίρια, τα οποία θα αποτελέσουν το αντικείμενο της εκπαιδευτικής δραστηριότητας.

Δραστηριότητα 3

Οι στόχοι της δεύτερης δραστηριότητας είναι:

- Να εξοικειωθούν οι μαθητές με την ομαδοσυνεργατική διδασκαλία.
- Παράλληλα να αντιληφθούν ότι μέσω της αλληλεπίδρασης με συμμαθητές τους, μπορούν να έχουν καλύτερα αποτελέσματα.

Εκπαιδευτικό υλικό: Η ολοκλήρωση της πρώτης φάσης του εκπαιδευτικού προγράμματος περιλάμβανε τα φύλλα εργασίας με την αρχιτεκτονική κληρονομιά του ποταμού Σακουλέβα, καθώς και έναν προτζέκτορα για την παρουσίαση του βίντεο στους μαθητές.

Περιγραφή: Στο πλαίσιο της προετοιμασίας της επίσκεψης στον ποταμό Σακούλεβα, οργανώθηκε και μία τρίτη δραστηριότητα, κατά την οποία έγινε ο χωρισμός των 12 μαθητών σε δύο ομάδες των έξι παιδιών η καθεμία, προκειμένου να

υπάρξει καταμερισμός εργασιών. Κάθε ομάδα, ανέλαβε τη μελέτη τεσσάρων κτιρίων. Πιο συγκεκριμένα, η πρώτη ομάδα ασχολήθηκε με το 3ο Γυμνάσιο, το 2ο Δημοτικό σχολείο, το σπίτι Πείου και το μέγαρο Εξάρχου, ενώ η δεύτερη με το κόκκινο σπίτι στο Βαρόσι, την οικία Ντόβα - Νικολαΐδη, την οικία Βογιατζή και την οικία που σήμερα βρίσκεται η καφετέρια Rivo. Κατά τη διαδικασία αυτή οι μαθητές όφειλαν να παρατηρήσουν και να εντοπίσουν τις λεπτομέρειες των κτιρίων, ενώ με τη βοήθεια της ερευνήτριας έγινε προσπάθεια να συνδέσουν οι μαθητές το παρελθόν με το παρόν (Παράρτημα III).

5.2.2 Η επίσκεψη στον ποταμό Σακουλέβα: 4 ώρες

Δραστηριότητα 1

Οι **στόχοι** της δραστηριότητας είναι οι εξής:

- Να εμπλακούν οι μαθητές βιωματικά και εμπειρικά στην έρευνα της τοπικής ιστορίας.
- Να συσχετίσουν την αρχιτεκτονική κληρονομιά με την οικονομική και κοινωνική κατάσταση των ανθρώπων που κατοικούσαν στην περιοχή.
- Να μπορούν να απαντήσουν στις ερωτήσεις που τους δόθηκαν, να είναι ικανοί να διατυπώνουν εκ νέου ερωτήσεις και να αναπτύξουν ομαδικές και συνεργατικές διαδικασίες.
- Να κατανοήσουν τη σπουδαιότητα των αρχιτεκτονικών μνημείων. Πιο συγκεκριμένα, να αντιληφθούν την έννοια του διατηρητέου και να ευαισθητοποιηθούν σε θέματα σεβασμού, προστασίας και διαχείρισης της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς.

Εκπαιδευτικό υλικό: Για την ολοκλήρωση της δεύτερης φάσης του εκπαιδευτικού προγράμματος υπήρξε απαραίτητη η χρήση των φυλλαδίων εργασίας και της γραφικής ύλης, ώστε να συμπληρωθούν τα φυλλάδια.

Περιγραφή: Η δεύτερη φάση αφορά στην επίσκεψη στον ποταμό Σακουλέβα, υπό την επίβλεψη της ερευνήτριας και τη συνοδεία του εκπαιδευτικού που βοήθησε. Η επίσκεψη έγινε ένα πρωινό του Σαββάτου, ώστε τα παιδιά του ΚΔΑΠ να μην έχουν σχολικές υποχρεώσεις και θα διήρκεσε 4 ώρες. Αρχικά, έγινε μια περιήγηση στις όχθες του ποταμού με το σύνολο των μαθητών, προκειμένου να έρθουν σε επαφή με το τοπίο και να δουν την αρχιτεκτονική κληρονομιά που διασώζεται μέχρι σήμερα. Κατά τη διάρκεια της περιήγησης αυτής, ζητήθηκε από την κάθε ομάδα να εντοπίσει τα

αρχιτεκτονικά κτίρια για τα οποία έγινε συζήτηση στο χώρο του ΚΔΑΠ και στη συνέχεια η ερευνήτρια βοήθησε τους μαθητές να τραβήξουν φωτογραφίες, ώστε να συλλεχθεί το απαραίτητο υλικό που αξιοποιήθηκε στην τρίτη δραστηριότητα.

Όταν ολοκληρώθηκε η πρώτη περιήγηση, τα παιδιά χωρίστηκαν στις ομάδες τους και η κάθε ομάδα κατευθύνθηκε στο χώρο των κτιρίων που μελετά. Όπου ήταν εφικτό, η ερευνήτρια είχε συνεννοηθεί με ιδιοκτήτες ή αρμόδιους φορείς, ώστε οι μαθητές να μουν και να περιηγηθούν στο εσωτερικό του σπιτιού. Όταν ολοκληρώθηκε η περιήγηση του κάθε κτιρίου, η ερευνήτρια απηύθυνε κάποιες ερωτήσεις στους μαθητές της κάθε ομάδας (βλ. Παράρτημα IV), στις οποίες ζητήθηκε να απαντήσουν. Μέσω των ερωτήσεων αυτών, οι μαθητές είχαν την ευκαιρία να συνθέσουν μια ιστορία για την οικογένεια που έζησε το σπίτι και έζησε σε αυτό. Η παρατήρηση και η μελέτη της εκάστοτε οικίας, προσέφερε πληροφορίες για το οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο των πρώτων ιδιοκτητών του σπιτιού, ενώ, συνέβαλε στη διατύπωση μια φανταστικής ιστορίας για την πορεία του σπιτιού με το πέρασμα των ετών και για την κατάληξη του στο παρόν. Στο σημείο αυτό, θα πρέπει να σημειωθεί ότι η διαδικασία αυτή έγινε αρχικά σε προφορικό επίπεδο, διότι τα παιδιά ηλικίας 4 έως 6 ετών δεν μπορούν να καταγράψουν τις σκέψεις τους. Για αυτό το λόγο, η σύνθεση της ιστορίας από την κάθε ομάδα, έγινε προφορικά και στη συνέχεια, η ερευνήτρια ή ο συνοδός εκπαιδευτικός, ανέλαβε να την καταγράψει, ώστε να αξιοποιηθεί στην τρίτη φάση της εκπαιδευτικής δραστηριότητας.

Μέσω των ερωτήσεων που δόθηκαν στους μαθητές, τους ζητήθηκε να συνδέσουν την οικονομική κατάσταση των ιδιοκτητών των σπιτιών με την αρχιτεκτονική και το μέγεθος του σπιτιού, να σχολιάσουν τα υλικά κατασκευής του σπιτιού, να εντοπίσουν τους χώρους και τις ανάγκες που εξυπηρετούσε ο κάθε χώρος, καθώς επίσης, να διερευνήσουν τη σχέση των οικιών με το φυσικό περιβάλλον και συγκεκριμένα, τον ποταμό Σακουλέβα.

5.2.3 Μετά την επίσκεψη στον ποταμό Σακουλέβα : 4 ώρες

Δραστηριότητα 1

Οι **στόχοι** της εκπαιδευτικής δραστηριότητας είναι οι εξής:

- Να εξασκηθούν οι μαθητές στη συλλογή, οργάνωση και παρουσίαση πληροφοριών.

- Να αξιοποιούν με τον καλύτερο δυνατό τρόπο τις πληροφορίες που έχουν συλλέξει.
- Να αυτοπαρουσιάζονται και να παρουσιάζουν σε κοινό τα αποτελέσματα της εργασίας τους.
- Να εστιάζουν στις ιστορικές πληροφορίες του κάθε κτιρίου που το καθιστούν σημαντικό κτίριο για την ιστορία της πόλης.
- Να διακρίνουν τα αρχιτεκτονικά στοιχεία του παρελθόντος και να τα ξεχωρίζουν από τα αντίστοιχα του παρόντος.

Περιγραφή: Μετά την ολοκλήρωση της επίσκεψης στον ποταμό Σακουλέβα, ακολούθησε η παρουσίαση των πληροφοριών που συνέλεξε η κάθε ομάδα. Η φάση αυτή διήρκεσε 4 ώρες, εκ των οποίων η μιάμιση ώρα αξιοποιήθηκε για την προετοιμασία της παρουσίασης των μαθητών και εν συνεχεία, η κάθε ομάδα θα είχε στη διάθεση της 45 λεπτά για να παρουσιάσει την εργασία της. Αρχικά, δόθηκαν οι οδηγίες και ο απαραίτητος χρόνος στους μαθητές της κάθε ομάδας για να φτιάξουν μία αφίσα, βάσει της οποίας παρουσίασαν την ιστορική τους διήγηση. Για να φτιάξουν την αφίσα, οι μαθητές, αξιοποίησαν τις φωτογραφίες που συνέλεξαν κατά την πρώτη φάση της εκπαιδευτικής διαδικασίας, την ιστορική διήγηση που συνέλαβαν κατά τη διάρκεια της περιήγησης και τις φωτογραφίες που τα ίδια τα παιδιά τράβηξαν, δημιουργώντας έτσι ένα κολάζ με τις απεικονίσεις του εκάστοτε αρχιτεκτονικού κτιρίου. Συγκεκριμένα, κατά τη διαδικασία αυτή ζητήθηκε από τους μαθητές να κολλήσουν τις φωτογραφίες με χρονολογική σειρά, από την παλαιότερη στη πιο σύγχρονη, ώστε το οπτικό υλικό να συνάδει με την ιστορική διήγηση που έχουν συνθέσει. Στη διαδικασία αυτή, η ερευνητρια ήταν παρούσα, έτσι ώστε να κατευθύνει του μαθητές και να τους βοηθάει να κατανοήσουν τα στοιχεία εκείνα, τα οποία διαχωρίζουν την εικόνα των κτιρίων στο παρελθόν με την εικόνα των κτιρίων στο παρόν. Το υλικό αυτό που κατασκεύασαν τα παιδιά, αξιοποιήθηκε στην έρευνα, προκειμένου να φανεί σε ποιο βαθμό οι μαθητές έχουν κατανοήσει τις έννοιες παρόν, παρελθόν, αλλά και την ιστορική συνέχεια της κοινωνίας.

Δραστηριότητα 2

Οι **στόχοι** της εκπαιδευτικής δραστηριότητας είναι οι εξής:

- Να καταφέρουν οι μαθητές να επεξεργαστούν και να παρουσιάσουν ένα σύνολο πληροφοριών που έχουν συλλέξει.
- Να αναπτύξουν την κριτική τους ικανότητα και να αποτυπώσουν με σαφήνεια όψεις της ιστορικής τους σκέψης, όπως η σύνδεση του παρελθόντος με το παρόν ή η συνέχεια των κοινωνικών συνηθειών, μέσω της μελέτης του τοπίου και των στοιχείων που χαρακτηρίζουν την αρχιτεκτονική κληρονομιά του ποταμού Σακουλέβα και της Φλώρινας.

Εκπαιδευτικό υλικό: Το υλικοτεχνικό υλικό που αξιοποιήθηκε στην τρίτη φάση του εκπαιδευτικού προγράμματος είναι η απαραίτητη γραφική ύλη για τη δημιουργία μιας αφίσας με φωτογραφίες και για την καταγραφή της ιστορίας, όπως μολύβια, χαρτόνια και άλλα.

Περιγραφή: Στη φάση αυτή ζητήθηκε από τους μαθητές να ζωγραφίσουν στοιχεία της ιστορικής διήγησης, τα οποία δεν αποτυπώνονται στις φωτογραφίες, όπως δραστηριότητες της οικογένειας που διέμενε στο σπίτι ή τη μεγάλη πλημμύρα του 1928. Στη συνέχεια, οι μαθητές επανεξέτασαν τις απαντήσεις που έδωσαν στα φύλλα εργασίας της δεύτερης φάσης του προγράμματος και κλήθηκαν να καταγράψουν στην ολοκληρωμένη της μορφή, τη διήγηση που συνέβαλαν. Έτσι, λοιπόν, η κάθε ομάδα προετοιμάστηκε για να παρουσιάσει στους υπόλοιπους μαθητές την ιστορική διήγηση των κτιρίων που επέλεξε με τη συνοδεία του κατάλληλου οπτικού υλικού.

5.2.4 Αξιολόγηση

Ένα πολύ σημαντικό μέρος της εκπαιδευτικής δραστηριότητας αποτελεί η τελική αξιολόγηση. Κάθε εκπαιδευτική δράση, κατά την οποία υλοποιούνται επισκέψεις σε πολιτισμική μνημεία, συζητήσεις και λοιπές δράσεις θα πρέπει να αξιολογηθεί, ώστε να αποτιμηθεί η αποδοτικότητα της και η επιτυχής ολοκλήρωσή της. Για την αποτελεσματική αξιολόγηση θα πρέπει να οριστούν οι παράμετροι και τα κριτήρια, βάσει των οποίων θα εκτιμηθούν οι απόψεις των συμμετεχόντων στην εκπαιδευτική δραστηριότητα. Στο σημείο αυτό, θα πρέπει να επισημανθεί ότι συμμετέχοντες στο πρόγραμμα δεν θεωρούνται μόνο οι μαθητές, αλλά και οι εκπαιδευτικοί που οργάνωσαν και υλοποίησαν τη συγκεκριμένη δράση. Ως εκ τούτου, για τους υπεύθυνους εκπαιδευτικούς, η αξιολόγηση περιλαμβάνει τον έλεγχο επίτευξης των προκαθορισμένων στόχων και αν τα αποτελέσματα είναι τα αναμενόμενα. Παράλληλα, εκτιμώντας τις αντιδράσεις των μαθητών σε σχέση με το πρόγραμμα, μπορούν να αξιολογήσουν το γενικότερο κλίμα της εκπαιδευτικής δραστηριότητας

(Νικονάνου, 2010). Για τους μαθητές, η διαδικασία της αξιολόγησης, πέραν από την ολοκλήρωση του προγράμματος, μπορεί να καταδειχθεί τμηματικά, καθ' όλη τη διάρκεια του, μέσω παραμέτρων και κριτηρίων που έχουν ορίσει οι υπεύθυνοι εκπαιδευτικοί. Στη συνέχεια καταγράφονται τα κριτήρια αξιολόγησης για κάθε μία από τις σχεδιαζόμενες δραστηριότητες της τελευταίας φάσης της παρούσης εκπαιδευτικής δραστηριότητας.

Δραστηριότητα 1

Κατά τη διάρκεια της πρώτης δραστηριότητας, στην οποία τα παιδιά συνέθεσαν το οπτικοακουστικό υλικό που συνέλεξαν με τη διήγηση τους, τους ζητήθηκε να απαντήσουν στις παρακάτω ερωτήσεις:

- Τι σου προκάλεσε εντύπωση κατά την επίσκεψη στα κτίρια στις όχθες του ποταμού Σακουλέβα;
- Τι είναι αυτό που παρατήρησες στη δική μας επίσκεψη και δεν το είχες παρατηρήσει στα κτίρια μέχρι τώρα;
- Τι πιστεύεις ότι οδήγησε στην αλλαγή της χρήσης και της όψης των κτιρίων με το πέρασμα των χρόνων;

Δραστηριότητα 2

Για την αξιολόγηση του εκπαιδευτικού προγράμματος από την πλευρά των εμπλεκόμενων εκπαιδευτικών, ζητήθηκε να απαντήσουν στις παρακάτω ερωτήσεις, προκειμένου να φανεί αν είναι ικανοποιημένοι από την αποδοτικότητα της εκπαιδευτικής δραστηριότητας που έχουν σχεδιάσει:

- Σε τι βαθμό πιστεύετε ότι τα παιδιά επηρεάστηκαν θετικά από την επίσκεψη και την καταγραφή των κτιρίων;
- Θεωρείτε ικανοποιητικό τον τρόπο με τον οποίο οι μαθητές συνδύασαν τις πληροφορίες και τα στοιχεία που άντλησαν από τις δύο πρώτες δραστηριότητες;
- Σε τι βαθμό θεωρείτε ότι οι μαθητές καλλιέργησαν την κριτική τους ικανότητα και ανέπτυξαν τις γνώσεις τους, στα θέματα της τοπικής ιστορίας;

5.3 Η υλοποίηση του εκπαιδευτικού προγράμματος

5.3.1 Προκαταρτικές ενέργειες

Στο χώρο του ΚΔΑΠ Φλώρινας συγκεντρώθηκαν οι 12 συμμετέχοντες μαθητές, προκειμένου να γίνει μια προπαρασκευαστική συζήτηση και ενημέρωση σχετικά με το εκπαιδευτικό πρόγραμμα από τον ερευνητή και τους συνεργαζόμενους εκπαιδευτικούς. Τα παιδιά ήταν ενθουσιασμένα με τη διαδικασία που επρόκειτο να υλοποιηθεί. Άλλωστε ήταν ήδη ενημερωμένοι, καθώς τους είχε ζητηθεί να αναζητήσουν και να φέρουν παλιές φωτογραφίες από παραδοσιακά και διατηρητέα κτίρια του κέντρου της Φλώρινας. Το υλικό που συλλέχθηκε από τους μαθητές ήταν ικανοποιητικό. Έφεραν φωτογραφίες ή ολόκληρα βιβλία, τα οποία αναφέρονται στην αρχιτεκτονική ιστορία της Φλώρινας. Τα κτίρια που ξεχώρισαν τα παιδιά ήταν το 3ο Γυμνάσιο, το 2ο Δημοτικό σχολείο, το σπίτι Πείου, το μέγαρο Εξάρχου, το κόκκινο σπίτι στο Βαρόσι, την οικία Ντόβα - Νικολαΐδη, την οικία Βογιατζή και την οικία που σήμερα βρίσκεται η καφετέρια Rivo. Οι μαθητές γνώριζαν ότι οι φωτογραφίες απεικόνιζαν τα κτίρια σε παλαιότερη εποχή και ήταν σε θέση να αναγνωρίζουν κάποια από τα διατηρητέα κτίρια που σώζονται μέχρι σήμερα. Στη συνέχεια, για να εξάρουμε το ενδιαφέρον τους, τους ρωτήσαμε αν γνωρίζουν τη σημερινή, αλλά και την αρχική χρήση των κτιρίων. Τα περισσότερα παιδιά γνώριζαν πως χρησιμοποιούνται σήμερα τα κτίρια αυτά, ενώ αγνοούσαν την ιστορία του κτιρίου. Έτσι, λοιπόν, τέθηκε ο στόχος της αναζήτησης της αρχικής χρήσης του κτιρίου και της σύνδεσης του παρελθόντος με το παρόν, κάτι που φάνηκε να προκαλεί το ενδιαφέρον των μαθητών.

Εικόνα 1. Τα παιδιά επεξεργάζονται τις εικόνες των κτιρίων (1η ομάδα)

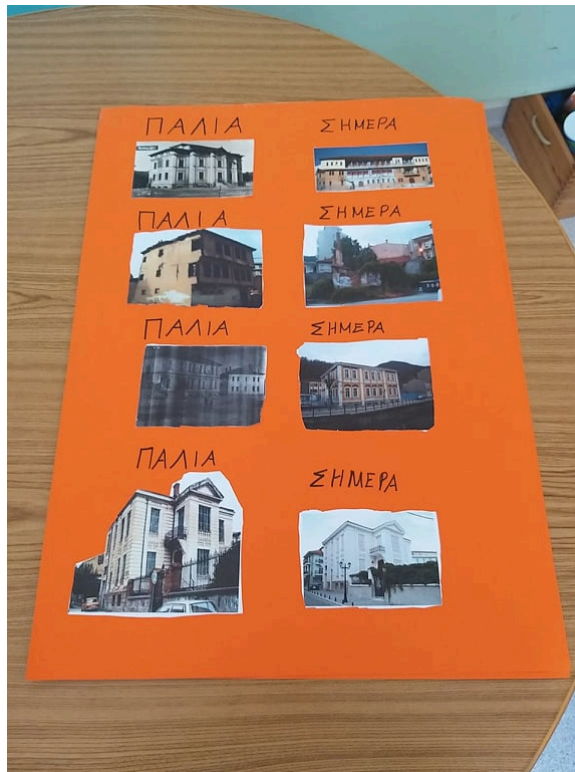

Εικόνα 2. Τα παιδιά επεξεργάζονται τις εικόνες των κτιρίων (2η ομάδα)

Για να γίνει ακόμη πιο ενδιαφέρουσα η σύγκριση παρόντος και παρελθόντος, δόθηκαν στους μαθητές δύο φύλλα εργασίας (Παράτημα I και Παράρτημα II). Στο πρώτο υπήρχαν φωτογραφίες των κτιρίων, όπως ήταν στο παρελθόν κι στο δεύτερο υπήρχαν φωτογραφίες των αντίστοιχων κτιρίων, όπως διατηρούνται στο παρόν. Στη συνέχεια, ζητήθηκε από τους μαθητές να αντιστοιχίσουν τις εικόνες, μια διαδικασία η οποία δεν φάνηκε να τους δυσκολεύει ιδιαίτερα.

Εικόνα 3. Η διαδικασία της αντιστοίχισης των κτιρίων παρελθόντος - παρόντος (1η ομάδα)

Εικόνα 4. Η αντιστοίχιση των κτιρίων (1η ομάδα)

Εικόνα 5. Η αντιστοίχιση των κτιρίων και των δύο ομάδων

Τέλος, αφού ολοκληρώθηκε η διαδικασία της αναζήτησης και συλλογής στοιχείων, η ερευνήτρια παρουσίασε στα παιδιά δύο βίντεο, τα οποία είναι διαθέσιμα στο διαδίκτυο, και προβάλλουν τα ιστορικά κτίρια της Φλώρινας, ενώ παράλληλα δίνονται κάποια ιστορικά στοιχεία για το κάθε ένα από αυτά.

Εικόνα 6. Τα παιδιά παρακολουθούν τα βίντεο

5.3.2 Επίσκεψη στο ποτάμι

Η πρώτη φάση της επίσκεψης στον ποταμό Σακουλέβα έγινε από το σύνολο των 12 μαθητών που συμμετείχαν στην εκπαιδευτική δραστηριότητα. Αρχικά, οι μαθητές έκαναν έναν περίπατο στις όχθες του ποταμού, αναζητώντας τα κτίρια, για τα οποία συζήτησαν στο ΚΔΑΠ. Στη συνέχεια, αφού εντόπισαν όλα τα κτίρια, χωρίστηκαν στις ομάδες τους και η κάθε ομάδα με τη συνοδεία των υπεύθυνων εκπαιδευτικών κατευθύνθηκε στο κτίριο, το οποίο είχε επιλέξει να μελετήσει. Η πρώτη ομάδα, όπως προαναφέρθηκε, είχε επιλέξει το 3ο Γυμνάσιο, το 2ο Δημοτικό σχολείο, το σπίτι Πείου και το μέγαρο Εξάρχου, ενώ η δεύτερη το κόκκινο σπίτι, την οικία Ντόβα - Νικολαΐδη, την οικία Βογιατζή και την οικία Βαρόσι που σήμερα βρίσκεται η καφετέρια Rivo.

Εικόνα 7. Ο περίπατος της πρώτης ομάδας

Εικόνα 8. Η είσοδος στο 3ο Γυμνάσιο (α' ομάδα)

Εικόνα 9. Στην αυλή του 3ου Γυμνασίου (α' ομάδα)

Εικόνα 10. Στην είσοδο του μεγάρου Εξάρχου (α' ομάδα)

Εικόνα 11. Είσοδος στο μέγαρο Εξάρχου (α' ομάδα)

Εικόνα 12. Έξω από το μέγαρο Εξάρχου (α΄ ομάδα)

Εικόνα 13. Ο χώρος που βρισκόταν η οικία Πείου (α΄ ομάδα)

Εικόνα 14. Ο περίπατος της δεύτερης ομάδας

Εικόνα 15. Έξω από την οικία Ντόβα - Νικολαΐδη (β' ομάδα)

Εικόνα 16. Στο δρόμο προς το κόκκινο σπίτι (β' ομάδα)

Εικόνα 17. Έξω από την οικία Βογιατζή

Εικόνα 18. Έξω από την οικία που σήμερα βρίσκεται η καφετέρια Rivo

Κατά την άφιξη της κάθε ομάδας στο κτίριο της επιλογής τους, τους δόθηκε ένα φύλλο εργασίας (Παράρτημα ΙΙΙ) με ερωτήσεις σχετικά με την αρχιτεκτονική και την ιστορία του κτιρίου. Τις ερωτήσεις διάβασε αρχικά, ο υπεύθυνος εκπαιδευτικός, δίνοντας την ευκαιρία σε όλους τους μαθητές της ομάδας να απαντήσουν. Σταδιακά, μέσω των απαντήσεων, οι μαθητές, με την καθοδήγηση της εκπαιδευτικού, συνέθεσαν την ιστορία του κτιρίου και των ανθρώπων που έζησαν σε αυτό. Στο τέλος, ζητήθηκε από τους μαθητές να καταλήξουν στη σύνθεση μιας ιστορικής διήγησης του κτιρίου, η οποία καταγράφηκε από τον μεγαλύτερο μαθητή της ομάδας. Όταν ολοκληρώθηκε αυτή η διαδικασία, οι μαθητές με τη συνοδεία των εκπαιδευτικών επέστρεψαν στο ΚΔΑΠ.

5.3.3 Η παρουσίαση του τελικού προϊόντος

Στην επόμενη συνάντηση των παιδιών στο χώρο του ΚΔΑΠ ξεκίνησε η επεξεργασία των δεδομένων που επεξεργάστηκαν στην πρώτη φάση της δραστηριότητα και συνέλεξαν κατά τη δεύτερη φάση της επίσκεψης στον ποταμό Σακουλέβα. Αρχικά, δόθηκαν στους μαθητές τα απαραίτητα υλικά, για να ζωγραφίσουν τα αρχιτεκτονικά μνημεία που επισκέφτηκαν και στη συνέχεια τις

ζωγραφιές αυτές, τις αξιοποίησαν για τη δημιουργία μιας αφίσα – κολάζ. Η αφίσα αυτή αποτέλεσε το οπτικό υλικό που συνόδευε την διήγηση που συνέλαβαν κατά την επίσκεψη στον ποταμό. Έτσι, λοιπόν, η κάθε ομάδα ετοίμασε ουσιαστικά, μια παρουσίαση για το αρχιτεκτονικό μνημείο της επιλογής της.

Εικόνα 19. Η ζωγραφιά του μεγάρου Εξάρχου

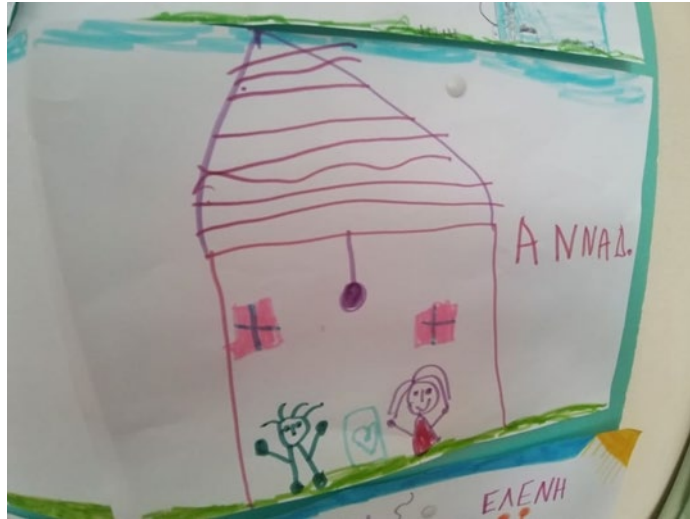
Εικόνα 20. Η ζωγραφιά του κόκκινου κτιρίου

Εικόνα 21. Ζωγραφιά που απεικονίζει την ζωή στο παρελθόν

Εικόνα 22. Το μέγαρο Εξάρχου

Εικόνα 23. Απεικόνιση της ζωής των κατοίκων στο παρελθόν

Εικόνα 24. Απεικόνιση της ζωής των κατοίκων στο παρελθόν

Εικόνα 25. Απεικόνιση της οικίας Ντόβα - Νικολαΐδη

Εικόνα 26. Απεικόνιση της καθημερινότητας των κατοίκων στο παρελθόν

Εικόνα 27. Απεικόνιση του μεγάρου Εξάρχου

Εικόνα 28. Απεικόνιση της οικίας Βογιατζή

Εικόνα 29. Απεικόνιση της ζωής των κατοίκων στο παρελθόν

Εικόνα 30. Ομαδική εργασία της 1ης ομάδας

Εικόνα 31. Ομαδική εργασία της 2ης ομάδας

Εικόνα 32. Η αφίσα - κολάζ

Στη συνέχεια, δόθηκε χρόνος 45 λεπτών στην κάθε ομάδα για την υλοποίηση της παρουσίασης στους υπόλοιπους μαθητές και στους εκπαιδευτικούς. Η διαδικασία της παρουσίασης έγινε αποδεκτή με ενθουσιασμό από το σύνολο των μαθητών, καθώς, αναγνώριζαν τα κτίρια, που είχαν δει κατά την πρώτη και δεύτερη φάση της εκπαιδευτικής δραστηριότητας και στη φάση αυτή, είχαν την ευκαιρία να μάθουν πολύ περισσότερες λεπτομέρειες. Επίσης, οι μαθητές παρακολούθησαν με ιδιαίτερο ενδιαφέρον την ιστορική διήγηση που συνέθεσαν οι συμμαθητές τους, ενώ στο τέλος

της παρουσίασης είχαν την ευκαιρία να κάνουν ερωτήσεις για να μάθουν περισσότερες πληροφορίες.

Κεφάλαιο 6ο : Αποτελέσματα έρευνας

6.1 Εισαγωγή

Η παρούσα εργασία επικεντρώθηκε στη διερεύνηση των τρόπων που τα παιδιά προσχολικής ηλικίας μπορούν να έρθουν σε επαφή και να κατανοήσουν το ιστορικό παρελθόν. Έχοντας ως βάση κατανόησης της ιστορίας ότι οι μαθητές πρέπει να γνωρίσουν την τοπική τους ιστορία, οργανώθηκε και διενεργήθηκε μια εκπαιδευτική παρέμβαση, κατά την οποία οι μαθητές προσέγγισαν βιωματικά σωζόμενα αρχιτεκτονικά κτίρια που είναι χτισμένα γύρω από την περιοχή του ποταμού Σακουλέβα της Φλώρινας. Η διενέργεια ενός τέτοιου εκπαιδευτικού προγράμματος θεωρείται το ιδανικότερο ερευνητικό εργαλείο ποιοτικού χαρακτήρα, καθώς η εκμάθηση και η ουσιαστική γνώση της ιστορίας είναι ένα αντικείμενο με ανθρωπιστικό χαρακτήρα. Ως εκ τούτου, ένα ερευνητικό εργαλείο που θα οδηγούσε σε στατιστικά δεδομένα, δεν εξυπηρετεί την έρευνα, για την οποία απαιτείται η περιγραφή και η ερμηνεία των καταστάσεων, καθώς και η κατανόηση των υποκειμένων (Ισάρη & Πούρκος, 2015).

Στην παρούσα έρευνα, λοιπόν, τα ερευνητικά εργαλεία που χρησιμοποιήθηκαν ήταν, αρχικά, οι παρατηρήσεις που κράτησε ο ερευνητής, κατά τη διάρκεια της οργάνωσης και υλοποίησης της εκπαιδευτικής δραστηριότητας. Επιπλέον, ως ερευνητικό εργαλείο θεωρείται η διήγηση που κατεγράφη κατά την επίσκεψη στον ποταμό Σακουλέβα, και η οποία προέκυψε από τις σκέψεις των παιδιών που απαρτίζουν μία ομάδα. Τέλος, σημαντικά για την υλοποίηση της έρευνας είναι οι φωτογραφίες που συνέλεξαν οι μαθητές, τα φύλλα εργασίας που συμπλήρωσαν, καθώς επίσης, οι αφίσες και η παρουσίαση των αποτελεσμάτων της έρευνας.

Στο σημείο αυτό, θα πρέπει να επισημανθεί ότι η έρευνα παρουσίασε ποικίλες δυσκολίες, οι οποίες σχετίζονται κυρίως με το γεγονός ότι η ηλικία των μαθητών που συμμετείχαν στο πρόγραμμα είναι αρκετά μικρή και πολλές φορές δύσκολα διαχειρίσιμη από τους εκπαιδευτικούς. Σε πολλές περιπτώσεις η απροθυμία και η έλλειψη ενδιαφέροντος, ιδιαίτερα κατά το πρώτο στάδιο της έρευνας, έθεσε κάποια εμπόδια στην έρευνα και προκάλεσε ποικίλες δυσκολίες. Ωστόσο, θα πρέπει να επισημανθεί ότι σε καμία περίπτωση δεν παρατηρήθηκαν έντονες αντιδράσεις ή υπήρξαν αξεπέραστες δυσκολίες. Το δεύτερο στάδιο της επίσκεψης - έρευνας στον ποταμό Σακουλέβα, σαφώς και κίνησε το ενδιαφέρον των μαθητών σε πολύ

μεγαλύτερο βαθμό, εντούτοις, δημιούργησε αυξημένο βαθμό ευθύνης στον ερευνητή, προκειμένου να διασφαλίσει την μετακίνηση των μαθητών από και προς το ΚΔΑΠ.

6.2 Ανάλυση και ερμηνεία των εργασιών των μαθητών

6.2.1 Εισαγωγή

Όπως αναφέρθηκε ήδη, μέσω του εκπαιδευτικού προγράμματος, διερευνήθηκε η κατανόηση και η σύνθεση του ιστορικού τοπίου και της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς της πόλης της Φλώρινας, από τους μαθητές, μέσα από τη μελέτη των κτιρίων που είναι χτισμένα στις κοίτες του ποταμού Σακουλέβα. Τα ερευνητικά δεδομένα που προέκυψαν από το εκπαιδευτικό πρόγραμμα αναλύονται και ερμηνεύονται στα παρακάτω υποκεφάλαια. Πιο συγκεκριμένα, τα δεδομένα τα οποία αναλύονται βασίζονται στη συζήτηση για τις εντυπώσεις και την εικόνα που έχουν τα παιδιά για τα ιστορικά κτίρια της περιοχής, με βάση το υλικό που έφεραν τα παιδιά στην τάξη, στην αντιστοίχιση των φωτογραφιών του παρελθόντος και του παρόντος, στη συμπλήρωση του φυλλαδίου με τα επαγγέλματα, στα φύλλα εργασίας κατά την διάρκεια της επίσκεψης, καθώς και στην παραγωγή λόγου σε συνδυασμό με τις εικονιστικές αναπαραστάσεις των παιδιών στο τέλος του προγράμματος.

6.2.1.1 Ερμηνευτική ανάλυση του υλικού που έφεραν τα παιδιά στην τάξη

Η διαδικασία της προετοιμασίας των μαθητών για την επίσκεψη στα αρχιτεκτονικά μνημεία περιλάμβανε τη συλλογή φωτογραφιών του παρελθόντος, τη σύγκριση τους με φωτογραφίες του παρόντος και τη σύνδεση τους με το κοινωνικό και οικονομικό επίπεδο των ατόμων που τα έκτισαν και διέμεναν σε αυτά. Σε γενικές γραμμές, οι δραστηριότητες που ζητήθηκαν από τους μαθητές κατά τη φάση αυτή, διεκπεραιώθηκαν με σχετική ευκολία από όλους, αν και υπήρξε σχετική δυσκολία στην τελευταία δραστηριότητα. Πιο συγκεκριμένα, όλοι οι μαθητές έφεραν στην τάξη του ΚΔΑΠ φωτογραφίες των σημαντικότερων αρχιτεκτονικών μνημείων που πλαισιώνουν τις όχθες του ποταμού Σακουλέβα της Φλώρινας. Μπορεί οι φωτογραφίες αυτές να μην απεικόνιζαν τα κτίρια πολλές δεκαετίες πριν, καθώς, λόγω του ότι είναι διατηρητέα, η εξωτερική τους εμφάνιση δεν έχει αλλοιωθεί, αλλά είναι γεγονός ότι συλλέχθηκε σημαντικό υλικό. Παράλληλα, σε κάποιες περιπτώσεις, οι μαθητές είχαν αναζητήσει και είχαν φέρει μαζί τους, ιστορικά στοιχεία, τα οποία αφορούσαν κάποια αρχιτεκτονικά μνημεία. Για παράδειγμα, δύο μαθητές έφεραν στην αίθουσα του ΚΔΑΠ το βιβλίο του Πέτρου Σαραντάκη «Φλώρινα Τόπος - Χρόνος – Άνθρωποι», το οποίο

είχαν στο σπίτι τους, προκειμένου να αναζητήσουμε περισσότερες πληροφορίες. Επίσης, ένας μαθητής έφερε από το σπίτι του, το «Λεύκωμα Εκπαιδευτικών Φλώρινης 1945 – 1947», στο οποίο καταγράφονται ιστορικά στοιχεία για τη λειτουργία του Γυμνασίου και του Δημοτικού, καθώς και πληροφορίες για τη ζωή και των κατοίκων της Φλώρινας κατά την εποχή εκείνη. Αυτό καταδεικνύει το ζήλο και το ενδιαφέρον των μαθητών, οι οποίοι ασχολήθηκαν και αναζήτησαν το απαραίτητο πρωτογενές υλικό για την εκπόνηση της εκπαιδευτικής δραστηριότητας και το οποίο παρουσίασαν με επιτυχία στους συμμαθητές τους.

6.2.1.2 Ερμηνευτική ανάλυση του πρώτου φύλλου εργασίας αντιστοίχισης(Παράρτημα I και II)

Αναφορικά με τη εκπόνηση του φύλλου εργασίας της αντιστοίχισης των κτιρίων μεταξύ παρελθόντος και παρόντος, όλοι οι μαθητές ανταποκρίθηκαν με επιτυχία. Βέβαια, σε αυτό συνέβαλε το γεγονός ότι η εικόνα των κτιρίων δεν έχει αλλάξει σημαντικά, καθώς στη σύγχρονη εποχή έχουν χαρακτηριστεί διατηρητέα. Το γεγονός αυτό βοήθησε τους μαθητές να προσεγγίσουν ακόμη πιο εύκολα το ιστορικό παρελθόν των ιστορικών μνημείων.

6.2.1.3 Ερμηνευτική ανάλυση του δεύτερου φύλλου εργασίας (Παράρτημα III)

Σε αυτό το φύλλο εργασίας, η ερευνήτρια ρώτησε τους μικρούς μαθητές τέσσερις ερωτήσεις σχετικά με τα κτίρια, με τους ανθρώπους που κατοικούσαν σε αυτά, καθώς και με την τοποθεσία στην οποία είναι χτισμένα. Από την πρώτη ομάδα των μαθητών, στην πρώτη ερώτηση, σχετικά με την ευκολία της κατασκευής του κτιρίου, τρία παιδιά απάντησαν ότι τους φαίνεται εύκολη, ενώ τρία παιδιά απάντησαν ότι πρέπει να ήταν δύσκολη η κατασκευή των κτιρίων που επισκέφτηκαν. Στη δεύτερη ερώτηση, σχετικά με το κόστος, όλα τα παιδιά, προφανώς επηρεασμένα από το μέγεθος των κτιρίων, απάντησαν ότι θα πρέπει να στοίχιζε πολλά χρήματα η κατασκευή τους. Το μέγεθος των κτιρίων, προφανώς επηρέασε τα παιδιά και στην επόμενη ερώτηση, η οποία ήταν σχετική με το επάγγελμα και την οικονομική κατάσταση των ανθρώπων που κατοικούσαν σε αυτά. Έτσι, το σύνολο των παιδιών απάντησαν ότι οι ιδιοκτήτες και κάτοικοι των κτιρίων αυτών προφανώς ήταν πλούσιοι και ασκούσαν προσοδοφόρα επαγγέλματα, όπως γιατρός, επιπλοποιός ή βιοτέχνης. Στη τέταρτη ερώτηση σχετικά με την τοποθεσία και την εγγύτητα στον ποταμό Σακουλέβα, οι μαθητές της πρώτης ομάδας απάντησα ότι σίγουρα η τοποθεσία αυτή θα βοηθούσε στο να γίνουν

ευκολότερα οι δουλειές τους, καθώς, όπως γνώριζαν, στις παλαιότερες εποχές, η πόλη της Φλώρινας αναπτυσσόταν κυρίως γύρω από ποτάμι.

Όλοι οι μαθητές της δεύτερης ομάδας απάντησαν στην πρώτη ερώτηση ότι η κατασκευή των κτιρίων θα ήταν δύσκολη, ενώ στη δεύτερη ερώτηση, τα πέντε παιδιά θεώρησαν ότι θα στοίχιζε πολλά χρήματα η κατασκευή τους, ενώ μόνο ένα ανέφερε ότι δεν θα χρειάστηκαν πολλά χρήματα. Στην τρίτη ερώτηση αναφέρθηκαν τα επαγγέλματα του εμπόρου, του χτίστη και του γιατρού, θεωρώντας ότι οι περισσότεροι εκ των κατοίκων, είχαν αρκετά χρήματα. Τέλος, στην τέταρτη ερώτηση απάντησαν ότι η θέση κοντά στο ποτάμι, διευκόλυνε τους ιδιοκτήτες των κατοικιών να κάνουν τις δουλειές του, να βρίσκουν πελάτες, αλλά ταυτόχρονα και να ποτίζουν τα ζώα τους.

Γενικά, η δραστηριότητα αυτή φάνηκε να δυσκόλεψε κάποιους από τους μαθητές, καθώς βρίσκονται σε μικρή ηλικία. Ωστόσο, το γεγονός ότι σε αυτή τη φάση, οι μαθητές εργάζονται πλέον σε ομάδες, ενώ παράλληλα υπήρχε και η υποστήριξη της ερευνήτριας, τους έδωσε την απαραίτητη ώθηση, ώστε να συνδεθούν τα ιστορικά κτίρια με τους ανθρώπους. Αυτή η δραστηριότητα ήταν ιδιαίτερα σημαντική για τους μαθητές, οι οποίοι αντιλήφθηκαν ότι τα κτίρια και η αρχιτεκτονική τους αντικατοπτρίζουν και ικανοποιούν τις ανάγκες των ανθρώπων του παρελθόντος.

6.2.1.4 Ερμηνευτική ανάλυση της επίσκεψης στον ποταμό (Παράρτημα IV)

Η επίσκεψη στον ποταμό Σακουλέβα αποτέλεσε ίσως, το πιο ενδιαφέρον μέρος της ερευνητικής διαδικασίας για τα παιδιά. Από την ώρα που μαθητές και εκπαιδευτικοί συγκεντρώθηκαν στο ΚΔΑΠ Φλώρινας, προκειμένου να υλοποιηθεί η επίσκεψη, οι μαθητές έδειξαν την απαραίτητη σοβαρότητα και προσήλωση στον επιδιωκόμενο στόχο. Παράλληλα, φάνηκε ότι τα παιδιά είχαν προετοιμαστεί κατάλληλα για την αναγνώριση και τον εντοπισμό των αρχιτεκτονικών κτιρίων της έρευνας μας. Ακόμη, το έντονο ενδιαφέρον των παιδιών προέκυψε και από το γεγονός ότι κοντοστάθηκαν να παρατηρήσουν κτίρια, για τα οποία είχε προηγηθεί συζήτηση κατά την πρώτη φάση της ερευνητικής διαδικασίας. Όταν οι ομάδες των μαθητών εντόπισαν το κτίριο τους, η συζήτηση που ακολούθησε με την ερευνήτρια θεωρείται ιδιαίτερα γόνιμη, καθώς η φαντασία και η δημιουργικότητα των παιδιών βοήθησε στην απάντηση των ερωτήσεων του φύλλου εργασίας (Παράρτημα IV). Στο σημείο αυτό, βέβαια, θα πρέπει να επισημανθεί ότι οι μικρότερης ηλικίας μαθητές, κινητοποιήθηκαν

περισσότερο από την ερευνήτρια, προκειμένου να συνθέσουν τα ιστορικά στοιχεία που θα συμπλήρωναν τη διήγηση.

Πιο συγκεκριμένα, η πρώτη ερώτηση του Παραρτήματος IV, ζητούσε από τους μαθητές να περιγράψουν το κτίριο που βλέπουν. Οι μαθητές της πρώτης ομάδας εντυπωσιάστηκαν από το μέγεθος των κτιρίων και από το γεγονός ότι τα περισσότερα ήταν διώροφα με αυλή και μεγάλα δωμάτια. Οι μαθητές της δεύτερης ομάδας έδωσαν περίπου τις ίδιες απαντήσεις, καθώς αναφέρθηκαν στο μεγάλο μέγεθος των σπιτιών, ενώ σχολίασαν ότι προφανώς θα έμεναν πολλοί άνθρωποι σε αυτά. Η δεύτερη ερώτηση που σχετιζόταν με την οικονομική κατάσταση των ιδιοκτητών, απαντήθηκε κατά τον ίδιο τρόπο από τους μαθητές και των δύο ομάδων, καθώς ανέφεραν ότι οι ιδιοκτήτες «θα πρέπει να είχαν πολλά χρήματα για να φτιάξουν ένα τόσο μεγάλο σπίτι». Στην τρίτη ερώτηση, η οποία αφορούσε και πάλι την τοποθεσία, οι μαθητές και των δύο ομάδων θεώρησαν ότι ήταν πολύ καλή τοποθεσία, γιατί «ήταν στο κέντρο της πόλης».

Παράλληλα, σε συνέχεια της τρίτης ερώτησης και απαντώντας στην τέταρτη ερώτηση, οι μαθητές θεωρούσαν ότι η περιοχή και ο ποταμός ήταν σημαντικά στοιχεία, γιατί «είχαν την καλύτερη θέα» και «είχαν πάντοτε νερό για να ποτίζουν και για να πίνουν τα ζώα τους». Στην πέμπτη ερώτηση, ζητήθηκε από τους μαθητές να απαντήσουν να θεωρείται εύκολη διατήρηση ενός τέτοιου κτιρίου μέχρι και σήμερα. Τα περισσότερα παιδιά και των δύο ομάδων, αγνοώντας ως ένα βαθμό τα έξοδα και τις διαδικασίες, απάντησαν ότι είναι αρκετά εύκολο και ότι «θα έπρεπε να γίνεται για όλα τα παλιά σπίτια». Στην έκτη ερώτηση, οι μαθητές σχολίασαν τα σπίτια που μέχρι σήμερα βρίσκονται σε καλή κατάσταση, αλλά και αυτά που έχουν αφεθεί στην τύχη τους. Για την πρώτη περίπτωση, όλοι οι μαθητές συμφώνησαν ότι μάλλον τα σπίτια άρεσαν στους ιδιοκτήτες τους ή σε άλλους πλούσιους ανθρώπους, οι οποίοι τα αγόρασαν και τα έφτιαξαν, για να μπορούν να μείνουν σε αυτά. Για τη δεύτερη περίπτωση των εγκαταλελειμμένων, οι μαθητές απάντησαν ότι «μπορεί να έφυγαν σε άλλη πόλη ή στο εξωτερικό» ή «μπορεί να πέθαναν και να μην είχαν παιδιά». Τέλος, απαντώντας στην τελευταία ερώτηση, όλοι μαθητές συμφώνησαν ότι τα σπίτια αυτά ήταν πολύ όμορφα και θα έπρεπε να «δώσουμε λεφτά για να τα φτιάξουμε», ώστε να «ομορφαίνουν την πόλη μας».

6.2.1.5 Ερμηνευτική ανάλυση της παραγωγής λόγου και της εικονιστικής αναπαράστασης

Σύμφωνα με τον προγραμματισμό της εκπαιδευτικής δραστηριότητας, οι μαθητές κατά την επίσκεψη στα επιλεγόμενα κτίρια, επρόκειτο να συνθέσουν μια αφήγηση. Έτσι, λοιπόν μετά τη συμπλήρωση του Παραρτήματος IV και με τη βοήθεια της ερευνήτριας εκπονήθηκαν οι παρακάτω ιστορικές αφηγήσεις. Η πρώτη ομάδα έγραψε την εξής ιστορία : «Τα παλιά τα χρόνια στο μεγάλο άσπρο σπίτι που ήταν κοντά στο ποτάμι Σακουλέβα ζούσε μια μεγάλη οικογένεια. Στο σπίτι ζούσαν ο μπαμπάς η μαμά και τα τέσσερα παιδιά. Ο μπαμπάς ήταν γιατρός και η μαμά δεν εργαζόταν. Το σπίτι ήταν με τρία πάτωμα. Στο κάτω πάτωμα ήταν το ιατρείο του μπαμπά, στο δεύτερο πάτωμα ήταν το σαλόνι, σε χωριστό δωμάτιο η κουζίνα, ένας μεγάλος διάδρομος και ένα δωμάτιο για τον παππού και την γιαγιά όταν έρχονταν από το χωριό. Στο τρίτο πάτωμα ήταν το δωμάτιο που κοιμόταν η μαμά και ο μπαμπάς και τρία δωμάτια για τα παιδιά. Στο σπίτι αυτό, η οικογένεια έζησε πολλά χρόνια. Τα παιδιά μεγάλωσαν, παντρεύτηκαν και τα τέσσερα και όλα έφυγαν στο εξωτερικό. Ενώ το σπίτι ήταν γεμάτο όσο ζούσαν όλοι μαζί, μόλις έφυγαν τα παιδιά έμειναν μόνο ο μπαμπάς και η μαμά για αρκετά χρόνια μόνοι τους σε τόσο μεγάλο σπίτι. Όταν πέθαναν οι δυο, το σπίτι έμεινε ακατοίκητο με αποτέλεσμα να αρχίσουν να γκρεμίζονται οι τοίχοι σιγά σιγά, ώσπου έπεσε γιατί δεν ήταν κανένα από τα παιδιά της οικογένειας να το προσέξει».

Η δεύτερη ομάδα συνέθεσε την παρακάτω αφήγηση : «Πριν από πολλά χρόνια ζούσε σε ένα κόκκινο σπίτι κοντά στο ποταμό Σακουλέβα μια οικογένεια. Ήταν ο μπαμπάς, η μαμά και τα τρία παιδιά. Το σπίτι είχε δυο ορόφους με πολλά και μεγάλα δωμάτια. Ο ιδιοκτήτης του σπιτιού ήταν μάστορας και το έχτισε ο ίδιος. Στο σπίτι έζησε για πολλά χρόνια η οικογένεια, ώσπου μεγάλωσαν τα παιδιά. Ένα από τα παιδιά σπούδασε μηχανικός και πρόσθεσε άλλον έναν όροφο. Στον όροφο που πρόσθεσε το ένα παιδί έμεινε με την οικογένεια του. Το συντήρησε πάρα πολύ καλά για αυτό βλέπουμε μέχρι και σήμερα ότι είναι κατοικήσιμο».

Τις αφηγήσεις αυτές που συνέθεσαν οι μαθητές των δύο ομάδων τις κατέγραψε η ερευνήτρια και οι μαθητές τις παρουσίασαν στην τελική φάση του προγράμματος, μαζί με τις ζωγραφιές των αρχιτεκτονικών μνημείων που επισκέφτηκαν και οι οποίες παρουσιάστηκαν στο υποκεφάλαιο 5.3.3 (Εικ. 19 έως Εικ. 32).

Κεφάλαιο 7ο : Συζήτηση – Αποτίμηση - Προτάσεις

Από την έρευνα που διεξήχθη, στο πλαίσιο της παρούσης εργασίας, προέκυψαν κάποια συμπεράσματα, τα οποία σχετίζονται με τις δυνατότητες των παιδιών της προσχολικής ηλικίας να κατανοήσουν και να συνδέσουν το ιστορικό τοπίο και την αρχιτεκτονική κληρονομιά του τόπου τους. Επίσης, μέσω της αξιοποίησης των ποιοτικών εργαλείων, στην έρευνα, οι μικροί μαθητές προσέγγισαν τον ποταμό Σακουλέβα και αναγνώρισαν την αξία και τη σημασία του για την πόλη της Φλώρινας. Σε ένα γενικό πλαίσιο, οι μαθητές ανέπτυξαν την ιστορική τους σκέψη και συνέδεσαν το παρόν με τον παρελθόν, μέσω της προσέγγισης των ιστορικών μνημείων.

Πιο συγκεκριμένα, και όσον αφορά τους ερευνητικούς στόχους, προέκυψε ότι τα παιδιά ηλικίας 4 έως 6 ετών, που συμμετείχαν στην έρευνα, μπορούν να κατανοήσουν ικανοποιητικά το παρελθόν, αρκεί βέβαια, να υπάρξει βιωματική προσέγγιση. Συγκρίνοντας τις προκαταρκτικές ενέργειες της έρευνας, δηλαδή την προετοιμασία που έγινε στο χώρο του ΚΔΑΠ, με την επίσκεψη στα κτίρια, φαίνεται ότι οι μαθητές κατανόησαν καλύτερα τη σημασία και την αξία των κτιρίων όταν τα προσέγγισαν δια ζώσης. Εξάλλου, αυτό που τους έκανε εντύπωση ήταν ότι στις περιοχές της πόλης τους, τις οποίες τις γνώριζαν και τις είχαν περπατήσει παλαιότερα, υπήρχαν τόσα πολλά ιστορικά κτίρια, την αξία των οποίων αγνοούσαν. Έτσι, μετά τη συμμετοχή τους σε αυτό το ερευνητικό πρόγραμμα αντιλήφθηκαν ότι το αρχιτεκτονικό παρελθόν της Φλώρινας είναι σημαντικό και επίσης, διαπίστωσαν ότι γεωγραφικά υπάρχει σύνδεση με την πορεία του ποταμού Σακουλέβα.

Αναφορικά με τον δεύτερο άξονα της έρευνας, ο οποίος σχετιζόταν με την κατανόηση των ιστορικών εννοιών, θα πρέπει να τονιστεί ότι οι μικροί μαθητές, σε μεγάλο βαθμό αντιλήφθηκαν τις διαφορές μεταξύ παρελθόντος και παρόντος. Σε αυτό βοήθησε η καλοδιατηρημένη όψη ορισμένων μνημείων, καθώς οι μαθητές παρατήρησαν πολλές διαφορές σε σχέση με τα σημερινά σπίτια. Συνεπώς, τα μνημεία που επισκέφτηκαν τους φαινόταν πολύ παλιά και έτσι μπόρεσαν να διαχωρίσουν το παρελθόν από το παρόν. Επίσης, η επίσκεψη των εσωτερικών χώρων κάποιων μνημείων, όπως του μεγάρου Εξάρχου, έδωσε τη δυνατότητα στους μαθητές να κατανοήσουν και να φανταστούν τον τρόπο ζωής των ανθρώπων του παρελθόντος.

Στη συνέχεια, σε σχέση με το τρίτο ερευνητικό ερώτημα, παρατηρήθηκε ότι οι μαθητές, λόγω της μικρής τους ηλικίας, δυσκολεύτηκαν στη συγκέντρωση των

απαραίτητων πληροφοριών για το κάθε κτίριο. Βέβαια, σε αυτό το στάδιο της έρευνας βοηθήθηκαν τόσο από τους γονείς τους, όσο και από την εκπαιδευτική της έρευνας. Ωστόσο, από τη στιγμή που συλλέχθηκε το απαραίτητο υλικό, η διαδικασία εντοπισμού των αλλαγών και η διαδικασία της αναγνώρισης φάνηκε ότι δεν δυσκόλεψε ιδιαίτερα τους μαθητές. Αυτό προκύπτει από την επιτυχή ολοκλήρωση της πρώτης φάσης της έρευνας, κατά την οποία οι μαθητές αντιστοίχισαν με επιτυχία τις φωτογραφίες από το παρελθόν και το παρόν, καθώς επίσης και από τη ενεργή συμμετοχή τους στην περιήγηση, κατά την οποία, οι μαθητές αναγνώριζαν με ευκολία τα μνημεία για τα οποία είχε προηγηθεί συζήτηση στο ΚΔΑΠ.

Αναφορικά με το τελευταίο ερευνητικό ερώτημα, παρατηρήθηκε ότι οι μαθητές δεν αντιμετώπισαν κάποια ιδιαίτερη δυσκολία να συμμετέχουν σε ομαδικές εργασίες. Πιο συγκεκριμένα, η συνεργασία μεταξύ των παιδιών ήταν δεδομένη σε όλες τις φάσεις και μάλιστα, υπήρξε πολύ θετική διάθεση από όλα τα παιδιά, προκειμένου να ολοκληρώσουν το κοινό στόχο.

Λαμβάνοντας υπόψη τα ποιοτικά συμπεράσματα της παρούσης έρευνας, θα μπορούσαν να διατυπωθούν κάποιες προτάσεις για μελλοντικές έρευνες, οι οποίες θα συμβάλλουν στην καλύτερη διαχείριση και οργάνωση παρόμοιων δραστηριοτήτων κατά την εκπαιδευτική διαδικασία. Πιο συγκεκριμένα, θα μπορούσε να προταθεί η διενέργεια ανάλογων προγραμμάτων σε περισσότερους τόπους και με τη συμμετοχή περισσότερων μαθητών. Εξάλλου, είναι γεγονός ότι κάθε πόλη έχει πλούσια λαϊκή παράδοση, και ως εκ τούτου, θα ήταν αρκετά εύκολο για τους εκπαιδευτικούς να οργανώσουν αντίστοιχα προγράμματα επαφής με την ιστορική παράδοση.

Παράλληλα, επιπλέον πρόταση για την καλύτερη διαχείριση παρόμοιων προγραμμάτων θα ήταν η διεύρυνση των ηλικιακών ομάδων που θα συμμετέχουν σε τέτοια προγράμματα, ώστε κάθε ηλικιακή βαθμίδα να έρθει σε επαφή με το παρελθόν, με την ιστορία και τις ιστορικές έννοιες. Αυτό θα βοηθούσε πολύ τα παιδιά, μεγαλώνοντας να κατανοήσουν εις βάθος την ιστορία του τόπου τους και όχι μόνο.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

Ακαμάτη – Αλιμπάκη Μ. & Ακαμάτης Μ.Ι. (2006). *Η Ελληνιστική πόλη της Φλώρινας*. Υπουργείο Πολιτισμού.

Αλιμπάκη – Ακαμάτη Μ. & Αδάμ – Βελένη Π. (2002). *Η Φλώρινα και η περιοχή της. Η ιστορική Διαδρομή στο Χρόνο. Από τους προϊστορικούς χρόνους μέχρι την Ύστερη Αρχαιότητα*, Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Φλώρινας, Φλώρινα, σσ. 40 -59

Βαϊνά, Μ. (1997). *Θεωρητικό πλαίσιο διδακτικής της τοπικής ιστορίας για τον 21^ο αιώνα*. Gutenberg: Αθήνα.

Βλαχού, Μ. (2006). Η αξιοποίηση του τοπικού περιβάλλοντος και η οργανική του ένταξη στο μάθημα της ιστορίας, Στο Γιώργος Κόκκινος και Ειρήνη Νάκου (επιμ.), *Προσεγγίζοντας την ιστορική εκπαίδευση τον 21^ο αιώνα*. Αθήνα: Μεταίχμιο, 395-447.

Barton, K. C. – Levstik, L. S. (2009) *Διδάσκοντας ιστορία για το συλλογικό αγαθό* (μτφρ. Α. Θεοδωρακάκου), Μεταίχμιο: Αθήνα

Γεωργιάδης Λ. (2002). *Η Φλώρινα και η περιοχή της. Ο χώρος και οι άνθρωποι. Το Φυσικό Περιβάλλον*, Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Φλώρινας, Φλώρινα, σσ. 6-23

Αποστολίδου, Ε. (2013). *Από την ενσυναίσθηση στην πολυπρισματικότητα: αλλαγές στις διδακτικές προτεραιότητες της ιστορίας στο σχολείο, αλλαγές στις πολιτικές προτεραιότητες*. Στο Επιστημονική Επετηρίδα Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, τόμ. 25, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, σελ. 4-30

Ανδρέου, Π. Α. (1996). *Ιστορία, Μουσείο και σχολείο*, Θεσσαλονίκη: Γ. Δεδούση.

Barton, K. C. – Levstik, L. S. (2009) *Διδάσκοντας ιστορία για το συλλογικό αγαθό* (μτφρ. Α. Θεοδωρακάκου), Μεταίχμιο: Αθήνα.

Donalson, M. (1991). *Η σκέψη των παιδιών*. (Επιμ. Βοσνιάδου, Σ. Μτφ. Καλογιαννίδου, Α. & Αρχοντίδου, Α.) Αθήνα : Gutenberg

Δημητριάδου, Κ. (2002). *Ιστορία και γεωγραφία στην πρώτη σχολική ηλικία*. Θεσσαλονίκη: Αδελφών Κυριακίδη.

Ίσαρη Φ & Πουρκός Μ. (2015). *Ποιοτική Μεθοδολογία Έρευνας εφαρμογές στην Ψυχολογία και στην Εκπαίδευση*. Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλίων.

Κάββουρα, Θ. (2013). Η πολυπρισματικότητα στη διδασκαλία της Ιστορίας. Στο *Εκπαίδευση Εκπαιδευτικών Διδακτική και Διδακτική Άσκηση στο Τμήμα Φιλοσοφίας Παιδαγωγικής και Ψυχολογίας*, Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών: Θεωρία Πράξη και Αξιολόγηση του Εκπαιδευτικού Έργου. Διαθέσιμο στο <https://eclass.uoa.gr/modules/document/file.php/PPP510/BOOK%20final%20preview.pdf>

Καγιαδάκη, Α. (2018). *Ιστορία και τοπική ιστορία στο Νηπιαγωγείο. Θεωρητικά ζητήματα, μεθοδολογικά ερωτήματα και πρακτική εφαρμογή*. Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία. Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών, Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας, Φλώρινα

Καπανιάρης Γ. Α. (2017). *Ψηφιακή Λαογραφία και Εκπαίδευση*. Βόλος: Ήρα εκδοτική

Κασκαμανίδης, Γ. (2004). Οθωμανική τοπογραφία της Φλώρινας στις αρχές του 20^{ου} αιώνα, *Πρακτικά Συνεδρίου Φλώρινα 1912-2002*. Ιστορία και Πολιτισμός, Φλώρινα, Παιδαγωγική Σχολή Φλώρινας και Τμήμα Βαλκανικών Σπουδών (Α.Π.Θ.), σσ. 75-104

Κασβίκης, Κ. & Ανδρέου, Α. (2008). Περιβάλλοντα ιστορικής εκπαίδευσης εκτός σχολείου: αρχαιολογικοί χώροι, μουσεία, μνημεία και «τόποι» πολιτισμικής αναφοράς στο Ν. Νικονάνου – Κ. Κασβίκης επιμ. *Εκπαιδευτικά ταξίδια στο χρόνο. Εμπειρίες και ερμηνείες του παρελθόντος*, Εκδόσεις Πατάκης, 122-152.

Μεκάσης, Δ. (2003). Γειτονιές της Φλώρινας, *Εταιρία*, Περιοδική Έκδοση, τ. 37, Φλώρινα, Εταιρία Γραμμάτων και Τεχνών Φλώρινας, σσ. 18-32

Λεοντσίνης, Γ. (2003). *Θεωρητικά και μεθοδολογικά ζητήματα διδακτικής της ιστορίας και του περιβάλλοντος*, Ινστιτούτο του βιβλίου, Καρδαμίτσα, Αθήνα

Λεοντσίνης, Γ. *Τοπική ιστορία και διδακτική της ιστορίας*. Αθήνα. Άρθρο διαθέσιμο στο www.viokliron.gr/documents/Tpokiki_istoria_kai_didaktiki_tis_istorias.pdf

Λεοντσίνης, Γ. και Ρεπούση Μ. (2001). *Η τοπική ιστορία ως πεδίο σπουδής στο πλαίσιο της σχολικής παιδείας*. Αθήνα: ΟΕΔΒ.

Νάκου, Ε. (2000). Ιστορική Γνώση Και Μουσείο. *Μνήμων*, 22, σσ. 221-237.
doi:<http://dx.doi.org/10.12681/mnimon.590>

Νικονάνου, Ν. (2010) *Μουσειοπαιδαγωγική. Από τη θεωρία στην πράξη*. Πατάκης: Αθήνα.

Παληκίδης, Α. (2010). *Διδακτική της τοπικής ιστορίας*. Σεμινάριο τοπικής ιστορίας που διοργανώθηκε από το Δήμο Καβάλας. Καβάλα.

Παπαδάκης, Σ., Φραγκούλης, Ι., Βελισσάριος, Α., & Φράγκος, Δ. (2003). *Αξιοποίηση των ΤΠΕ στη διδασκαλία της τοπικής ιστορίας στο ολοήμερο δημοτικό σχολείο. Μια διδακτική προσέγγιση στα πλαίσια του διαθεματικού προγράμματος σπουδών*. Σύρος: 2ο Συνέδριο ΤΠΕ στην εκπαίδευση.

Παπαδοπούλου, Κ. (2009). *Η Ζώνη Εγγύτερης Ανάπτυξης στη Θεωρία του L.S. Vygotsky*, Αθήνα: Gutenberg.

Πρόγραμμα Σπουδών Νηπιαγωγείου (Αναθεωρημένη έκδοση). (2014). Αθήνα: Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ρεπούση, Μ. (2004). *Μαθήματα Ιστορίας. Από την ιστορία στην ιστορική εκπαίδευση*. Αθήνα: Καστανιώτης

Σακκής, Δ. (1999). *Διδακτική Ιστορίας*, Πανεπιστημιακές Σημειώσεις. Βόλος

Σαραντάκης, Ι. Π. (2010). *Φλώρινα. Τόπος - Χρόνος – Άνθρωποι*. Αθήνα: Μίλητος

Σολωμού, Α. Α. (2017). Η διδασκαλία του μαθήματος της Ιστορίας στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση: Οι αντιλήψεις των Κύπριων εκπαιδευτικών. *Παιδαγωγική Επιθεώρηση*, 63, σελ. 136 – 155

Τάχου, Σ. Η. (2006). Το σύνδρομο του Κρόνου στη θεώρηση Γενικής και τοπικής ιστορίας. Θεωρητικά ζητήματα και μελέτη περίπτωσης. *Σύγχρονη εκπαίδευση* (146), σσ. 91-102.

Φαρδή, Κ. (2013). *Ιστορία και προσχολική αγωγή : από τα αναλυτικά προγράμματα στις εκπαιδευτικές εφαρμογές*. Διδακτορική διατριβή, Παιδαγωγική Σχολή, Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.

Ξενογλώσση

Andrews, T., & Burke, F. (2007). What does it mean to think historically. Perspectives on History. *The newsmagazine of the American Historical Association*, 45 (1).

Ashby, R., Lee, P., & Shemilt D. (2005). Putting principles into practice: teaching and planning in M. Suzanne Donovan and John D. Bransford (eds.) *How Students Learn: Science in the Classroom*, US National Research Council, Washington DC, National Academies Press, pp. 79-178.

Barton, K. C., & Levstik, L. S. (1996). *Back When God Was Around and Everything: Elementary Children's Understanding of Historical Time*. Annual Meeting of the American Educational Research Association. New Orleans, LA

Bicford III, J. H. (2013). Initiating Historical Thinking in Elementary Schools. *Social Studies Research and Practice*, 8 (3), pp 60-77.

Cohen L., Manion L. and Morrison K. (2007). *Research Methods in Education* (6th ed). Routledge Publishers (part of the Taylor & Francis group), Oxford, UK

Cooper, H. (2002). *History in the early years*. London & New York by Routledge

Cooper, H. (2007). *History 3-11. A guide for teachers*. Oxon: David Fulton

Cooper, H. (2013). *History in the early years*, 2nd edition .Oxon & New York

Craft, B. J. (2004). Teaching creatively and teaching for creativity: distinctions and relationships. *Educational Studies*, 30 (1), pp. 77-87.

Dean, J. (2008). The power of the visual image in learning. The Nuffield Primary History Approach. *Primary History. The Historical Association* , Summer, pp. 22-23.

Department for Education and Employment / Qualifications and Curriculum Authority (DfEE/QCA). (2000). *Curriculum Guidance for the Foundation Stage*. London: QCA.

Dixon, L., & Hales, A. (2014). *Bringing history alive through local people and places*. Oxon: Routledge.

Hoodless, P. (2008). *Teaching history in primary schools*. Exeter: Learning matters LTD.

Lee P. (2001). Historical literacy and transformative history. In Perikleous L. & Shemilt D. (eds), *The future of the past. Why history education matters*. Association for historical dialogue and research, pp. 129-167.

National Council for History Education. (2002). *Building a History-Centered Curriculum for Kindergarten through Grade Four: Guidelines for Using Themes and Selecting Content*. National Council for History Education. Bradley Commission on History in Schools. https://archive.org/stream/ERIC_ED460046/ERIC_ED460046_djvu.txt: National Council for History Education

Nichol, J & Dean J. (2005). *History 7-11. Developing primary teaching skills*. London και New York: Routledge

Office for Standards in Education, C. S. (2011). *History for all. History in English schools 2007/10*. Manchester Available: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/413714/History_for_all.pdf

Pasternak, S. (2009). *A New Vision of Local History Narrative: Writing History in Cummington, Massachusetts. Thesis*. University of Massachusetts Amherst

Programme d' enseignement de l'école maternelle. (2015). Ministère de l'Éducation Nationale.

Schepers, S., & Verplancke, M. (2015). *Pierre de touche: éducation à la mémoire*. Herinnerings educatie.be.

Shemilt, D, (2011). The Gods of the Copybook Headings: Why don't We Learn from the Past?. In Perikleous L. & Shemilt D (Eds), *What Does it Mean to Think Historically?*. Nicosia: Association for Historical Dialogue and Research, pp. 69-127.

Seixas P. (2006). *Benchmarks of Historical Thinking: A Framework for Assessment in Canada*, Centre for the Study of Historical Consciousness, UBC, Άρθρο διαθέσιμο στο http://historicalthinking.ca/sites/default/files/files/docs/Framework_EN.pdf

Skjævel and, Y. (2017). Learning history in early childhood: Teaching methods and children's understanding. *Contemporary issues in Early childhood*, 18 (1), pp. 8-22.

Takaya K.(2008). Jerome Bruner’s Theory of Education: From Early Bruner to Later Bruner, *Interchange*, 39(1), pp. 1-19

Thorton, S. (1988). Effects of Children’s Understanding of Time Concepts on Historical Understanding. *Theory and Research in Social Education*, 16(1), pp. 69-82

Turner-Bisset, R. (2013). *Creative teaching: History in the primary classroom*. London, New York: Routledge.

Van Middendorp, J. E., & Lee, S. (1994). Literature for Children and Young Adults in a History Classroom. *The Social Studies*, 85(3), pp. 117–120.

Von Heyking, A. (2004). Historical Thinking in the Elementary Years: A Review of Current Research. *Canadian Social Studies. Special Issue: Social Studies Research and Teaching in Elementary Schools*, 1 (39).

Ιστότοποι

Κέντρο Δημιουργικής Απασχόλησης Παιδιών (Κ.Δ.Α.Π.) Φλαμπόρου, (2020). (<http://www.kediflo.gr/draseis-domes/k-d-p/>)

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι

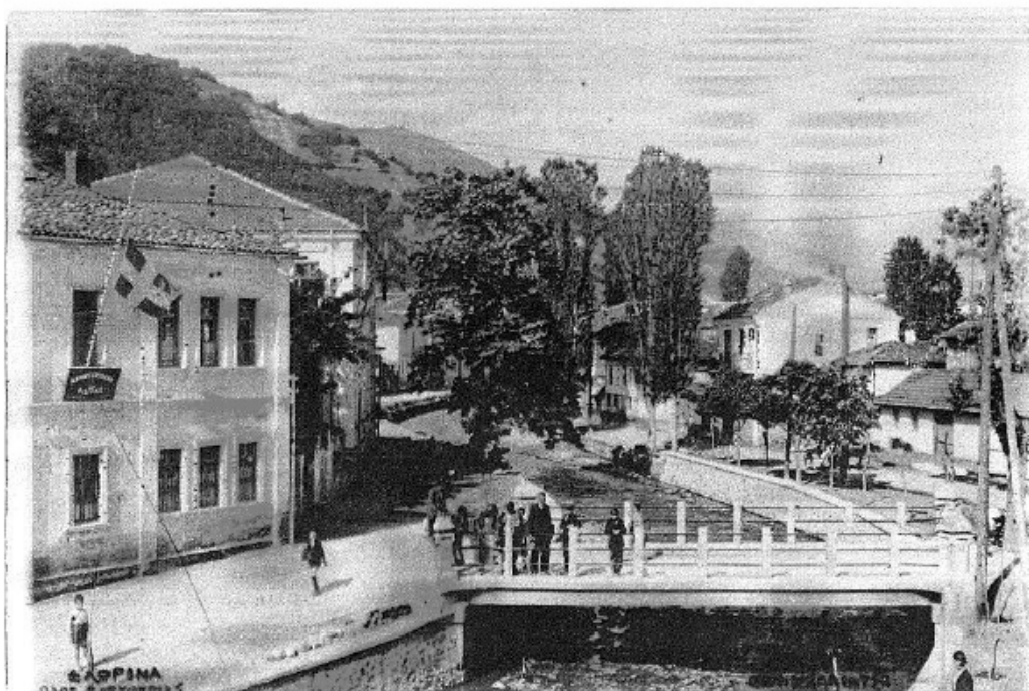
Εικόνα 33. Το 3ο Γυμνάσιο Φλώρινας

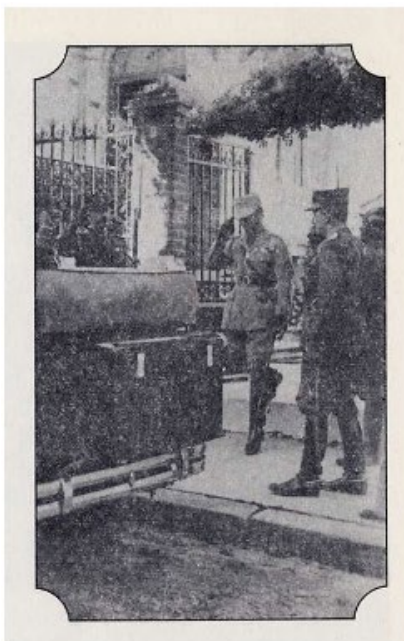
Εικόνα 34. Το 3ο Γυμνάσιο Φλώρινας

Εικόνα 35. Το 1ο και 2ο Δημοτικό Φλώρινας

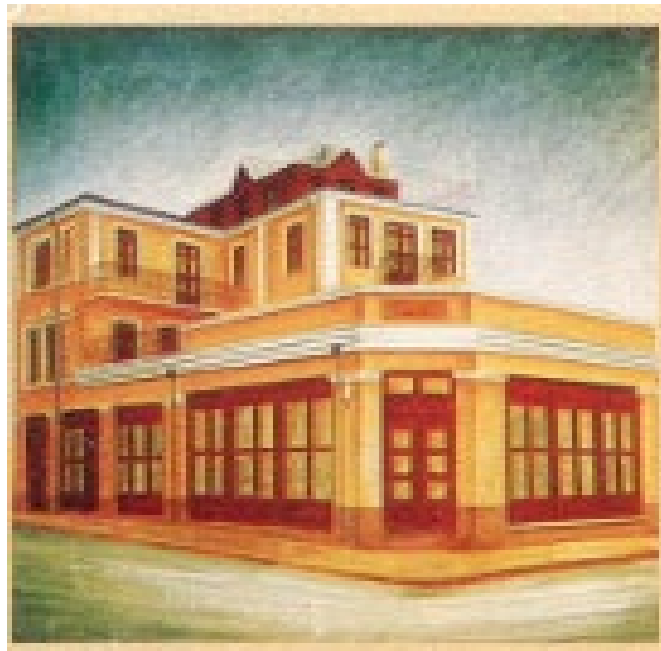
Εικόνα 36. Το 1ο (αριστερά) και το 2ο (στο βάθος) Δημοτικό Φλώρινας

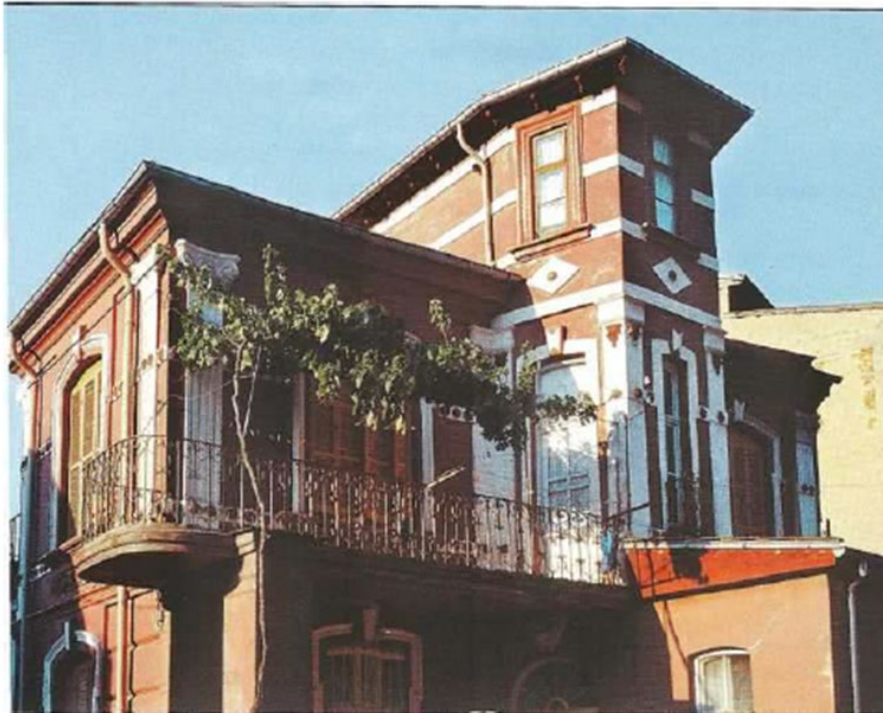
Εικόνα 37. Η έξοδος του Μεγάλου Εξάρχου το 1935

Εικόνα 38. Το Μέγαρο Εξάρχου στο παρελθόν

Εικόνα 39. Οικία (Rivo)

Εικόνα 40. Περιοχή Βαρόσι

Εικόνα 41. Οικία Πείου

Εικόνα 42. Οικία Βογιατζή

Εικόνα 43. Οικία Ντόβα - Νικολαΐδη

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙ

Εικόνα 44. Το 3ο Γυμνάσιο Φλώρινας σήμερα

Εικόνα 45. Το 3ο Γυμνάσιο Φλώρινας σήμερα

Εικόνα 46. Το 2ο Δημοτικό Φλώρινας σήμερα

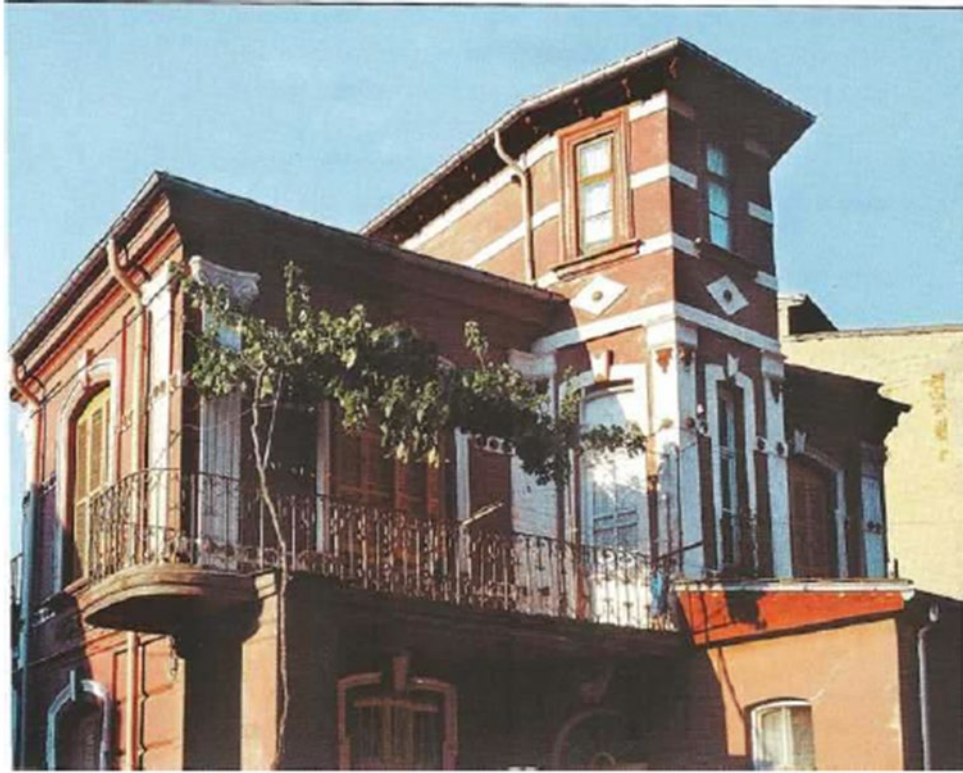
Εικόνα 47. Το Μέγαρο Εξάρχου σήμερα

Εικόνα 48. Οικία (Rivo)

Εικόνα 49. Οικία (Rivo) σήμερα

Εικόνα 50. Περιοχή Βαρότσι σήμερα

Εικόνα 51. Κατοικία Πείου σήμερα

Εικόνα 52. Οικία Βογιατζή σήμερα

Εικόνα 53. Οικία Ντόβα και Νικολαΐδη σήμερα

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙΙ

1. Πόσο εύκολη θεωρείτε ότι ήταν η κατασκευή αυτού του κτιρίου τα παλιά χρόνια;
2. Πιστεύετε ότι θα στοίχισε πολλά ή λίγα χρήματα;
3. Τι επάγγελμα νομίζετε ότι θα έκανε εκείνη την εποχή κάποιος που κατοικούσε σε αυτό το σπίτι; Θα ήταν πλούσιος ή φτωχός;
4. Το κτίριο αυτό είναι χτισμένο κοντά (ή δίπλα) στο ποτάμι; Πιστεύετε ότι η θέση αυτή βοηθούσε τους ανθρώπους της εποχής να κάνουν τη δουλειά τους ευκολότερα; Νομίζετε ότι ένας άνθρωπος εκείνης της εποχής θα προτιμούσε να μένει κοντά στο ποτάμι ή όχι; Για ποιο λόγο;

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ IV

Ερωτήσεις για την δεύτερη φάση του εκπαιδευτικού προγράμματος

1. Περιγράψετε πόσο μεγάλο είναι το σπίτι (πόσα πατώματα έχει, πόσα δωμάτια). Έχει αυλή; Πως σας φαίνεται όταν το παρατηρείτε από έξω; Τι σας έκανε εντύπωση στο εσωτερικό του κτιρίου;
2. Νομίζετε ότι σε αυτό το κτίριο κατοικούσαν πλούσιοι ή φτωχοί;
3. Γιατί νομίζετε ότι όλα αυτά τα μεγάλα κτίρια είναι χτισμένα στις όχθες του ποταμού Σακουλέβα;
4. Για τους ανθρώπους εκείνης της εποχής πιστεύετε ότι ήταν σημαντικός ο ποταμός Σακουλέβας;
5. Είναι άραγε εύκολο να διατηρηθεί ένα τέτοιο κτίριο από την εποχή που χτίστηκε μέχρι σήμερα;
6. Γιατί νομίζετε ότι κάποια κτίρια χρησιμοποιούνται και κατοικούνται μέχρι και σήμερα, ενώ κάποια άλλα έχουν αφηθεί στην τύχη τους και έχουν γκρεμιστεί;
7. Πιστεύετε ότι θα πρέπει να κάνουμε προσπάθειες ώστε να διατηρούμε τα κτίρια αυτά σε καλή κατάσταση; Είναι σημαντικό να τα χρησιμοποιούμε σήμερα;

